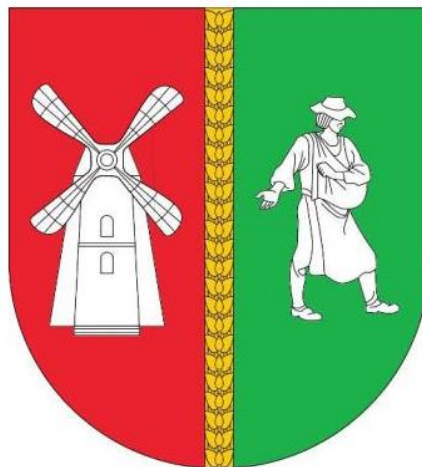

DIAGNOZA GMINY SICIENKO

Zespół w składzie:
Przemysław Byś (FRDL)
Dr Grzegorz Kaczmarek (OBA UKW)
Katarzyna Reszczyńska (FRDL)
Dr Cezary Trutkowski (UW)

SICIENKO, STYCZEŃ 2015 R.

Spis treści

WPROWADZENIE	4
I. UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY SICIENKO W KONTEKŚCIE BYDGOSKO-TORUŃSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO.....	6
II. POTENCJAŁY, ZASOBY, TENDENCJE	11
1. Obszar, położenie komunikacyjne i geograficzne. Funkcje administracyjne	12
2. Zasoby oraz walory naturalne i środowiskowe	14
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	16
III. LUDNOŚĆ: STRUKTURA, KAPITAŁ SPOŁECZNY, POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY	17
1. Podstawowe zjawiska, tendencje i procesy ludnościowe	17
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	30
2. Warunki i jakość życia mieszkańców gminy oraz źródła utrzymania	32
3. Mieszkalnictwo – warunki mieszkaniowe.....	40
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	47
IV. GOSPODARKA	49
1. Przedsiębiorstwa produkcyjne i usługi	57
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	71
2. Rynek pracy, struktura zatrudnienia, bezrobocie.....	74
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	80
3. Rolnictwo i leśnictwo	81
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	90
V. GOSPODARKA KOMUNALNA	92
1. Budżet gminy	92
WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	100
2. Mienie komunalne i gospodarowanie nim	103

3.	Infrastruktura komunalna i jej funkcjonowanie	108
3.1	Infrastruktura transportowa i komunikacyjna	108
3.2	Gospodarka odpadami, wodno-ściekowa i ochrona środowiska.....	113
3.3	Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa	119
3.4	Infrastruktura telekomunikacyjna	120
3.5	Infrastruktura edukacyjna	122
3.6	Infrastruktura sportowa	125
3.7	Infrastruktura kultury	127
3.8	Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej.....	130
3.9	Infrastruktura bezpieczeństwa publicznego	133
	WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	135
VI.	WALORY KULTUROWE I TURYSTYCZNE	136
1.	Walory przyrodnicze	136
2.	Walory kulturowe	137
	WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	139
VII.	AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I INNE ELEMENTY KAPITAŁU SPOŁECZNEGO GMINY SICIENKO	140
	WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:.....	146
	Spis rysunków, tabel i wykresów	148

WPROWADZENIE

Podstawą źródłową niniejszej diagnozy są:

- ogólnodostępne zastane materiały: statystyczne (głównie GUS), opisowe, ikonograficzne, dokumenty i dokumentacje, wyniki badań i analiz, bazy danych (BDL GUS), literatura przedmiotu, źródła medialne (prasa, TV, radio, Internet), itp.
- materiały, dokumenty i informacje dostarczone przez UG Sicienka
- materiały, informacje i dokumenty (np. wywiady) wytworzone przez zespół wykonawczy, w wyniku własnych analiz, kwerend i badań terenowych¹

Staraliśmy się by wykorzystane dane, informacje i dokumenty spełniały podstawowe kryteria dobrych danych i informacji. Znaczący to, że powinny one być:

1. Istotne (strategiczne), tzn. dotyczyły wszystkich ważnych dla charakterystyki gminy i jej społeczności, gospodarki oraz warunków życia mieszkańców dziś oraz w przewidywanej przyszłości sektorów, wymiarów, dziedzin, zakresów, itp.
2. Kompletnie - nie pomijały niczego z danego zakresu/dziedziny, co jest dlań istotne.
3. Rzetelne, wiarygodne, prawdziwe, obiektywne i zweryfikowane i/lub możliwe do weryfikacji.
4. Aktualne (najświeższe – umownie koniec 2013 r. lub najbliższe tej daty lub/i chwili obecnej).
5. Porównywalne (stosowały standardowe jednostki, miary, kategorie, interwały czasowe, itd., najlepiej GUS lub inne powszechnie stosowane).
6. Przekrojowe i dynamiczne, a więc obejmować cały ważny okres analizy i diagnozy – np. pokazać zmianę, proces, tendencję w analizowanym okresie czasu.

---

¹ Raport z obszernych terenowych badań socjologicznych na temat opinii, ocen i preferencji mieszkańców gminy odnośnie warunków życia i jakości usług publicznych stanowi oddzielne opracowanie. Tu tylko odwołujemy się do jego najważniejszych ustaleń.

Dla samorządu gminy ważną cezurą był rok 1990, ale to już bardzo odległa perspektywa tracąca funkcję układu odniesienia. Nową stał się rok 2004 (wstąpienie do UE).

Zebrane przez nas informacje i dane powinny zostać jeszcze uzupełnione i zweryfikowane przez kompetentne osoby i informatorów reprezentujących instytucje i społeczność lokalną z jej doświadczeniem i własnym oglądem oraz oceną. Chodzi zwłaszcza o te informacje i dokumenty, które nam - Wykonawcom trudno było uzyskać, lub jest prawdopodobne, że poza mieszkańcami (Autochtonami), nikt nie dysponuje wiedzą/informacją na ten temat, czy motywacją, by nam ją przekazać. Tylko w ten sposób możemy wspólnie dokonać maksymalnie rzetelnej diagnozy, analizy, a następnie - w oparciu o nie, zaproponować optymalne rozwiązania strategiczne dla gminy.

Zdajemy sobie sprawę, że spełnienie wszystkich tych kryteriów jest często trudne lub wręcz niemożliwe, ale ważne jest by o nich pamiętać i dołożyć wszelkich starań, by je wypełnić. Czas, jakim dysponowaliśmy, z pewnością nie był wystarczający dla tego a tym bardziej do nabrania dystansu do naszej wspólnej pracy.

Zakładamy, że warunkiem koniecznym sprawnego zarządzania realizacją strategii i monitorowania skutków i efektywności tych procesów jest bieżąca analiza kluczowych zjawisk, tendencji itp. oraz czynników decydujących o warunkach życia a także stanie gminy i jej społeczności. Dlatego rekomendujemy powołanie stosownej komórki (stanowiska), tworzenie rzetelnych baz danych oraz procedur analizy. Bez tego nowoczesne, efektywne i racjonalne zarządzanie tak złożoną strukturą jak gmina nie jest po prostu możliwe.

I. UWARUNKOWANIA ROZWOJU GMINY SICIENKO W KONTEKŚCIE BYDGOSKO-TORUŃSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Rzadko się zdarza, by jeden czynnik miał tak decydujące i wieloaspektowe znaczenie dla całej rzeczywistości gminy i jej perspektyw. W przypadku gminy Sicienko jest to bezpośrednie sąsiedztwo z 360-tysięczną Bydgoszczą, a tym samym położenie w tzw. Bydgosko-Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym (B-TOF). Przemienne skutki tego faktu mają charakter funkcjonalnych powiązań i zależności we wszystkich bez wyjątku dziedzinach życia oraz obszarach gospodarki, kultury, relacji społecznych itp. Jak zobaczymy w poniższej analizie są one „totalnym kontekstem” wszystkich bez mała zjawisk w obszarze gminy. Co ważne przenoszą się one i odgrywają kluczową rolę w dziedzinie planowania przestrzennego, gospodarczego, a także społecznego. Widzimy to wyraźnie współcześnie (rok 2014), będąc w procesie budowania koncepcji i strategii rozwoju B-TOF, czy obszaru funkcjonalnego dla tzw. Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (zwłaszcza dla Bydgoszczy i powiatu ziemskiego bydgoskiego)².

W tym kontekście gmina Sicienko, stanowi więc zarazem integralną część tzw. **Obszaru Strategicznej Interwencji: Aglomeracji Bydgoszczy i Torunia** według klasyfikacji Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (obecnie MliR). Podstawą identyfikacji tego obszaru jest wielostronne oddziaływanie nań ośrodków centralnych – Bydgoszczy i Torunia – oraz (w znacznej części negatywne) konsekwencje intensywnych procesów suburbanizacji w sferze ładu przestrzennego i stanu środowiska, procesów migracyjnych, demograficznych, itp. oraz jakości życia mieszkańców np. w zakresie usług publicznych i transportu, ale również bezpieczeństwa.

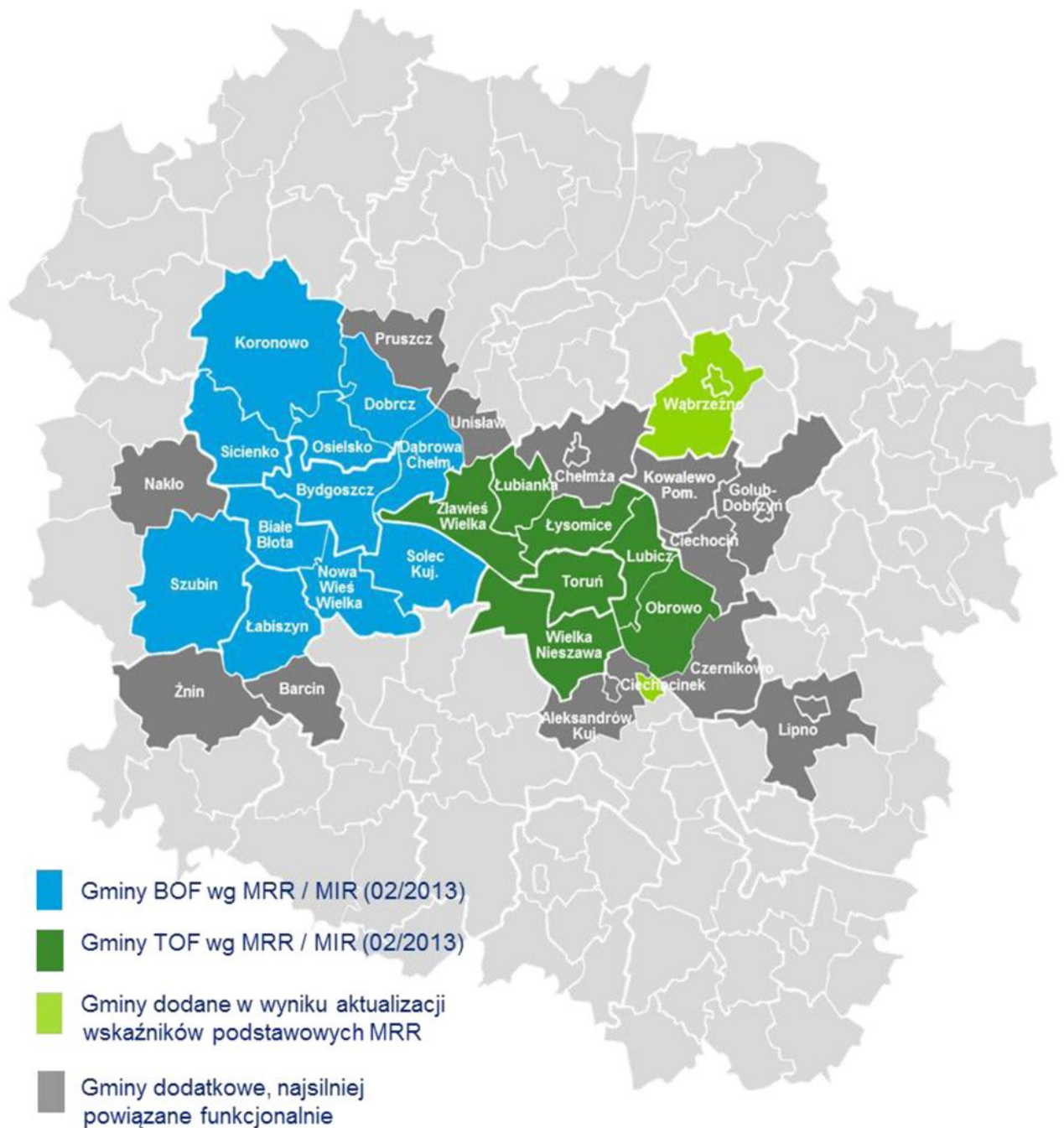
² Pełny wykaz najważniejszych, aktualnych strategii: województwa kujawsko-pomorskiego, Bydgoszczy, powiatu bydgoskiego, ale też na przykład dokumenty strategiczne typu Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020; Strategia ZIT województwa kujawsko-pomorskiego, itd. znajduje się na końcu opracowania.

W szczególności i w odniesieniu do obszaru gminy Sicienka wpływ ten dotyczy:

- procesów demograficznych (migracje, procesy naturalne itp.) oraz selekcji społeczno-demograficznej i zawodowej mieszkańców,
- istniejących oraz planowanych powiązań transportowych o charakterze krajowym (drogi S5 i S10) i aglomeracyjnym w relacjach do centrów Bydgoszczy i/lub Torunia oraz wewnętrznych (dotyczących zarówno sieci, jak i organizacji transportu, w tym publicznego),
- powiązań infrastrukturalnych w zakresie zadań własnych gminy (zarówno w zakresie infrastruktury technicznej, jak i wspólnej realizacji zadań w zakresie obsługi ludności: sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, energetyczne i inne),
- koordynacji działań z zakresu planowania przestrzennego gminy Sicienka dla przeciwdziałania rozwojowi chaotycznej zabudowy, optymalnego gospodarowania przestrzenią i wykorzystania planowanych inwestycji (np. budowy dróg ekspresowych i węzłów obsługi, itd.),
- wykorzystania i rozwoju endogennego potencjału istniejących oraz stymulowanie nowych funkcji związanych z obsługą metropolii Bydgoszczy i Torunia,
- pożądanego specjalizacji w tym zakresie, np. rozwoju sektora badawczo-rozwojowego, sektora otoczenia biznesu, rozwoju kultury i specjalistycznej ochrony zdrowia, itp.,
- rozwoju współpracy gminy Sicienka z JST - zwłaszcza sąsiednimi, w ramach B-TOF dla skoordynowanego, sprawnego i racjonalnego zarządzania,
- rozwoju współpracy gminy Sicienka z innymi sektorami wewnątrz i w ramach funkcjonalnego obszaru metropolitalnego.

Tych zagadnień dotyczy planowany zakres interwencji wobec tego obszaru. Tym samym ich skutki będą bezpośrednio i pośrednio obejmowały oraz wpływały na obszar gminy Sicienka.

Rysunek 1 Kilka wariantów delimitacji Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: Bydgosko-Toruński Obszar Funkcjonalny - Delimitacja dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych Bydgoszczy i Torunia

Gmina Sicienکو, jedna z 6 wiejskich gmin powiatu bydgoskiego bezpośrednio graniczących z miastem, zachowała jako jedna z dwóch (ponadto gmina Dobrcz) rolniczy charakter i relatywnie niską gęstość zaludnienia. Równocześnie jest z Bydgoszczą bardzo silnie powiązana rynkiem pracy i stanowi zarazem teren ekspansji budowlanej, jak również migracyjnej jej mieszkańców. To kluczowe dominanty powiązań funkcjonalnych gminy w relacji z powiatem bydgoskim.

Faktyczne powiązania funkcjonalne gminy Sicienکو na tle innych gmin w powiecie bydgoskim według przyjętych przez MRR kryteriów przedstawia poniższe zbiorcze zestawienie (Tabela nr 1).

Tabela 1 Wskaźniki powiązań funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i cech morfologicznych gmin powiatu bydgoskiego

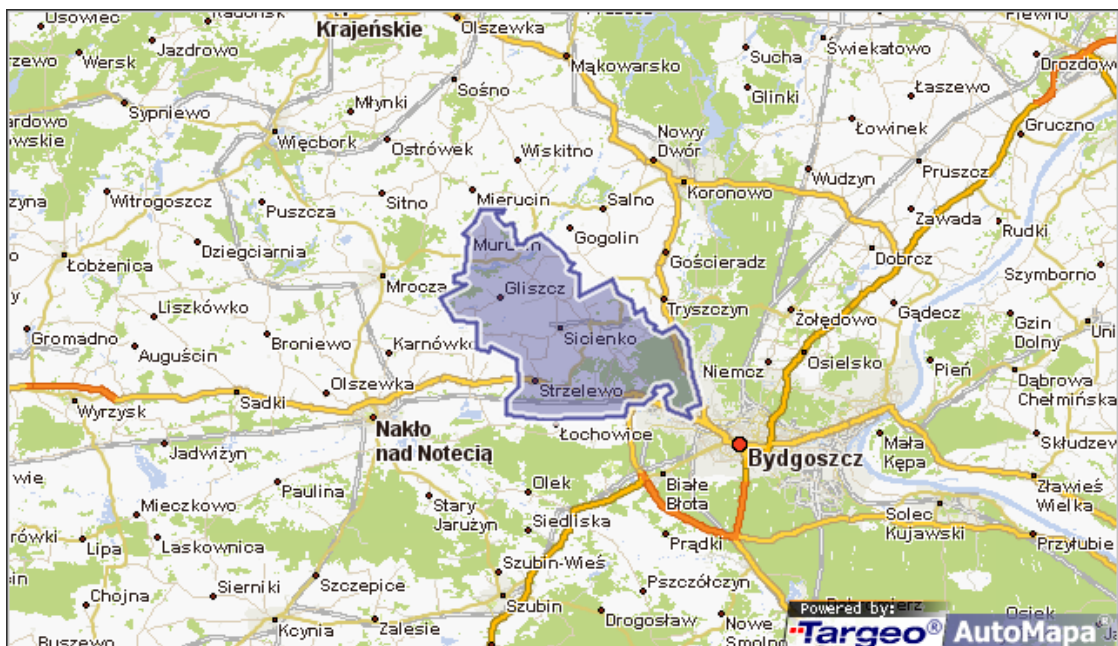
Gmina	Wskaźniki powiązań funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i cech morfologicznych gmin powiatu bydgoskiego						
	Liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym powyżej 50 lat (2006)	Liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej 3 lat (2009)	Udział pracowników w zawodach pozarolniczych jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75% (2002)	Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojew. powyżej 75% (2011)	Liczba podmiotów gospodarczych sklasyfikowanych w sekcjach J-R w stosunku do wszystkich podmiotów gospodarczych	Gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej województwa powyżej 50% (2011)	Liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców w latach 2002-2011 w stosunku do średniej województwa powyżej 75%
Dąbrowa Chełmińska	331	13	98,40%	89%	68%	78%	184%
Dobrcz	308	17,72	81,21%	92%	74%	57%	195%
Koronowo	248	4,77	97,08%	78%	65%	58%	97%
Nowa Wieś Wielka	298	14,44	99,85%	124%	67%	114%	211%
Osielsko	373	36,17	99,49%	187%	118%	183%	592%
Sicienko	343	13,81	84,35%	98%	77%	43%	183%
Szubin	196	4,55	99,45%	81%	74%	71%	139%
Łabiszyn	193	6,33	94,74%	87%	60%	56%	79%
Białe Błota	380	30,23	99,81%	170%	78%	213%	424%
Solec Kujawski	244	4,82	99,37%	105%	74%	290%	133%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Strategii Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego

II. POTENCJAŁY, ZASOBY, TENDENCJE

Jednym z najważniejszych czynników atrakcyjności gminy jest jej położenie, które w znacznej mierze pozwala wykorzystać jej wewnętrzny potencjał. Specyficzna lokalizacja Sienka – w bezpośrednim sąsiedztwie dużego ośrodka miejskiego, jakim jest Bydgoszcz – sprawia, że teren gminy już z racji samego położenia staje się „magnesem” przyciągającym kapitał i ludzi z metropolii. Ta renta położenia determinuje podstawowe czynniki i procesy rozwojowe gminy Sienko.

Rysunek 2 Mapa lokalizacyjna

Źródło: www.targeo.pl³

³ Korzystamy z mapy internetowej jednego z najbardziej popularnych programów GPS dla kierowców, gdyż dobrze pokazuje codzienny kontekst komunikacyjny gminy

1. Obszar, położenie komunikacyjne i geograficzne. Funkcje administracyjne

Sicienko to gmina wiejska położona w środkowo-zachodniej części **województwa kujawsko-pomorskiego**, w **powiecie bydgoskim**. Gmina rozciąga się na powierzchni ok. 180 km², co daje jej dwudziestą lokatę wśród 144 gmin województwa kujawsko-pomorskiego.

Ponad 70% całkowitej powierzchni gminy zajmują tereny rolnicze. Gmina systematycznie zwiększa liczbę mieszkańców, głównie poprzez napływ i osadnictwo z sąsiedniej Bydgoszczy. W ciągu ostatnich 15 lat liczba osób zamieszkujących gminę Sicienko powiększyła się o ponad 1,5 tys. W skład gminy wchodzi 21 sołectw, liczących 39 miejscowości, zamieszkałych (w 2014 r.) przez prawie 9 500 mieszkańców.

Siedziba gminy położona jest w odległości około 20 km od siedziby powiatu i administracji rządowej w Bydgoszczy, ale znacznie dalej od siedziby samorządu województwa w Toruniu.

Województwo kujawsko-pomorskie jest średnim województwem w kraju, zarówno pod względem zajmowanego obszaru – 17970,0 km², jak i liczby ludności – 2067,5 tys. osób. W generowaniu wzrostu gospodarczego mają decydujące znaczenie dwa największe miasta województwa: Bydgoszcz i Toruń, będące najważniejszymi ośrodkami nauki, kultury, biznesu i polityki. W stolicach regionu krzyżują się też ważne linie kolejowe, drogi międzynarodowe i krajowe.

Położenie Sicienka w bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy, w odległości niespełna 20 km od centrum miasta, z jednej strony tworzy duże szanse dla jej gospodarki, z drugiej wiąże się z szeregiem zagrożeń i uciążliwości. Należy do nich: presja urbanizacyjna, środowiskowa i komunikacyjna przejawiająca się zwłaszcza w sferze mieszkalnictwa, działek rekreacyjnych, funkcji magazynowych oraz infrastruktury technicznej dla B-TOF.

Dostępność i bliskość usług oraz miejsc pracy na terenie Bydgoszczy nie wpływa stymulująco na wykorzystanie miejscowych zasobów. Zagroza wytwarzaniem monokultury usług oraz dominujących funkcji, np. jako „sypialni”, czy terenów składowych i hurtowni. Faktyczna dostępność, zależna od czasu dotarcia i możliwość korzystania z tzw. usług ponadpodstawowych, jest też w rzeczywistości znacznie mniejsza.

Powiat bydgoski usytuowany jest w środkowo-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego i zajmuje 7,8% jego powierzchni (1394 km²). Jak widzieliśmy wyżej, wchodzi w całości (6 gmin wiejskich i 2 miejsko-wiejskie) w skład B-TOF. Z tej racji powiat bydgoski ma dogodne położenie komunikacyjne. Jego bliższą charakterystykę przedstawiamy przy okazji omawiania samej gminy Sicienکو i porównań z gminami składającymi się na powiat bydgoski.

2. Zasoby oraz walory naturalne i środowiskowe⁴

Tereny gminy Sicienko charakteryzują się dużą złożonością form geomorfologicznych, a także ciekawą rzeźbą terenu. Gmina położona jest w obszarze działalności lądolodu sprzed około 14,5 tysięcy lat. Znajdują się tu kształtowane przez lodowiec tereny równiny morenowej i równiny sandrowej, a także rynny jezior. Charakterystyczny jest również krajobraz pradoliny biegnącej niegdyś równoległe do czoła lodowca. Wchodzi ona w skład Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej najbardziej rozległej na Niżu Polskim zajmowanej obecnie przez system rzeczny Wisły i Noteci.

Bogactwo form i rzeźby skupione na tak małej powierzchni jest rzadkością w województwie kujawsko-pomorskim. Centralną i północno-zachodnią część gminy Sicienko zajmuje wysoczyzna morenowa, która obejmuje największą część terenów gminy. Wysoczyzna ta wchodzi w skład Pojezierza Krajeńskiego. Odznacza się licznymi pagórkami, dolinami, urozmaiconymi oczkami i ciekami wodnymi, czy też rynnami o wydłużonym kształcie.

Jeden z rozleglejszych pofałdowanych w ten sposób terenów znajduje się w okolicach Trzcianca. Natomiast najbardziej widoczne różnice wzniesień zaobserwować można w okolicach Zielonczyna, dzięki bezpośredniemu sąsiedztwu pradoliny. Inne pagórkowate tereny znaleźć można na północ od Słupowa, w okolicach Samsieczna, na południe i na północ od Wojnowa. Największy pagór morenowy mieści się na południe od Osówca w strefie przejściowej między strefą moreny dennej, a sandru Brdy. Wzniesienia te są pagórami moreny czołowej. Morena kemowa zaś kształtowała teren w sąsiedztwie Łukowca, na północ od Prosperowa, w Wierzchucinku, na terenie pomiędzy Kruszynem a Zielonczynem, na południe od Trzcianca, w rejonie Wojnowa oraz w Trzemiętówku.

Większe połacie o równinnym charakterze rozciągają się pomiędzy Strzelewem a Zawadą, na północ od Osówca oraz na północ od Sicienka i Wojnowa.

---

⁴ Na podstawie informacji z Urzędu Gminy w Sicienku.

Teren stosunkowo równinny rozlega się od Samsieczna do Teresina, a pierwotnie było tam rozległe jezioro.

Z wysoczyzną morenową od południa sąsiaduje rozległa pradolina Toruńsko-Eberswaldzka – jej część, która obejmuje również gminę Sicienko, określana jest mianem Kotliny Toruńskiej (Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej). Jej najwyższe wzniesienie stanowi dział wodny pierwszego rzędu oddzielający system rzeczny Wisły i Odry. Kotlina Toruńska obejmuje także skrajnie południowo-wschodnią część gminy Sicienko.

Na skraju obu tych regionów kształtujących odmiennie tereny wykształciła się atrakcyjna strefa krawędziowa. Z jednej strony równinna pradolina, a tuż przy niej tereny morenowe o minimalnej wysokości 90 m n.p.m. Częste są jednak tu kulminacje znacznie wyższe, których względne różnice terenów przekraczają nawet 50 m. Kulminacja w okolicach Kruszyna osiąga 108 m n.p.m., częste zaś są przypadki, gdy na odcinku 150-200 m występują różnice 30 m. Wykształciły się tu również liczne dolinki, które tworzą krajobraz na wschód od Zielonczyna, w rejonie Pawłówka, a także na zachód od Strzelewa. Dolinki te wcinają się w wysoczyznę na głębokość kilkunastu-kilkudziesięciu metrów, rozciągając się na północ na przestrzeni nawet ponad 3 km, jak dolinka rozciągająca się pomiędzy Kruszynem a Zielonczynem, która sięga aż do Dąbrówki Nowej.

Na terenie gminy Sicienko mamy niewielkie zasoby surowców naturalnych (wyłącznie mineralnych) w postaci torfów (rejon Pawłówka, Dąbrówki Nowej) oraz piasków (Kruszyniec, Szczutki) eksploatowanych w niewielkim stopniu.⁵

Gmina leży w obszarze występowania Głównych Zbiorników Wód Podziemnych. Stanowią one coraz cenniejszy zasób naturalny i strategiczną rezerwę zasobów wodnych tego obszaru Polski.

---

⁵ Za Informacja na temat złóż, zasobów i eksploatacji za www.pgi.gov.pl

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Bezpośrednie sąsiedztwo z 360-tysięczną Bydgoszczą, a tym samym położenie w tzw. Bydgosko-Toruńskim Obszarze Funkcjonalnym (B-TOF), jest najważniejszym „naturalnym” czynnikiem, tzw. rentą położenia, oddziałującą na wszystkie bez mała zjawiska społeczne, gospodarcze i kulturowe w gminie Sicienka.
2. Fakt ten musi być punktem wyjścia w dziedzinie planowania przestrzennego, gospodarczego i społecznego, a gmina Sicienka traktowana być musi zarazem jako obszar „strategicznej Interwencji” aglomeracji Bydgoszczy i Torunia.
3. W tym kontekście położenia, ujmowane być też muszą wszystkie inne czynniki i funkcje rozwojowe gminy Sicienka, tak by zmaksymalizować korzyści oraz szanse jakie się z tym wiążą - maksymalnie wykorzystać ową „rentę położenia”. Równocześnie i równolegle analizowane być muszą i ograniczane lub neutralizowane zagrożenia i ewentualnie straty z tym związane.
4. Relatywnie niewielkie zasoby naturalne i środowiskowe oraz średnia ich atrakcyjność zwiększają jeszcze znaczenie „renty położenia” i innych czynników zewnętrznych i sytuacyjnych (egzogennych) wpływających na rozwój gminy i jej specyfikę (ewentualnie specjalizację).
5. Walory naturalne i położenie predestynują wybrane obszary gminy do funkcji mieszkaniowych, rekreacyjnych, usługowych. Funkcje te jednak muszą się rozwijać w sposób zrównoważony i być pod czujną kontrolą z racji dużej presji sąsiedniej metropolii⁶.
6. Położenie w obszarze B-TOF i jego oddziaływanie wymaga bieżącej analizy oraz kontrolowania procesów i relacji, ścisłej współpracy z sąsiednimi JST i innymi instytucjami, zwłaszcza Bydgoszczy - rdzenia tego obszaru.

---

⁶ Zob. wytyczne w tym zakresie projekt Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienka 2014 r.

III. LUDNOŚĆ: STRUKTURA, KAPITAŁ SPOŁECZNY, POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY

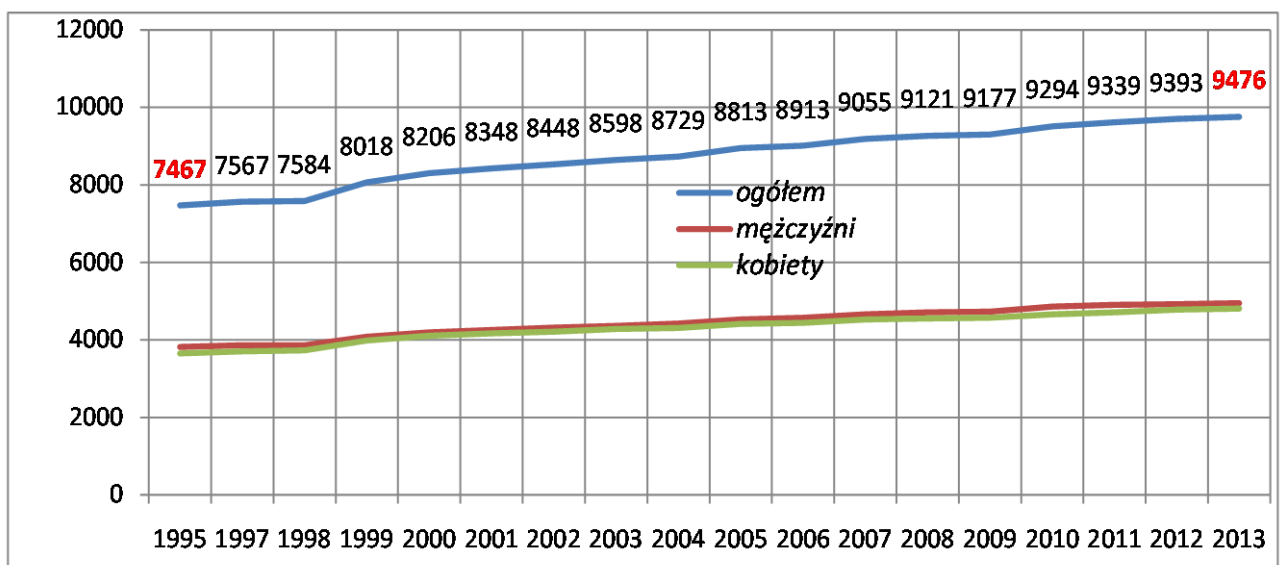
Potencjał demograficzny: wielkość i charakterystyka społeczności mieszkańców gminy jest naturalnym punktem wyjścia oraz podstawą badania potencjału gminy w ogóle. W przypadku gminy Sicienka stanowisko takie jest szczególnie uzasadnione ze względu na faktycznie niewielką liczebność populacji, omówione wyżej położenie, a także jego skutki dla tej sfery rozwoju gminy.

1. Podstawowe zjawiska, tendencje i procesy ludnościowe

Na podstawie danych Referatu Spraw Administracyjnych i Obywatelskich Urzędu Gminy w Sicienku możemy prześledzić proces wzrostu liczby mieszkańców gminy Sicienka w ciągu ostatnich prawie 20 lat. Powiększyła się ona w tym czasie o około 2000 osób tj. 26,9%. Co ważne był to wzrost systematyczny, niemal liniowy.

Widzimy to na poniższym wykresie.

Wykres 1 Wzrost liczby mieszkańców gminy Sicienka w latach 1995-2013

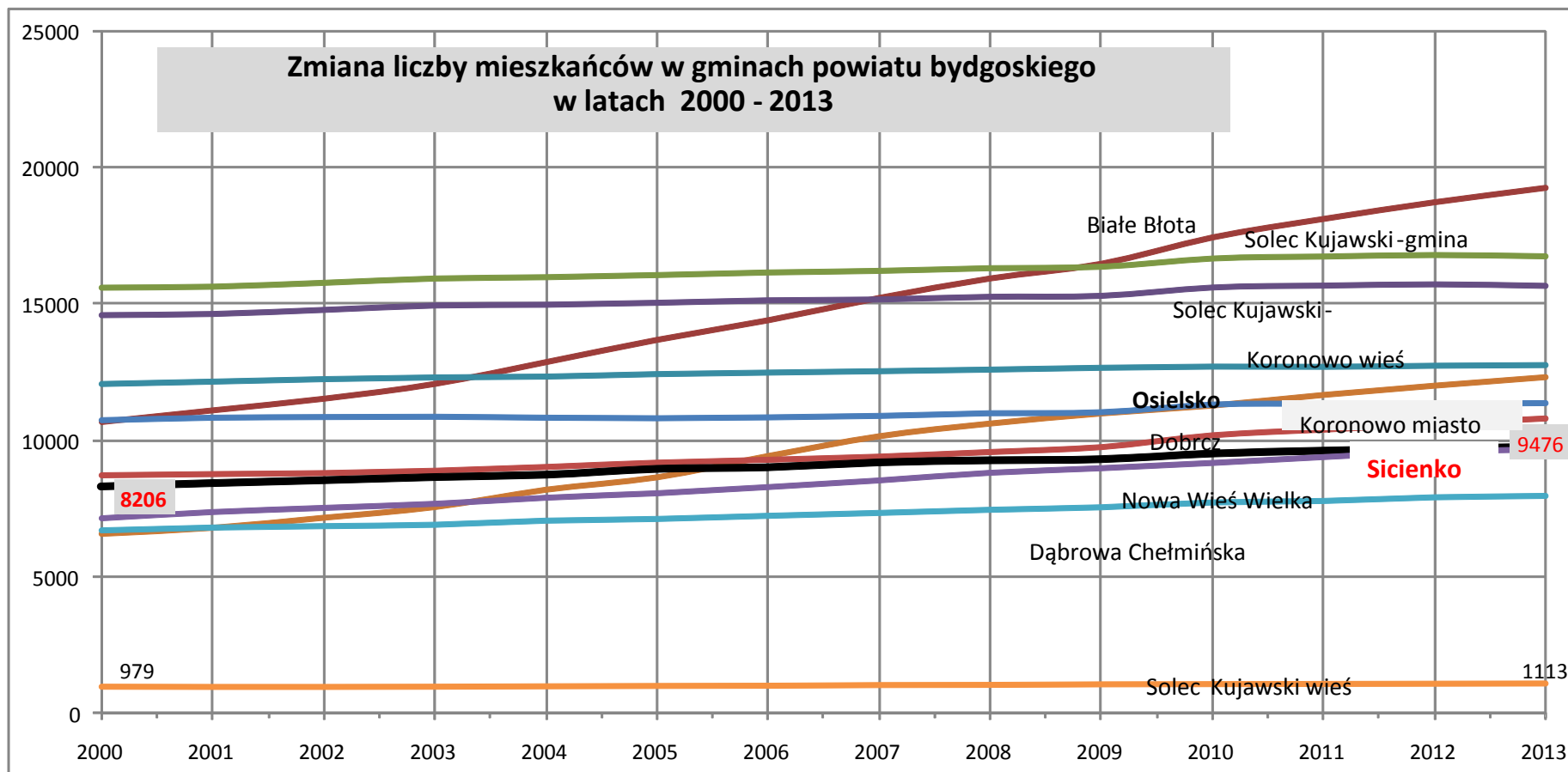

Źródło: UG Sicienka

Przez cały ten okres, odwrotnie niż w tendencjach krajowych, widzimy niewielką przewagę liczebności mężczyzn nad kobietami. Największa przewaga, wynosząca prawie 500 mężczyzn, jest w grupie mieszkańców, w wieku produkcyjnym, a jedyne znaczące odstępstwo od tej reguły jest w grupie osób w wieku emerytalnym (powyżej 60 lat), w której tradycyjnie jest ponad 2 razy więcej kobiet niż mężczyzn.

Na tle innych gmin powiatu bydgoskiego, dynamika demograficzna w gminie Sicienko należy do średnich, zdecydowanie najszybciej przybywa mieszkańców w Białych Błotach i Osielsku. Najwolniej w miasteczkach powiatu bydgoskiego: Koronowie i Solcu Kujawskim.

Wykres 2 Rozwój demograficzny gminy Sienko na tle gmin powiatu bydgoskiego w latach 2000–2013

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS

Jak widzimy w kolejnym zestawieniu porównawczym (Tabela nr 2) wielkość procentowa przyrostu ludności gminy Sicienko w latach 2000-2013 należy do niższych (15,5%) i jest niższa o kilkanaście pkt % od średniej dla całego powiatu bydgoskiego (28%). Dzięki temu gęstość zaludnienia w gminie Sicienko wynosi 52 os. na km² i jest najniższa w powiecie bydgoskim.

Tabela 2 Przyrost liczby mieszkańców w gminach i powiecie bydgoskim w latach 2000-2013

Gminy Powiatu Bydgoskiego	2000	2013	Zmiana liczby mieszkańców	Zmiana %
Koronowo	22745	24137	1392	6,1
Białe Błota	10677	19215	8538	80,0
Solec Kujawski	15556	16755	1199	7,7
Solec Kujawski - miasto	14577	15642	1065	7,3
Koronowo - obszar wiejski	12024	-	729	6,1
Osielsko	6575	12278	5703	86,7
Koronowo - miasto	10721	11384	663	6,2
Dobrcz	8690	10810	2120	24,4
Sicienko	8206	9476	1270	15,5
Nowa Wieś Wielka	7166	9637	2471	34,5
Dąbrowa Chełmińska	6693	7978	1285	19,2
Solec Kujawski - obszar wiejski	979	1113	134	13,7
Powiat bydgoski	86399	110565	24166	28,0

Źródło: BDL GUS, UG Sicienko

W samej gminie Sicienko proces ten był również bardzo zróżnicowany. Kilka miejscowości i sołectw rozwijało się bardzo dynamicznie: Osówek, Kruszyn, Pawłówek - to tereny najintensywniejszego budownictwa mieszkaniowego. Przybywa systematycznie mieszkańców sołectwa Dąbrówka Nowa i stołecznego Sicienka. Kilka innych ledwo podtrzymywało swój potencjał demograficzny: Gliszcz, Murucin, Strzelewo, Teresin, Trzemiętówko. Kilka zmniejsza liczbę ludności: Samsieczno, Wojnowo, Zawada. Widzimy to w kolejnym zestawieniu porównawczym.

Tabela 3 Sołectwa w gminie Sicienka

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców w danym roku				Zmiana 1990 – 2014	Zmiana 1990 – 2014 w %
		1990	2000	2010	2014		
1	Dąbrówka Nowa	264	307	410	393	129	48,9
2	Gliszcz	297	289	293	296	-1	-0,3
3	Kruszyn	458	523	784	850	392	85,6
4	Łukowiec	208	252	245	229	21	10,1
5	Mochle	527	609	671	679	152	28,8
6	Murucin	328	343	347	347	19	5,8
7	Nowaczkowo	75	91	98	103	28	37,3
8	Osówiec	442	835	1224	1261	819	185,3
9	Pawłówek	314	376	504	513	199	63,4
10	Samsieczno	466	481	484	416	-50	-10,7
11	Sicienka	739	870	1105	987	248	33,6
12	Strzelewo	601	663	614	595	-6	-1,0
13	Szczutki	156	149	166	181	25	16,0
14	Teresin (od 2012 r.)	-	-	431	416	416	-
15	Trzemiętowo	341	388	390	393	52	15,2
16	Trzemiętówko	82	85	94	89	7	8,5
17	Wierzchucice	100	98	105	120	20	20,0
18	Wierzchucinek	219	240	276	266	47	21,5
19	Wojnowo	899	907	813	786	-113	-12,6
20	Zawada -Ugoda	162	170	171	156	-6	-3,7
21	Zielonczyn	431	512	531	554	123	28,5
Razem w gminie Sicienka		7109	8188	9510	9755	2521	35,5

Źródło: UG Sicienka; Kolorami zaznaczono rekordy max i min.

Osadnictwo na terenie gminy Sicienka jest rozproszone w 39 miejscowościach. Największe wsie to Osówiec (ponad 1200 mieszkańców) i Sicienka (niecałe 1000 mieszkańców). 15 największych wsi (tych powyżej 200 mieszkańców) skupia obecnie ok. 80% ludności gminy. Połowa mieszkańców gminy mieszka w 6 największych wsiach, ale równocześnie jest aż 20 małych wsi, które zamieszkuje ok. 100 osób i mniej.

Nowe osadnictwo dodatkowo rozprasza istniejącą zabudowę, gdyż lokowane jest nie na starych siedliskach, ale osobno, tworząc z czasem nowe osiedla-wsie. Podobnie jak powierzchnia mieszkalna, tak też rośnie średnia wielkość działki budowlanej. Zwłaszcza zamożniejsi inwestorzy aspirują do działek typu rezydencjonalnego liczących po kilka tys. m².

Stwarza to warunki do wytwarzania się nowych zjawisk z zakresu ekologii przestrzeni, enklaw „nowych” najczęściej zamożnych i niezwiązanych z rolnictwem społeczności mieszkańców i tych starych związanych z rolnictwem.

Poniższa mapka dopełnia syntetycznie informację o sołectwach.

Rysunek 3 Mapka gminy Sienko z podziałem na sołectwa

Źródło: UG Sienko

Tzw. naturalny ruch ludności, obejmujący główne procesy demograficzne przebiega w gminie Sienko pod przemożnym wpływem bliskości metropolii (Bydgoszczy i Torunia). Polega on między innymi na dużej skali migracji, wyższej ruchliwości przestrzennej i społecznej oraz swoistej selekcji społeczno-demograficznej, która towarzyszy tym procesom, a zarazem jest ich efektem.

Wzrost liczby ludności jest głównie efektem suburbanizacji – napływem mieszkańców Bydgoszczy, obejmując przede wszystkim osoby i rodziny w wieku produkcyjnym (faza mobilna), lepiej sytuowane, posiadające relatywnie wyższe wykształcenie oraz większy potencjał motywacyjny i przedsiębiorczy.

Proces ten dotyczy całego B-TOF, ale przebiega w różnym natężeniu. Najsilniej oddziałuje na gminy Osielsko i Białe Błota położone wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych, na osi północ-południe. Z kolei rdzenie układu (miasta Bydgoszcz i Toruń) rejestrują zjawiska odwrotne.

W gminie Sicienko, podobnie jak w gminie Dobrcz duże znaczenie ma ponadto rolniczy jej charakter, a co za tym idzie specyficzne cechy demograficzne i wzorce zachowania.

Tabela 4 Ruch naturalny ludności w województwie kujawsko-pomorskim według podregionów, powiatów i gmin w 2013 r.

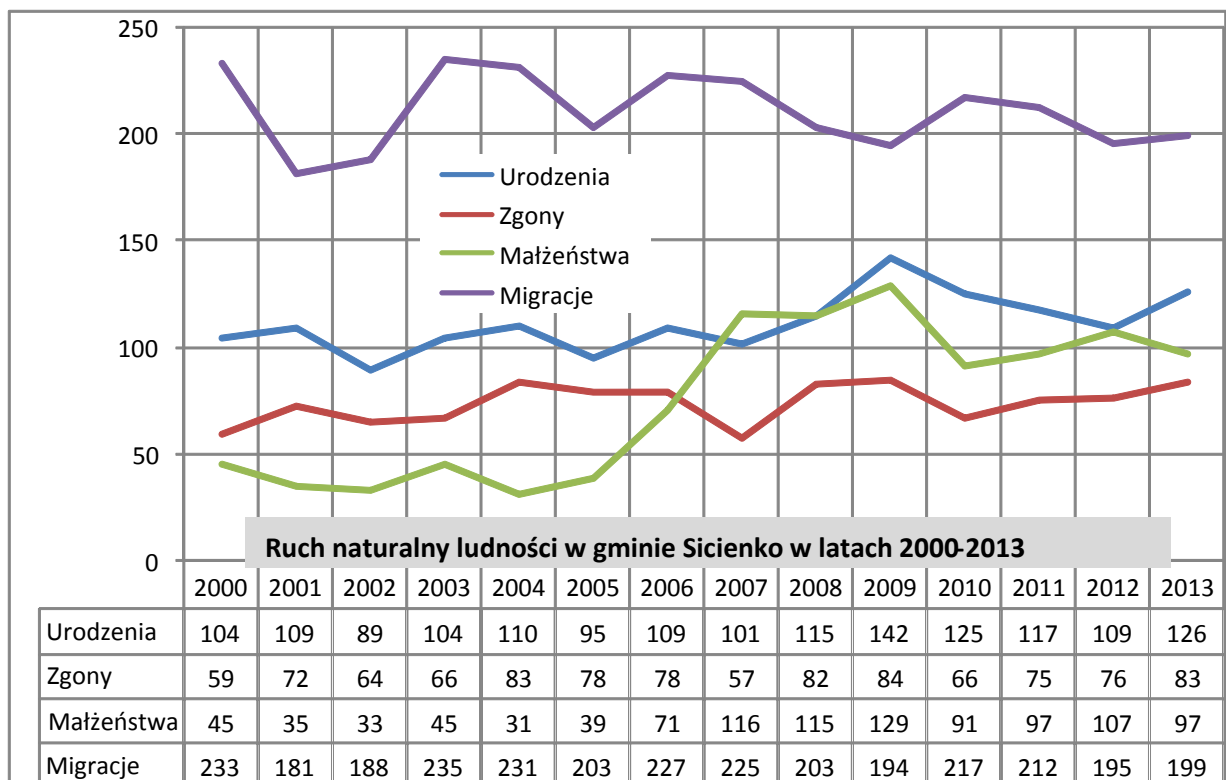
Wyszczególnienie	Mażeń- stwa	Urodze- nia żywe	Zgony	Przyrost natural- ny	Mażeń- stwa	Urodze- nia żywe	Zgony	Przyrost natural- ny
	w liczbach bezwzględnych				na 1000 ludności			
WOJEWÓDZ-T WO	9814	19853	20485	-632	4,69	9,48	9,78	-0,3
POWIAT BYDGOSKI	470	1043	862	181	4,27	9,48	7,84	1,65
Bydgoszcz	1564	3169	3777	-608	4,35	8,82	10,51	-1,69
Koronowo	109	257	230	27	4,53	10,67	9,55	1,12
<i>w tym miasto</i>	45	118	95	23	3,96	10,39	8,37	2,03
Solec Kujawski	60	138	159	-21	3,57	8,21	9,46	-1,25
<i>w tym miasto</i>	55	126	151	-25	3,51	8,04	9,63	-1,59
Białe Błota	85	173	118	55	4,48	9,11	6,22	2,9
Dąbrowa Chełmińska	36	72	53	19	4,52	9,04	6,66	2,39
Dobrcz	50	123	80	43	4,67	11,49	7,47	4,02
Nowa Wieś Wielka	39	78	71	7	4,06	8,13	7,4	0,73
Osielsko	42	95	69	26	3,46	7,82	5,68	2,14
Sicienko	97	126	83	43	5,03	10,99	8,42	2,57

Źródło: BDL GUS, UG Sicienko

Na tle powiatu, gminę Sicienka wyróżnia najwyższy wskaźnik małżeństw oraz urodzeń żywych, co mimo znacznego wskaźnika zgonów, daje stosunkowo wysoki wskaźnik urodzeń. Pod względem powyższych cech demograficznych widzimy bardzo duże podobieństwo do gminy Dobrcz.

Dynamika wskazanych zjawisk demograficznych ulegała zmianie w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Cały czas wysoki był ogólny poziom ruchliwości mieszkańców. Liczba urodzeń i małżeństw osiągnęła swoje apogeum w roku 2009 – szczytowym okresie gospodarczej prosperity. W ostatnim okresie (od 2012 r.) spada liczba małżeństw, ale wzrasta liczba urodzeń żywych. Może to mieć związek z kształtowaniem się nowego modelu rodziny - wzrostem urodzeń dzieci pozamażeńskich oraz zjawisku późnego rodzicielstwa. Potwierdzają to pośrednio nasze badania socjologiczne.

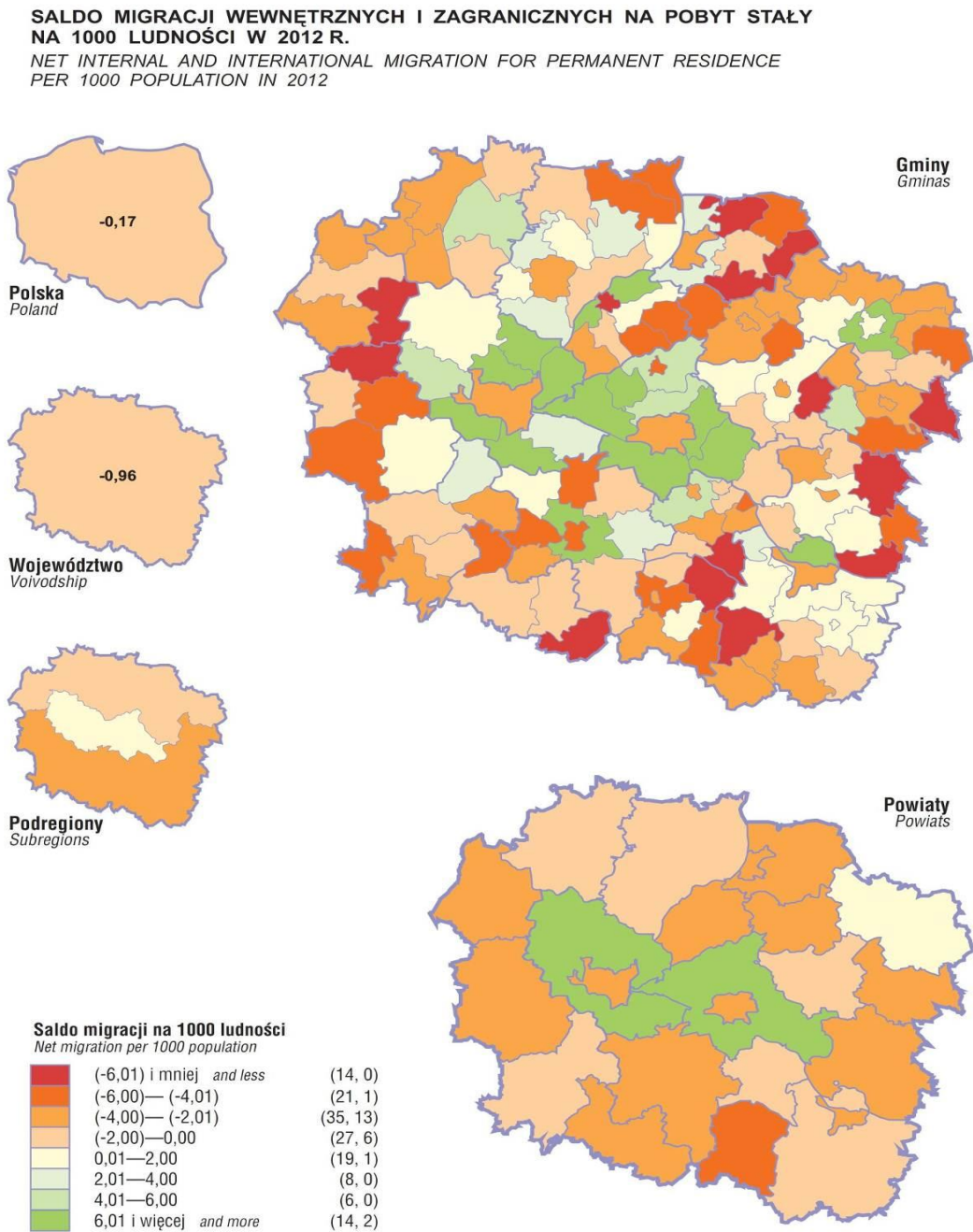
Wykres 3 Podstawowe zjawiska demograficzne w gminie Sicienka w latach 2000 – 2013

Źródło: UG Sicienka

Saldo migracji wewnętrznych wyraźnie wyodrębnia obszar metropolii Bydgoszczy i Torunia przenoszących swój demograficzny potencjał na obszary suburbiów i przedmieść. Gmina Sicienko leży dokładnie w tym obszarze. Widzimy to na poniższych grafikach (Rysunek nr 4).

Rysunek 4 Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały

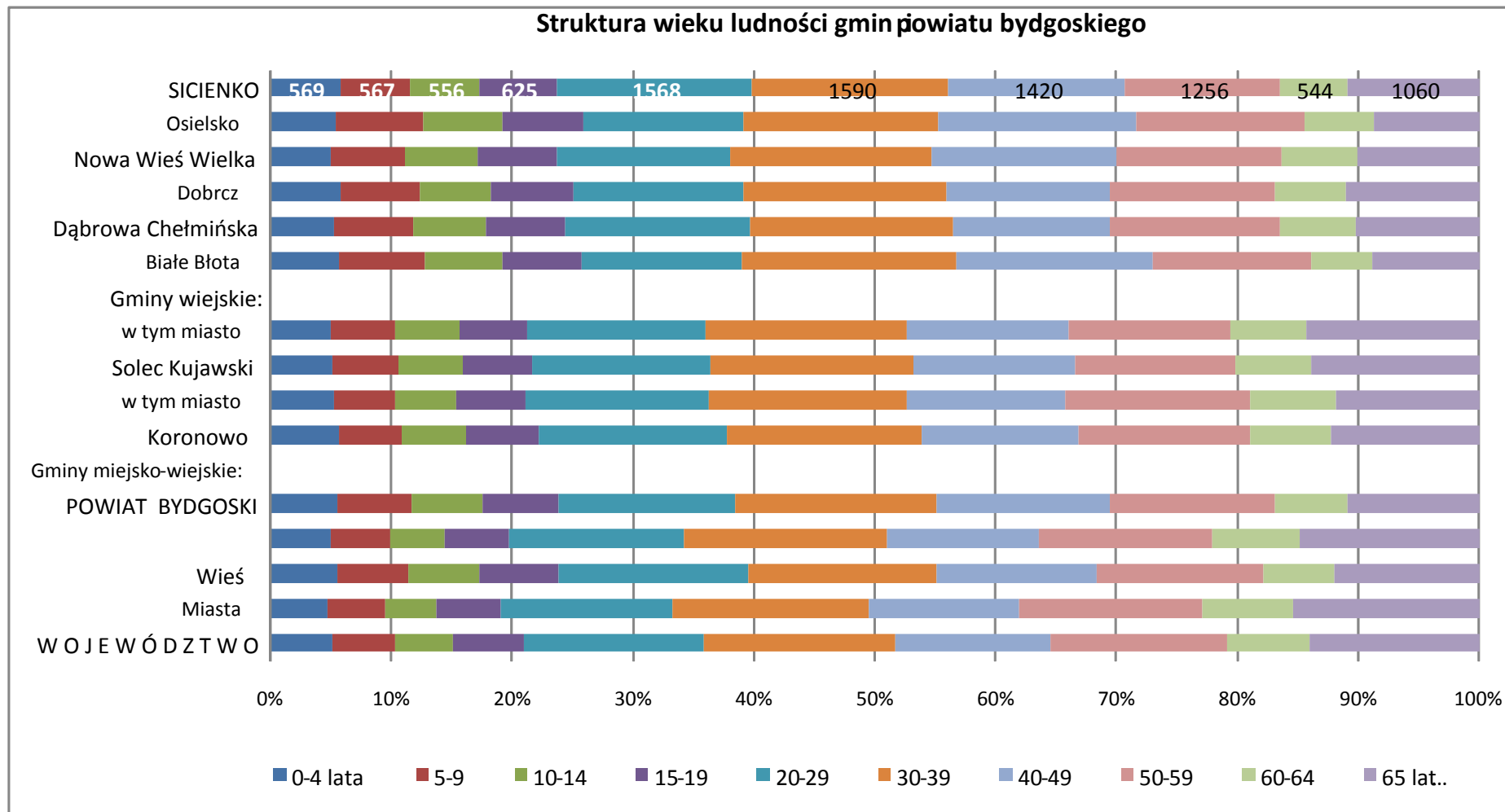
W nawiasach podano liczbę gmin i powiatów.
Number of gminas and powiats is given in parentheses.

Źródło: BDL GUS

Analizowane procesy ludnościowe mają dalej istotny wpływ na samą strukturę populacji mieszkańców i jej charakterystykę. Kryterium wieku pozwala zobaczyć, jak proces migracji i swoistej selekcji demograficznej kształtuje tę cechę. Pomimo ogólnego procesu starzenia się społeczeństwa polskiego, wpływa to na odmłodnienie populacji mieszkańców gmin ościennych, przyspieszając zarazem starzenie się populacji ośrodków rdzennych Bydgoszczy i Torunia. W ostatnich latach średnio 80% migrantów na terenie gminy stanowią mieszkańcy Bydgoszczy. W podobnym stopniu zasilają oni potencjał demograficzny gminy. Jednak ze względu na bliskość poprzedniego miejsca zamieszkania utrzymują oni najczęściej bardzo silne związki rodzinne, towarzyskie, pracownicze. To obniża społeczny kapitał tej części populacji, a w każdym razie opóźnia skierowanie jego wektora do wewnątrz gminy Sicienka. Ponad połowa mieszkańców dzieli życie między gminę, a wyjazdy poza jej obszar, głównie do Bydgoszczy. Szacuje się, że ok. 2000-2500 osób związanych jest z pracą i innymi zajęciami dochodowymi z Bydgoszczą, a praktycznie niemal wszyscy uczący się na poziomie ponadgimnazjalnym podejmują tamże dalsze kształcenie.

Duża skala migracji i osadnictwa podmiejskiego nadreprezentuje kohorta (segment) populacji mieszkańców w wieku produkcyjnym, zwłaszcza w wieku mobilnym (20-50 lat). Cecha ta dotyczy zwłaszcza najprężniej rozwijających się populacji gmin Osielska i Białych Błot. Gmina Sicienka, choć w mniejszym stopniu, także jest beneficjentem tego wzmocnienia potencjału struktury demograficznej. Widzimy to na wykresie nr 4 poniżej.

Wykres 4 Struktura wieku mieszkańców gmin powiatu bydgoskiego (2013 r.)

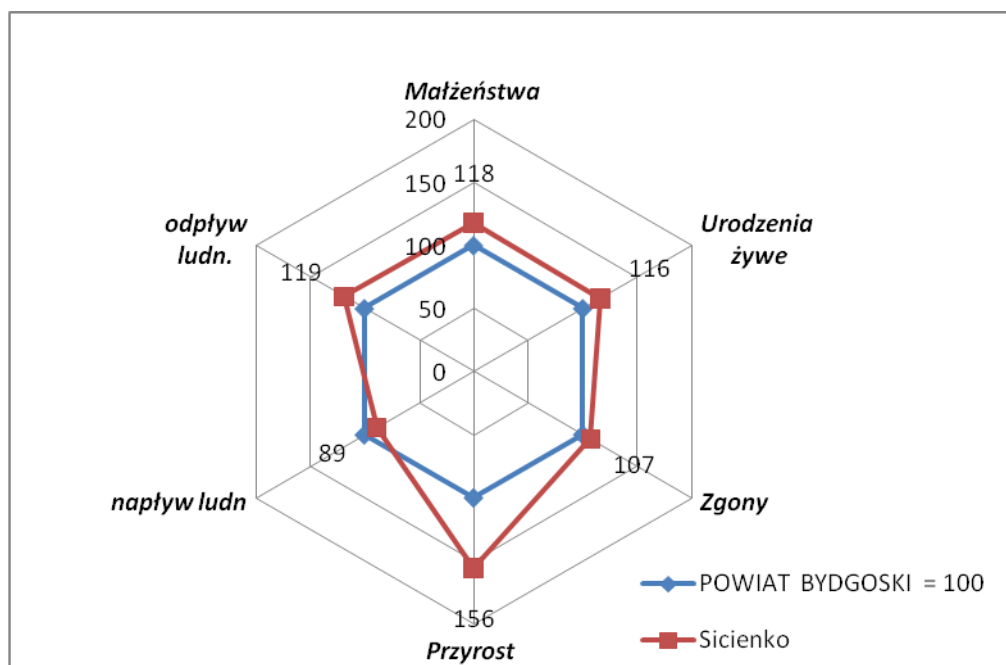

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Na podstawie wykresu możemy stwierdzić, że struktura wieku mieszkańców gminy Sicienko nie odbiega wyraźnie od sąsiednich gmin.

Na koniec zobaczyć możemy tzw. profil demograficzny gminy Sicienko na tle powiatu, gdzie wyraźnie widoczny jest jej potencjał. To zasób do wykorzystania i strategicznego zarządzania. Jest on jednak zmienny i będzie rósł lub malał w zależności od atrakcyjności oraz konkurencyjności warunków życia, a także od możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w gminie Sicienko.

Wykres 5 Ruch naturalny i migracje wewnętrzne w gminie Sicienko na tle powiatu bydgoskiego (2013 r.)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Jeszcze jedna cecha jest istotnym składnikiem kapitału społecznego mieszkańców – wykształcenie. W trakcie badań prowadzonych w gminie na przełomie września i października 2014 roku mieszkańcy wskazywali, że wśród domowników przeważa wykształcenie zawodowe i średnie. Wysoki, bo ponad 25%, był też odsetek członków gospodarstw domowych posiadających wykształcenie wyższe. Tabela nr 5 odzwierciedla te dane w porównaniu z Narodowym Spisem Powszechnym z 1988 i 2002 roku.

Tabela 5 Wykształcenie mieszkańców w gminie Sicienka (%)

Wykształcenie mieszkańców	Badania własne 2014 r. - wykształcenie członków gospodarstw domowego	Mieszkańcy gminy Sicienka powyżej 15 roku		Mieszkańcy wsi w województwie kujawsko-pomorskim
		NSP 1988 r.	NSP 2002 r.	NSP 2011 r.
Podstawowe i poniżej	17,4	35,7	34,2	35,2
zawodowe	54,9	21,8	25,8	29,1
gimnazjalne	8,2	-	-	
Średni ogólne i zawodowe	44,7	8,6	22,8	23,7
pomaturalne / policealne	7,8	bd		
niepełne wyższe/ policealne	7,8	bd	1,2	
wyższe	25,6	1,8	5,8	8,5

Źródło: GUS

Chociaż nie dysponujemy danymi NSP z 2011 roku dotyczącymi poziomu wykształcenia mieszkańców gminy Sicienka, na podstawie danych dla województwa i naszych własnych badań, możemy je oszacować. Jak wynika z takiego szacunku (Tabela nr 5) poziom wykształcenia mieszkańców gminy Sicienka wyraźnie przewyższa obecnie poziom wykształcenia mieszkańców wsi w województwie kujawsko-pomorskim. Zwłaszcza dotyczy to grupy osób z wykształceniem wyższym. To ewidentny efekt wspomnianych procesów migracyjnych i pozytywnej selekcji demograficznej w strefie podmiejskiej (suburbiiów).

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Wobec relatywnie niewielkich potencjałów ludnościowych i demograficznych gminy Sicienko racjonalne dysponowanie nimi jest szczególnie ważne i pożądane. Szereg zjawisk wzmacnia te potencjały np. suburbanizacja i napływ ludności z BOF, selekcja demograficzna, migracja mieszkaniowa. Inne je osłabiają i drenują: dojazdy do pracy, selekcja demograficzna (głównie migracja zarobkowa), motywacje, zjawiska dezintegracji społecznej, kulturowej i zawodowej pragmatyczne i utylitarne orientacje życiowe całych kategorii społecznych.
2. Korzystna obecnie struktura społeczna (młody wiek, duży udział w strukturze grup w wieku produkcyjnym, szybki wzrost wykształcenia) musi zostać jak najszybciej wykorzystana dla rozwoju gminy. Za kilka lat sytuacja może ulec zmianie.
3. Należy dążyć do skierowania wektora potencjału społecznego *do wewnątrz gminy*. Obecnie jest on ukierunkowany w coraz większym stopniu *na zewnątrz*, na B-TOF, zwłaszcza Bydgoszcz. Trzeba zbilansować korzyści i koszty różnych rozwiązań i proporcji w tym zakresie.
4. Umiejętne stymulowanie zjawisk ludnościowych, choć trudne i niepewne, powinno się odbywać poprzez system zachęt: politykę prorodzinną, własnościową, budowlaną, podatkową, promocję oraz posiadanie atrakcyjnych programów rozwoju i „magnesów” adresowanych do różnych grup i segmentów zbiorowości mieszkańców.
5. Należy założyć dalszy systematyczny, ale zmniejszający swoją dynamikę, wzrost liczby ludności gminy. Wymaga to kontrolowania procesów osadniczych, ochrony terenów przed presją podmiejskiego i rezydencjonalnego budownictwa mieszkaniowego.
6. Rekomendujemy przygotowanie odpowiednich („kontrolowanych” planem oraz wytycznymi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego) ofert terenów inwestycyjnych.

Należy ograniczyć dalsze rozpraszanie zabudowy i osadnictwa, a nawet dążyć do ich kumulacji i koncentracji ludności w większych formach osadnictwa. Zarówno dla ochrony i zachowania walorów środowiska, jak też specyficznego charakteru i „klimatu” gminy Sicienko.

7. W dalszej perspektywie (po roku 2020), w związku z procesem starzenia się społeczeństwa (jego apogeum nastąpi w latach 2020-2030), należy przygotować i realizować politykę rozwoju usług i świadczeń w tym segmencie. Równocześnie zakładany dalszy napływ mieszkańców i rodzin w fazie prokreacyjnej wymusi rozwój niezbędnych usług przedszkolnych, opiekuńczych, itp. Jednak prognozy w tym zakresie są jeszcze trudniejsze, ze względu na zmianę modelu rodziny, procesy migracji zarobkowej młodych osób i całych małżeństw, itp. zmienne i nieprzewidywalne zjawiska oraz tendencje ludnościowe i kulturowe.

2. Warunki i jakość życia mieszkańców gminy oraz źródła utrzymania

Rzetelna analiza warunków życia mieszkańców gminy nie jest łatwa, głównie ze względu na niedostateczną ilość i jakość danych na ten temat. Dane statystyki publicznej (GUS) tylko pośrednio dotyczą jakości życia i obejmują wybrane jego elementy jak np. warunki mieszkaniowe. Dlatego obraz jaki staramy się odtworzyć jest niepełny i złożony z często nieporównywalnych i nie do końca pasujących do siebie składników i elementów. Np. brak danych z ostatniego NSP na poziomie gminy.

Dobrym punktem wyjścia będzie naszym zdaniem aktualny dokument na temat zagrożenia ubóstwem analizujący faktycznie kilkanaście istotnych elementów – składających się na jakość życia mieszkańców naszego regionu i jego poszczególnych gmin⁷. Jak w tym kontekście wygląda społeczność gminy Sicienka?

Wartość syntetycznego (zbiorczego) „indeksu zagrożenia ubóstwem” dla gminy Sicienka wynosi 44.

Składają się nań wartości poszczególnych 10 wskaźników cząstkowych:

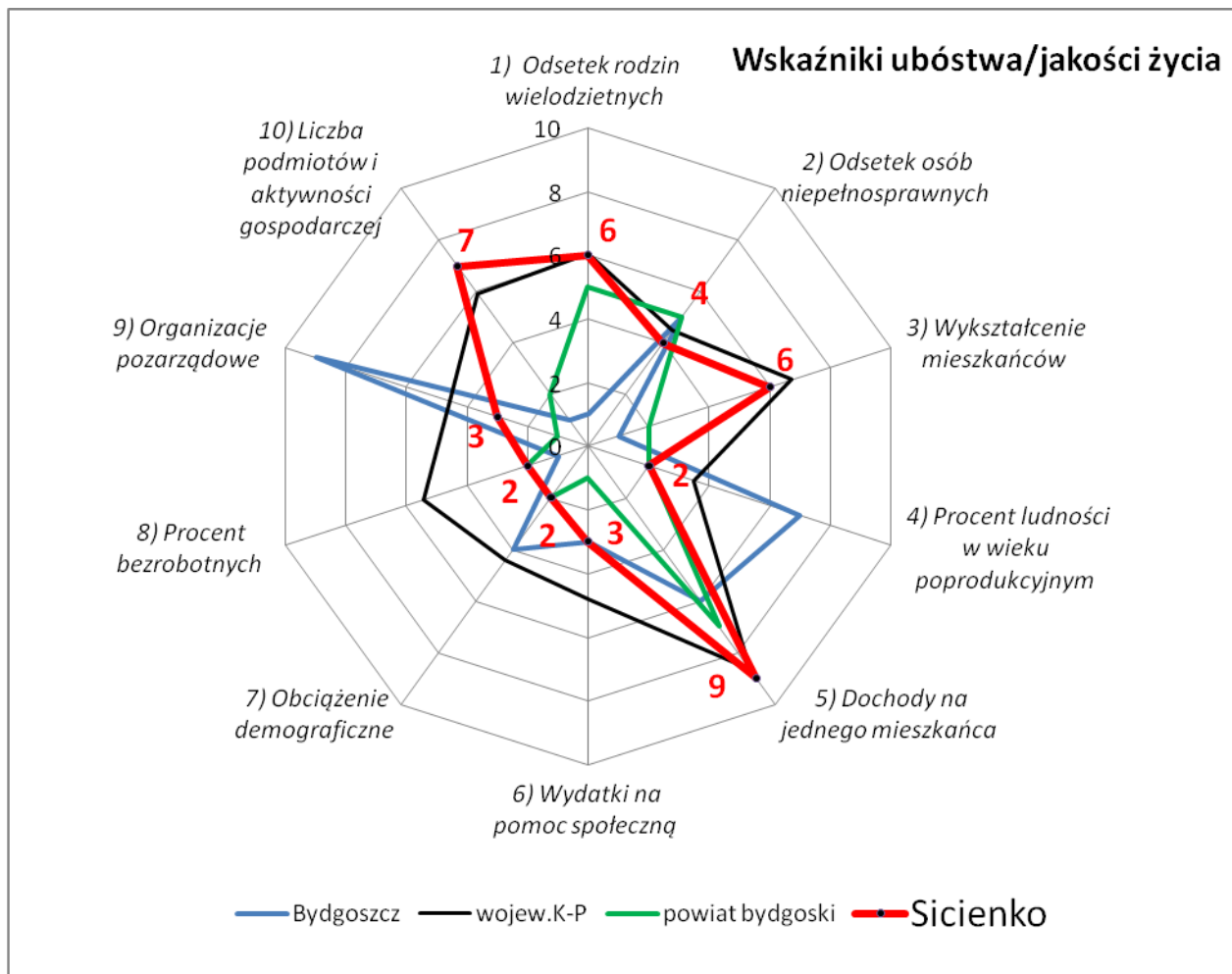
1. Udział rodzin wielodzietnych w liczbie rodzin ogółem wynosi 24%, dając tym samym wartość wskaźnika równą 6. Należy zatem do najwyższych w powiecie, ale jest typowy dla całego województwa.
2. Udział liczby osób niepełnosprawnych w liczbie ludności ogółem wynosi 13,3%, dając tym samym wartość wskaźnika równą 4. To jeden z niższych wskaźników w powiecie i niższy od średniej wojewódzkiej.
3. Poziom wykształcenia mieszkańców – osoby z wykształceniem wyższym i średnim stanowią razem 24% ogółu, z zasadniczym zawodowym 33% ogółu, natomiast z podstawowym ukończonym oraz bez wykształcenia razem stanowią 43% ogółu, co daje wartość wskaźnika równą 6. To nieco wyżej niż średnia dla województwa i wyraźnie niżej od powiatu.

⁷ Zob. Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie kujawsko-pomorskim, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2012, dostępne na www.ropstorun.home.pl w zakładce Badania.

4. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności gminy wynosi 12,3%, co daje wartość wskaźnika równą 2. To korzystny ekonomicznie wskaźnik na tle województwa, zbliżony do średniej powiatu.
5. Dochody własne budżetu gminy wynoszą w przeliczeniu na osobę 908 złotych, co daje wartość wskaźnika równą 9. To jeden z gorszych wskaźników w powiecie, niższy od średniej wojewódzkiej.
6. Udział wydatków na pomoc społeczną w wydatkach budżetu gminy ogółem wynosi 2,1%, co daje wartość wskaźnika równą 3. Zatem podobną do średniej w powiecie i wyraźnie niższą niż średnia wojewódzka.
7. Wskaźnik obciążenia demograficznego przyjmuje wartość równą 3 – na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 52,3 osób w wieku nieprodukcyjnym. To kolejny relatywnie korzystny wskaźnik zdecydowanie lepszy niż średnia województwa, zbliżony do przeciętnym w powiecie.
8. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosi 5,8%, co przekłada się na wartość wskaźnika równą 2. Podobnie: relatywnie korzystny wskaźnik - zdecydowanie lepszy niż średnia województwa, zbliżony do przeciętnym w powiecie.
9. Na jedną organizację pozarządową przypada 3147 mieszkańców, co daje wartość wskaźnika równą 3. Pozycja przeciętna przy dużym zróżnicowaniu wskaźnika w gminach powiatu i województwa.
10. Na podmiot gospodarczy o klasie wielkości 0–9 przypada 12 mieszkańców gminy, na podmiot o klasie wielkości 10–49 przypada 244 mieszkańców, na podmiot o klasie wielkości 50–249 przypada 9476 mieszkańców, natomiast brak jest podmiotów o klasie wielkości 250–999, a także podmiotów o klasie wielkości 1000 i więcej. Suma wartości cząstkowych dla każdej klasy wielkości podmiotów gospodarczych daje łączną wartość wskaźnika 7. Najniższa pozycja we wszystkich indeksach.

Pozycję gminy Sicienko na tle województwa, powiatu bydgoskiego oraz poszczególnych jego gmin przedstawia poniższe zestawienie zbiorcze.

Wykres 6 Profil zagrożenia ubóstwem i jakości życia w gminie Sicienka na tle Bydgoszczy, powiatu bydgoskiego i województwa kujawsko-pomorskiego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie kujawsko-pomorskim, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2012 r.

Jak widzimy głównymi atutami gminy Sicienka w zakresie determinantów jakości życia są: korzystna struktura demograficzna i związane z tym niskie obciążenie demograficzne, relatywnie niski poziom bezrobocia, niski odsetek osób niepełnosprawnych, niższe wydatki na pomoc społeczną. Czynnikiem obniżającym jakość i poziom życia są z kolei: niskie dochody własne gminy na 1 mieszkańca, mała liczba przedsiębiorstw (zwłaszcza większych), relatywnie niższe od sąsiadów wykształcenie mieszkańców, znaczny odsetek rodzin wielodzietnych.

Tabela 6 Wartość wybranych wskaźników ubóstwa - jakości życia mieszkańców gminy Sienko na tle województwa kujawsko-pomorskiego, powiatu bydgoskiego i jego gmin

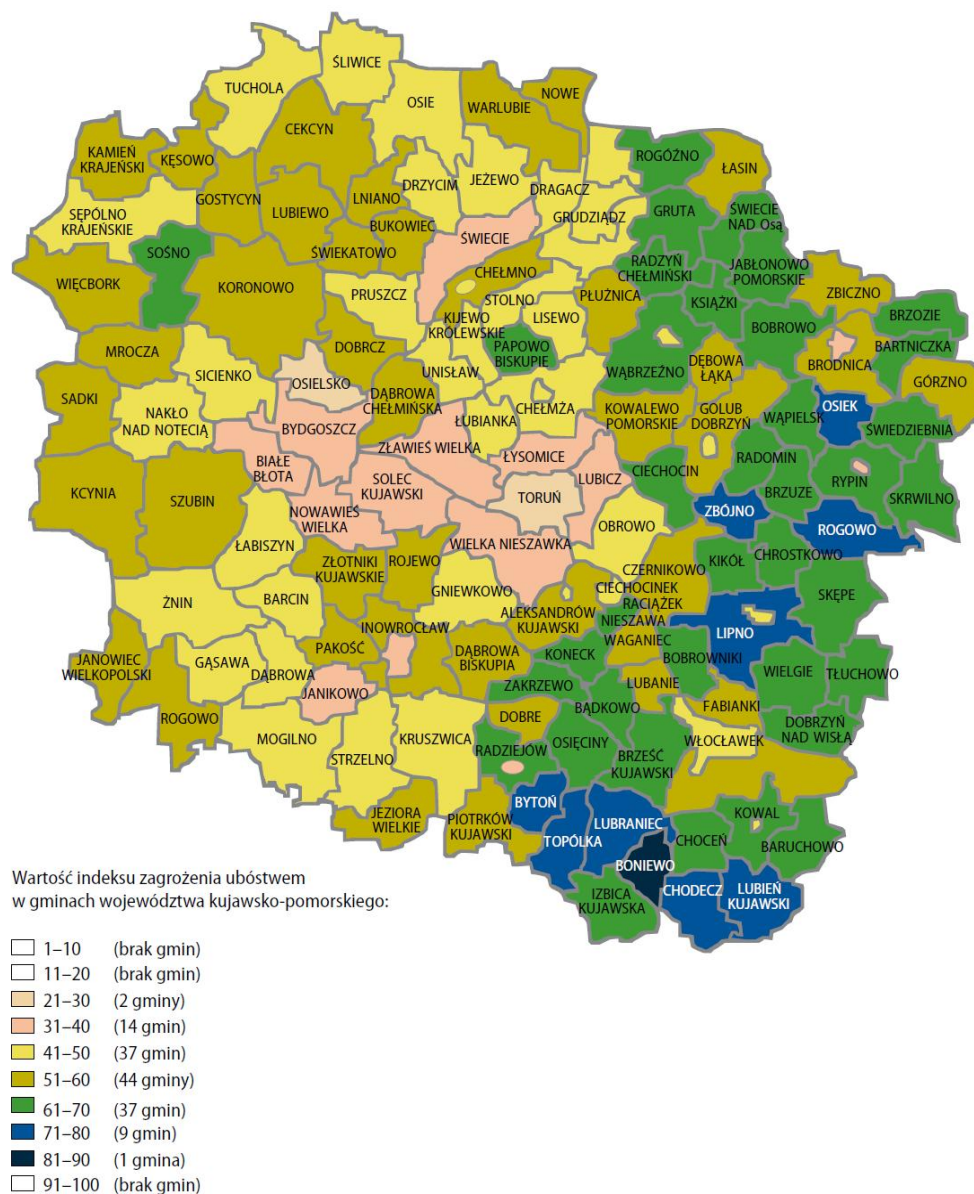
Indeksy cząstkowe zagrożenia ubóstwem - jakości życia społeczności mieszkańców	Bydgoszcz	powiat bydgoski	Białe Błota	Chetmińska	Dąbrowa Dobrcz	Koronowo	Nowa Wieś Wielka	Osielsko	Sienko	Solec Kujawski	Średnia woj. k-p
1) procentowy udział liczby rodzin wielodzietnych (pow. 3 dzieci) w liczbie rodzin ogółem: wskaźnik 1-10 -> 8,5 - 34,3%	1	5	3	6	5	5	4	4	6	4	6,0
2) procentowy udział liczby osób niepełnosprawnych w liczbie ludności ogółem: wskaźnik 1-10 (tj.: 9,8 - 18,7%)	5	5	3	6	8	7	4	4	4	4	4,5
3) wykształcenie mieszkańców (indeks wielowskaźnikowy) 1- najwyższy poziom - 10 najniższy poziom wykształcenia)	1	2	4	7	7	6	6	4	6	5	6,7
4) procentowy udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności: 1-10 (10,3% - 23,9%)	7	2	1	2	3	3	1	1	2	4	3,5
5) poziom dochodów na jednego mieszkańca jednostki analizy (gminy i powiaty; tylko dochody wypracowane przez jednostki): 10 - 1 (830 i mniej do 3527 i więcej)	6	7	6	8	9	9	7	4	9	6	8,7
6) procentowy udział wydatków na pomoc społeczną w całości wydatków jednostki (gminy lub powiatu): 1- 10 (tj.: 1 i mniej - do 7,5%)	3	1	2	3	3	4	2	2	3	3	4,8
7) obciążenie demograficzne – liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym przypadająca na jedną osobę w wieku produkcyjnym: wartość wskaźnika 1-10 (tj.:49,2 - 67,7%)	4	2	1	3	4	2	2	1	2	4	4,4
8) procentowy udział liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych w jednostce w liczbie ludności w wieku produkcyjnym: wartość wskaźnika 1-10 (tj.:4,4 -20,7%)	1	2	1	2	2	5	1	1	2	2	5,4
9) liczba mieszkańców przypadających na jedną organizację pozarządową w jednostce: wartość wskaźnika 1-10 (tj.: 358 -11151) 10 =brak organizacji	9	1	7	10	10	6	2	1	3	1	4,6
10) liczba mieszkańców przypadających na jeden podmiot gospodarczy zarejestrowany w jednostce: indeks syntetyczny 1-10 (tzn. 1- najlepsza sytuacja 10 najgorsza)	1	2	3	6	7	4	5	5	7	1	5,9
Indeks ogólny zagrożenia ubóstwem (suma 10 cząstkowych)	38	29	31	53	58	51	34	27	44	34	54,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie kujawsko-pomorskim, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2012 r. Uwaga na kierunek skali i wagi poszczególnych wskaźników!

Im wskaźnik syntetyczny wyższy tym większe zagrożenie ubóstwem i na odwrót.

Reasumując: Mierzony „indeksem ubóstwa” poziom życia mieszkańców gminy Sienko (44) lokuje ją wyraźnie wyżej średniej województwa (54,7) oraz najuboższych relatywnie gmin powiatu: Dobrcza i Dąbrowy Chełmińskiej. Jednak zdecydowanie niżej najbogatszych gmin powiatu: Osielska i Białych Błot, ale i Nowej Wsi Wielkiej. Na tle regionu obszar gminy jest jednak i tak swoistą oazą wyższej jakości życia, choć może nie dobrobytu. Widać to znakomicie na poniższej mapce.

Rysunek 5 Wartość indeksu zagrożenia ubóstwem i pośrednio indeks jakości życia

Źródło: Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie kujawsko-pomorskim, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2012 r.

Gmina Sicienka według danych z 2014 roku liczyła 2834 gospodarstwa domowe, najwięcej gospodarstw domowych – 526, usytuowanych było w sołectwie Osówek, leżącym najbliżej m. Bydgoszcz. To wynik wpływu metropolii i procesów urbanizacyjnych.

W trakcie badań socjologicznych prowadzonych w gminie na przełomie września i października 2014 r. mieszkańcy w ok. 40% wskazywali, że ich głównym źródłem utrzymania jest praca etatowa, niecałe 30% osób otrzymuje rentę lub emeryturę, około 18% utrzymuje się z rolnictwa, a nieco ponad 11% ma własną firmę.

Tabela 7 Deklarowane źródła utrzymania gospodarstw domowych w gminie Sicienka

Główne źródła utrzymania:	Wskazania mieszkańców w procentach (%)
pracuje na etacie (całym lub części)	39,6
ma własną firmę	11,3
pracuje dorywczo w różnych miejscach	5,1
utrzymuje się z rolnictwa	17,8
nie pracuje, zajmuje się domem	4,1
pracuje na umowę(y) zlecenia	4,1
student / uczeń	4,4
emeryt/rencista	29,0
bezrobotny(a)	5,5

Źródło: *Badania własne FRDL*

Inne aspekty, związane z pracą i źródłami utrzymania omówione zostaną w części dotyczącej gospodarki i rolnictwa. Na tym tle inaczej należy postrzegać „rolniczy charakter gminy”. Choć relatywnie podstawowe wskaźniki o tym decydujące jak powierzchnia upraw (prawie 70% obszaru gminy), czy liczba gospodarstw rolnych (zob. rozdział Rolnictwo) wciąż wskazują na rolnictwo, jako najważniejszy dział rolniczej gospodarki.

Dla samych mieszkańców stanowi ono już tylko jedną z jej dziedzin, nie będącą już ani podstawowym, ani najważniejszym źródłem utrzymania dla większości z nich i całych rodzin. To typowe dla przekształceń tzw. gmin wiejskich w Polsce, a gmin w obszarach metropolitalnych, takich jak Sicienko, w szczególności.

Nie dysponowaliśmy danymi dotyczącymi wysokości rzeczywistych dochodów mieszkańców. Pośrednio możemy o nich wnioskować na podstawie danych dotyczących wysokości wynagrodzenia w poszczególnych działach gospodarki narodowej w podregionie B-TOF i powiecie bydgoskim.

Tradycyjnie są one niższe niż w innych województwach, jednak również w skali województwa, wynagrodzenia w powiecie wyraźnie są niższe od średniej. Wyjątek stanowią wynagrodzenia w dziedzinie rolnictwa i leśnictwa.

Tabela 8 Wysokość wynagrodzenia w regionie i powiecie bydgoskim w 2013 r. ^a

Obszar	Przeciętne wynagrodzenie, ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja, komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi ^b
Polska	3603	4403	3850	3400	4000
Województwo kujawsko-pomorskie	3182	3743	3054	2684	3509
Podregion bydgosko-toruński	3399	3999	3266	3022	3660
Powiat bydgoski	3029	4218	2961	2940	3112
Bydgoszcz	3469	3300	3444	2909	3672

Źródło: GUS. a Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

b Pod pojęciem "pozostałe usługi" należy rozumieć następujące sekcje PKD: „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna”, „Administrowanie i działalność wspierająca”, „ Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne”; „Edukacja”, „Opieka zdrowotna i pomoc społeczna”, „Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją” oraz „Pozostała działalność usługowa”.

Niestety nie dysponujemy danymi lokalnymi i bardziej analitycznymi. Możemy tylko na podstawie danych dla powiatu wnioskować z pewnym przybliżeniem o sytuacji w gminie Sicienko.

O poziomie życia mieszkańców świadczy też ich samoocena w tym zakresie. Kilka porównywalnych danych z badań pokazuje, że samoocena materialnego poziomu życia jest relatywnie wysoka (zob. Tabela nr 9).

Tabela 9 Samooceny materialnego poziomu życia mieszkańców gminy Sicienko

Kategoria samooceny materialnego poziomu życia	Gmina Sicienko (2012/13)*	Województwo kujawsko-pomorskie**	Badania własne (2014)***: Pytania o ocenę	
Starcza na wszystko i pozwala na oszczędzanie	20,7	10,1	33,0	dobrze i bardzo dobrze
Starcza na wszystko, ale nie pozwala na oszczędzanie	35,3	14,1	48,8	Średnio, trudno
Żyjemy oszczędnie (kupując najtańsze produkty) i dzięki temu starcza na wszystko	34,7	65,8	8	powiedzieć oraz brak danych
Pieniądzy nie starcza na zaspokajanie bieżących potrzeb	9,3	10,0	11,2	źle i bardzo źle

Źródła: */Diagnoza Lokalnych Zagrożeń Społecznych, Badania socjolog. próba losowa niereprezentatywna 2012 r., Sicienko 2013 r.;

**/Diagnoza społeczna, 2009 stosuje 9 kategorii odpowiednio tu skumulowanych

***/ Badania własne FRDL - pytanie: Jak oceniacie Państwo sytuację materialną Waszego gospodarstwa domowego?

3. Mieszkalnictwo – warunki mieszkaniowe

Według danych z 2013 roku w gminie Sicienko było 2 992 mieszkań o przeciętnej powierzchni 87,7 m², średnio na jednego mieszkańca przypadało 27 m² powierzchni mieszkalnej. Wzrasta nie tylko powierzchnia, ale i standard mieszkań. 98% z nich posiada dostęp do sieci wodociągowej, 92% ma centralne ogrzewanie, natomiast 24% podłączonych jest do sieci gazowej. Powyższe wskaźniki są już na poziomie standardów miejskich.

W ciągu kilku ostatnich lat, w gminie rocznie oddaje się do użytku ok. 50 nowych mieszkań.

Tabela 10 Liczba mieszkań oraz przeciętna powierzchnia mieszkania w powiecie bydgoskim w 2013 r.

Jednostka Samorządu Terytorialnego	Liczba mieszkań	Przeciętna powierzchnia mieszkania	Powierzchnia użytkowa mieszkań ogółem
Powiat bydgoski	34282	94	3216567
Białe Błota	5673	115	654102
Dąbrowa Chełmińska	2272	91	206574
Dobrcz	3204	92	295588
Koronowo	7362	78	574590
Nowa Wieś Wielka	2954	101	297091
Osielsko	4192	129	539555
Sicienko	2922	88	256353
Solec Kujawski	5703	69	392714

Źródło: BDL GUS

Wielkość zasobów mieszkaniowych odpowiada wielkości populacji mieszkańców gminy, jest więc stosunkowo niewielka, ale systematycznie rośnie. Średnia powierzchnia mieszkania to dzisiaj już ok. 88 m², ale jest mniejsza od przeciętnej w powiecie. Nowo budowane mieszkania (głównie domy jednorodzinne) mają jednak powierzchnię znacznie większą (średnio ponad 150 m²) i jest ona wyższa od przeciętnej w powiecie (141 m²) – zob. Tabela nr 11. Świadczy to o znacznej zamożności mieszkańców, zwłaszcza tych budujących nowe domy.

Od 1995 r. do 2013 r. w gminie wybudowano łącznie 1000 nowych mieszkań z 5355 izbami. Przeciętna powierzchnia mieszkania wzrosła z 62 do 88 m², liczba izb w mieszkaniu wzrosła z 3,5 do 4,1, a wskaźnik mieszkań na 100 mieszkańców podniósł się w tym czasie z 25,8 do 30,0.

Równocześnie ponad 60 rodzin nie posiada dochodów wystarczających na samodzielne utrzymanie mieszkania. Gmina wypłaca w związku z tym od kilku lat taką samą ilość dodatków mieszkaniowych. Sama zaś dysponuje 11 lokalami socjalnymi, ale potrzeby w tym zakresie są znacznie większe i stale rosną.

Tabela 11 Wybrane wskaźniki mieszkalnictwa i warunków życia gminy Sicienko na tle gmin powiatu bydgoskiego w 2013 r.

Gmina	Długość km czynnej sieci wodociągowej	Liczba przyłączy wodociągu do budynków mieszkalnych	Zużycie wody/mieszk. [m ³]	Mieszkania oddane do użytku	Izby oddane do użytku	Powierzchnia mieszkania oddana [m ²]	Średnia powierzchnia m ²
Powiat bydgoski	1560,3	23332	33,4	814	4370	11470	141
Białe Błota	267,8	5836	29,9	227	1275	32035	141
Dąbrowa Chełmińska	175,5	1885	31,1	39	222	5883	151
Dobrcz	242,2	2531	40,1	64	366	9905	155
Koronowo - obszar wiejski	287,6	2233	37,1	51	290	8215	161
Nowa Wieś Wielka	102,2	1889	27	66	359	9018	137
Osielsko	166,3	3962	43,7	226	1145	30719	136
Sicienko	168,6	1632	34,5	49	287	7454	152
Solec Kujawski - obszar wiejski	26,3	181	31,1	9	49	1473	164

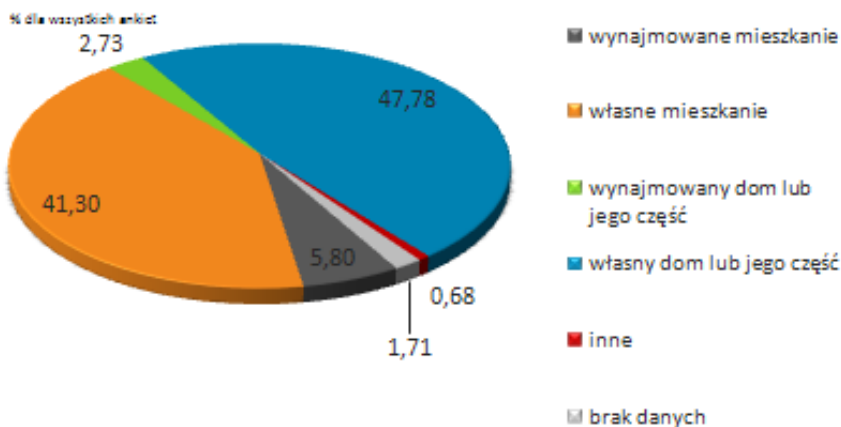
Źródło: BDL GUS

Na podstawie naszych badań możemy też zobaczyć strukturę mieszkaniowo-własnościową:

Wykres 7 Status domu/mieszkania mieszkańców gminy Sicienka

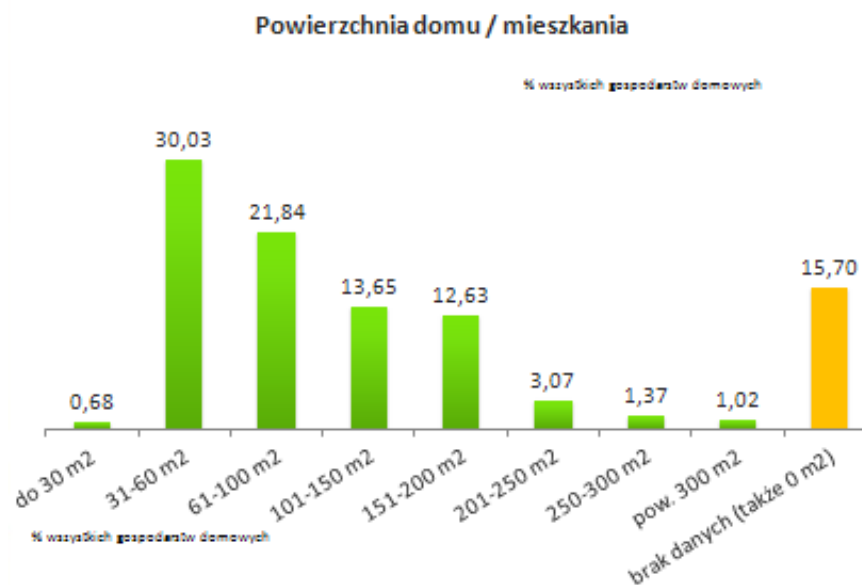
Sytuacja mieszkaniowa badanych

Jaki jest status domu / mieszkania, w którym Państwo mieszkacie?

Wykres 8 Powierzchnia domu/mieszkania

Sytuacja mieszkaniowa badanych

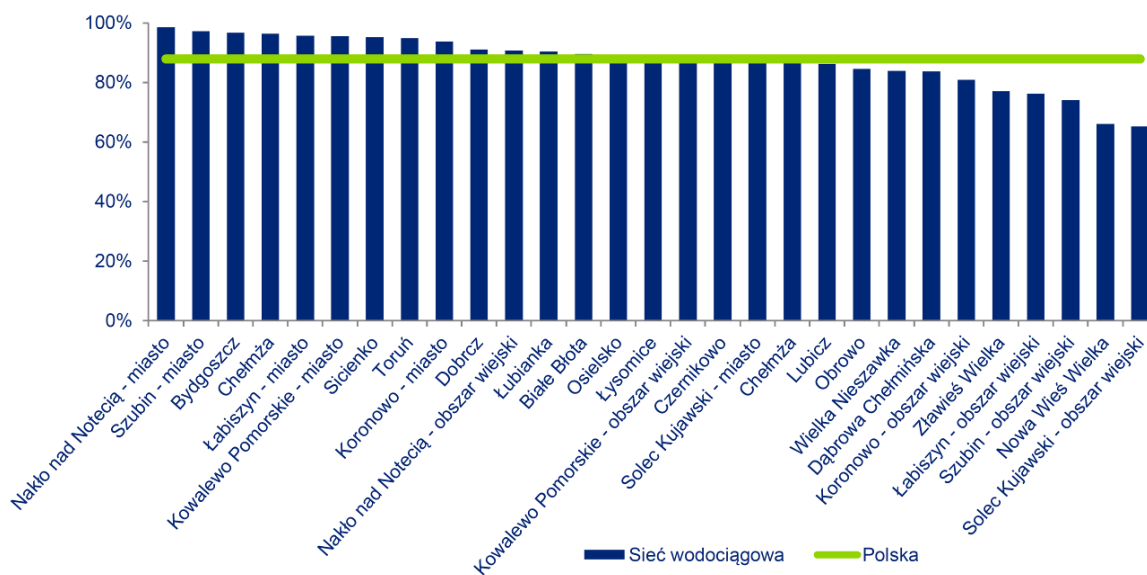
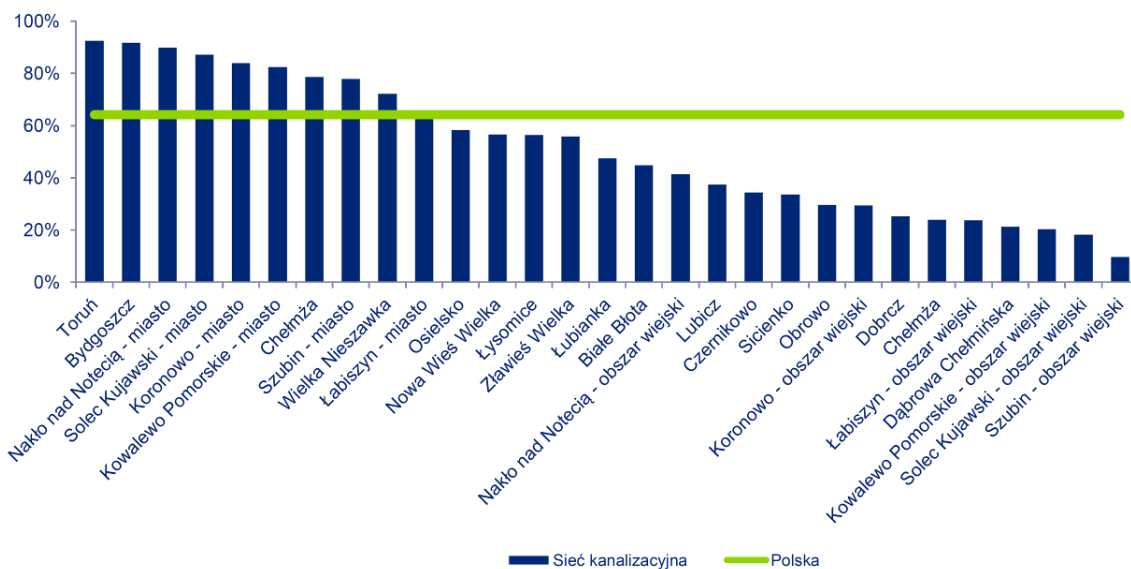
Źródła: Badania własne FRDL

FUNDACJA ROZWOJU DEMOKRACJI LOKALNEJ

STRATEGIA ROZWOJU GMINY SICIENKA NA LATA 2015-2020+

Warunki i standard życia mierzony m.in. wskaźnikami % ludności korzystającej z instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej w gminie Sienko jest zdecydowanie wysoki, wciąż (dzięki nowym inwestycjom komunalnym w infrastrukturę) rośnie i zbliża się do standardu miejskiego. Widzimy to na poniższych wykresach.

Wykres 9 Odsetek mieszkańców B-TOF korzystających z instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej w 2012 r.

Źródło: Strategia Rozwoju Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego, Warszawa-Bydgoszcz 2014 r.

Jak zobaczymy dalej, przy analizie sytuacji gospodarczej oraz budżetu gminy, kilka wskaźników, jak np. wielkość dochodów na 1 mieszkańca gminy, wynagrodzenia, poziom konsumpcji, ruchliwość przestrzenna i mobilność, uczestnictwo w kulturze, itp., pozwala stwierdzić, że gmina Sicienko, choć nie należy do najbogatszych, lokuje się w kategorii gmin o większej niż przeciętna zasobności. To samo dotyczy poziomu życia mieszkańców i ich samooceny w tym zakresie, co widzieliśmy wyżej.

W przypadku większości usług wyższego rzędu oraz usług specjalistycznych, mieszkańcy korzystają z sąsiedztwa Bydgoszczy. Z podstawowych i socjalnych usług gmina dysponuje w zakresie edukacji siecią 6 szkół podstawowych i 2 gimnazjalnych, 6 oddziałami przedszkolnymi, biblioteką i jej filią, bardzo dobrze rozbudowaną siecią świetlic wiejskich we wszystkich większych wsiach, działających w ramach struktury Gminnego Ośrodka Kultury, łącznie funkcjonuje 21 takich placówek. Podstawową opiekę zdrowotną zapewniają niepubliczne ośrodki zdrowia oraz prywatne gabinety lekarskie.

Gmina dysponuje prawie 20 placami zabaw dla dzieci we wszystkich większych wsiach, 14 boiskami sportowymi, w większości wielofunkcyjnymi, w tym kompleksem Orlik w Zielonczynie, pełnowymiarowym boiskiem piłkarskim w Wojnowie oraz „stadionem” w Sicienku.

W stołecznym Sicienku znajdują się ponadto: urząd pocztowy, bank spółdzielczy, apteka, GOPS oraz Zakład Komunalny. W ten sposób Sicienko pełni faktycznie funkcję nie tylko siedziby władz samorządowych, ale i jedynego wielofunkcyjnego ośrodka gminnego. Centralne położenie i dobre skomunikowanie sprzyja takim funkcjonalnym powiązaniom.

Na terenie gminy jest 5 parafii Kościoła Rzymsko-Katolickiego i tyleż kościołów parafialnych w: Kruszynie, Dąbrówce Nowej, Sicienku, Samsiecznie, Wierzchucinku.

Systematycznie rośnie liczba zarejestrowanych w gminie pojazdów. Ponadto przybywa samojezdnego sprzętu rolniczego, budowlanego i maszyn, samochodów ciężarowych i specjalistycznych.

Oprócz kilkudziesięciu warsztatów samochodowych ich obsługę i zaplecze stanowi sieć stacji kontroli pojazdów i ośrodków szkolenia kierowców. Pokazuje to Tabela nr 12.

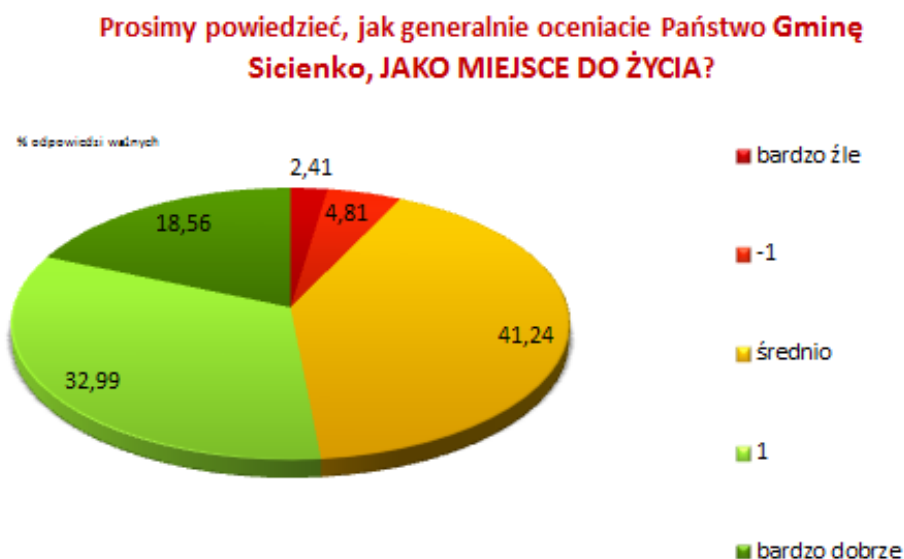
Tabela 12 Liczba instytucji i usług komunikacyjnych na terenie powiatu bydgoskiego

Lp.	Miejsce funkcjonowania stacji kontroli/ ośrodka SK	liczba stacji kontroli pojazdów	Liczba ośrodków szkolenia kierowców
1.	Białe Błota	1	1
2.	Koronowo	2	5
3.	Lisi Ogon	1	
4.	Nowa Wieś Wielka	2	1
5.	Osielsko	2	1
6.	Sienko	1	
7	Solec Kujawski	2	
8	Stopka	1	
9	Strzyżawa	1	
10	Dobrcz		1
11	Brzoza		2
12	Dąbrowa Chełmińska		1
13	Karolewo		1
14	Solec Kujawski		2

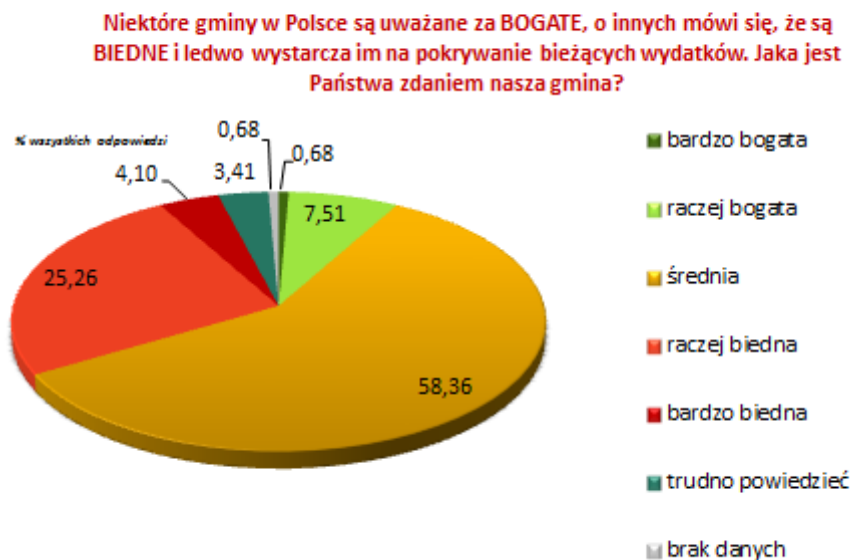
Źródło: Sprawozdanie Starostwa Powiatowego, Bydgoszcz 2014 r.

Na koniec niejako syntetyczne oceny mieszkańców dotyczące warunków życia w gminie, zawarte w wynikach naszych badań.

Wykres 10 Ocena mieszkańców gminy Sicienka jako miejsca do życia

Wykres 11 Opinia mieszkańców na temat majątności gminy

Źródła: Badania własne FRDL

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Na podstawie analizy dostępnych danych statystycznych oraz opinii i relacji samych mieszkańców stwierdzić można, że warunki oraz standardy życia mieszkańców gminy Sicienka są relatywnie dobre i systematycznie się poprawiają. Jedynie dwie gminy powiatu (Osielsko i Białe Błota) wyraźnie wyprzedzają pod tym względem Sicienka. Jeśli jednak uwzględnimy inne elementy, np. warunki środowiskowe, to różnice te maleją, lub przemawiają na korzyść gminy Sicienka.
2. Ze względu na rolniczy wciąż charakter gminy niższe są średnie dochody ludności w sferze gospodarki, równocześnie jednak relatywnie wysokie są dochody osób zatrudnionych w sferze obsługi rolnictwa i niektórych kategoriach usług (zobacz Rozdział IV Gospodarka).
3. Poziom życia mieszkańców gminy Sicienka mierzony „indeksem ubóstwa” lokuje ją wyżej średniej województwa, jednak wyraźnie niżej od jego najbogatszych gmin: Osielska i Białych Błot, ale i Nowej Wsi Wielkiej. Ważne, że gmina Sicienka ma potencjały, które dają szansę na dalszy systematyczny wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców.
4. Atutami gminy Sicienka, decydującymi o jakości życia jej mieszkańców, są (między innymi): korzystna struktura demograficzna, związane z tym niskie obciążenie demograficzne, relatywnie niski poziom bezrobocia, niski odsetek osób niepełnosprawnych, niższe wydatki na pomoc społeczną.
5. Czynniki obniżającymi dziś i w przyszłości jakość i poziom życia są: niskie dochody własne gminy na 1 mieszkańca, relatywnie niższe zarobki, mała liczba przedsiębiorstw (zwłaszcza większych), relatywnie niższe od sąsiadów wykształcenie mieszkańców, znaczny odsetek rodzin wielodzietnych. Część z tych czynników ma związek z rolniczym charakterem gminy i jej społecznością. Modernizacja i wzrost efektywności rolnictwa oraz dalsza urbanizacja terenów gminy decydować będzie o wektorze tej zależności

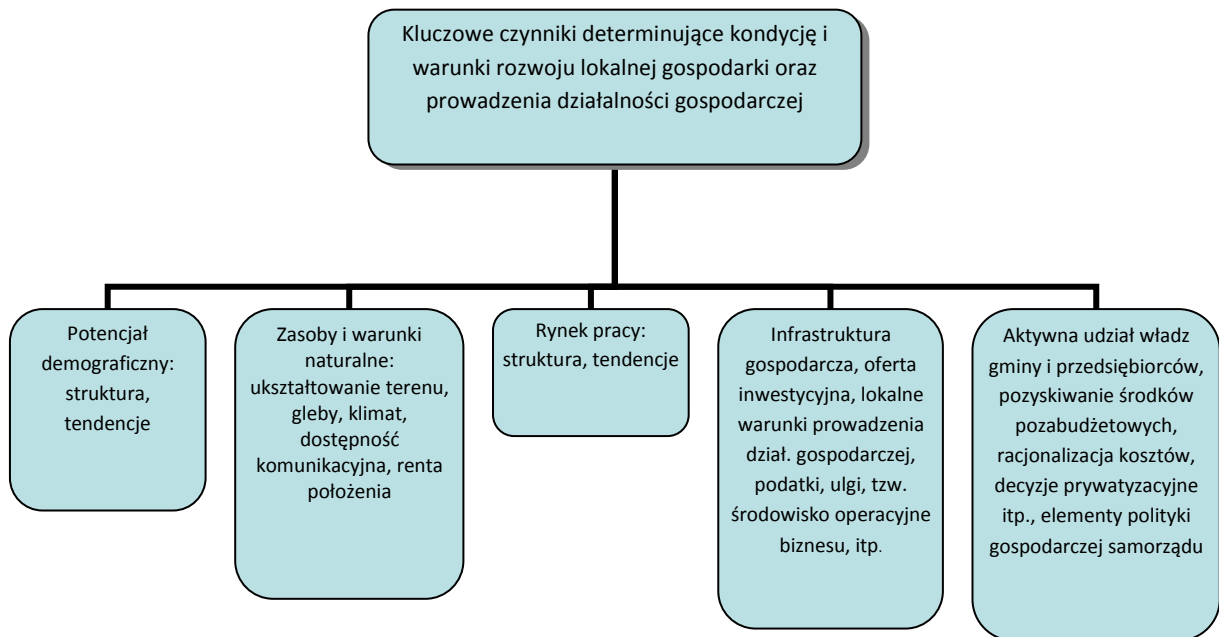
- i powinny w efekcie doprowadzić do jego pozytywnej zmiany – korelacji z wyższą jakością i standardem życia mieszkańców.
6. Obsługa mieszkańców gminy w zakresie usług podstawowych (bytowych) i wyższego rzędu odbywa się w znacznym stopniu poprzez instytucje pobliskiej Bydgoszczy (sporadycznie innych miast np. Nakła, Torunia). Nie wpływa to korzystnie na rozwój lokalnej gospodarki, ale także na aspekty integracyjne i funkcjonalne gminy oraz poszczególnych jej miejscowości/wsi. Rekomendujemy wsparcie lokalnej przedsiębiorczości dla zmniejszenia skali uzależnienia w tym zakresie od Bydgoszczy, zwłaszcza tam gdzie niesie to z sobą dodaną wartość: społeczną, kulturową, integracyjno-tożsamościową.
  7. Gmina Sicienka w ciągu ostatnich kilkunastu lat stała się bardziej atrakcyjna dla mieszkańców i przybyszów jako miejsce osiedlenia, budowy domu. W mniejszym stopniu (zob. dalej) jako miejsce pracy, rozrywki, uczestnictwa w życiu społecznym i kulturze. Mówią o tym sami mieszkańcy (zob. wyniki badań społecznych).
  8. Te właśnie funkcje: budownictwo mieszkaniowe domów jednorodzinnych i rezydencjalne, wypoczynek weekendowy, obsługa wyższego rzędu, usługi zdrowotno-rekreacyjne itp., powinny być zatem wzmacniane, a w dalszej kolejności specjalizowane.
  9. Gmina potrzebuje polityki i programów zachęt do skutecznej pozytywnej selekcji nowych osadników, głównie z Bydgoszczy, ale i innych ościennych gmin. Chodzi o to, by przyciągała mieszkańców o wysokim kapitale ekonomicznym i społeczno-kulturowym i zatrzymywała ich na stałe.
  10. Jak zobaczymy dalej brak „dużego przemysłu”, niski wskaźnik zaludnienia, rezerwy atrakcyjnych terenów, dobre relacje ekologiczne, itp. endogenne czynniki są dobrą podstawą rzeczywistej realizacji strategii zrównoważonego rozwoju. Jej ład wymaga jednak zdecydowanego i konsekwentnego planowania (programowania) oraz realizacji przyjętych celów strategicznych, programów i projektów.

IV. GOSPODARKA

Samo pojęcie gospodarki jest wieloaspektowe i wieloznaczne. W naszej diagnozie gminy analizujemy je w szerszym kontekście – jako synonim całego systemu życia gospodarczego, przemysłu, rolnictwa, usług, przedsiębiorczości i rynku pracy. Następnie koncentrujemy się na tzw. gospodarce komunalnej obejmującej tylko fragment całego systemu gospodarczego gminy: ten, który jest domeną działania samorządu. Kluczowy dla planowania i zarządzania strategicznego jest nie tyle podział rzeczowy, czy formalno-prawny (względny wobec procesów przekształceń własnościowych, zmian technologicznych i kulturowych, itp.) ile fakt, że poddziedzina gospodarki komunalnej jest w pełni kreowana i zarządzana przez władze samorządowe. Stąd jej właśnie kluczowe miejsce w strategii i programach rozwoju lokalnego.

Wobec braku złóż surowców, wybitnych walorów naturalnych i środowiskowych, podstawowymi zasobami gminy i jej mieszkańców pozostaje ich własny potencjał, zdolności organizacyjne i przedsiębiorczość oraz wspomniana we wstępie „renta położenia” w bliskim sąsiedztwie Bydgoszczy, czy szerzej na terytorium „obszaru metropolitalnego” Bydgoszczy i Torunia. Kluczowe wewnętrzne czynniki determinujące kondycję oraz warunki prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej pokazuje poniższy schemat.

Wykres 12 Czynniki determinujące warunki rozwoju lokalnej gospodarki

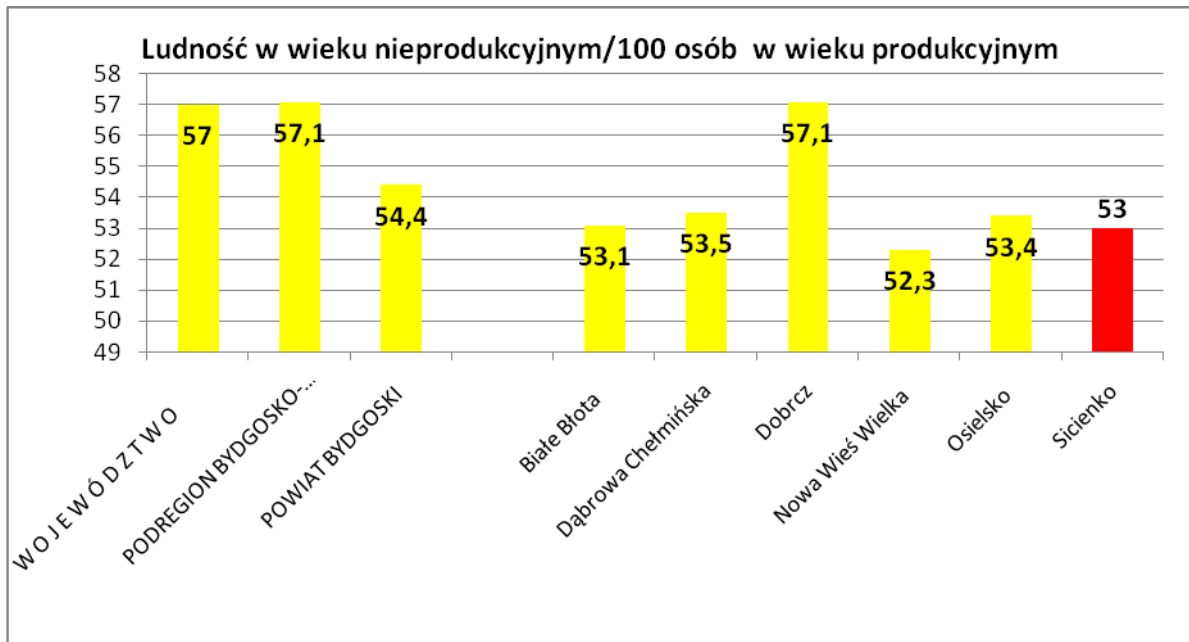

Źródło: Opracowanie własne

Jak widzieliśmy pierwszy z tych czynników, potencjał ludnościowy gminy nie jest duży, choć systematycznie rośnie w wyniku procesów suburbanizacji i migracji na terenie gminy, głównie mieszkańców Bydgoszczy (zobacz analizy demograficzne - rozdział III). Dzięki temu korzystnie przedstawia się struktura demograficzna i jej gospodarczy potencjał, ponieważ charakteryzuje go najwyższy w powiecie odsetek osób w mobilnym wieku produkcyjnym.

Korzystnie kształtuje się też dzięki temu wskaźnik obciążenia demograficznego tzn. liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym. Należy on do najniższych w mikroregionie i wynosi 53, przy średniej dla powiatu 54,4, a podregionu i województwa ponad 57 osób.

Wykres 13 Ludność w wieku nieprodukcyjnym. Gmina Sicienka na tle innych JST (2013 r.)

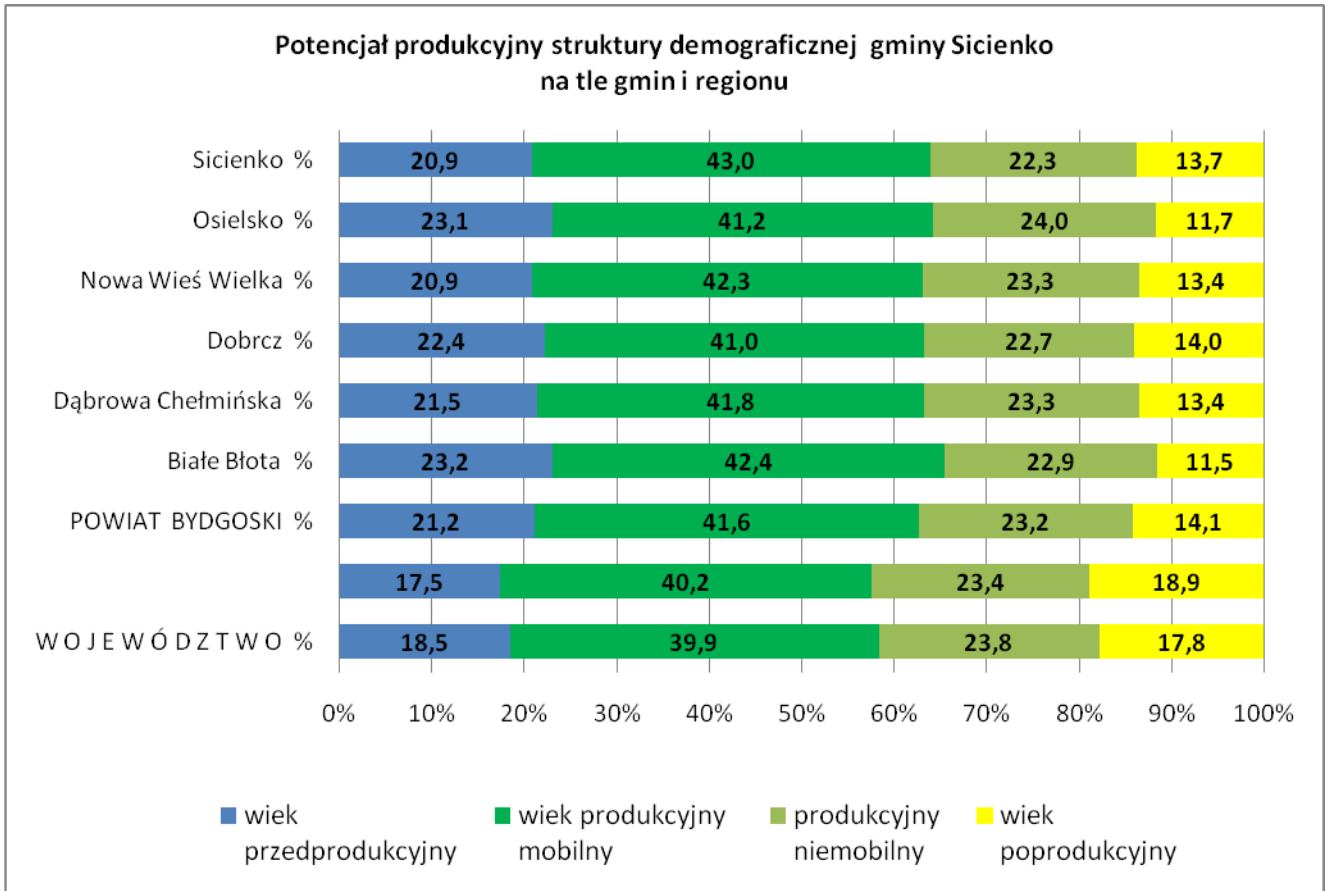
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Generalnie obszary suburbiów (tu: powiatu bydgoskiego ziemskiego) charakteryzuje relatywnie wysoka dynamika demograficzna i rosnący potencjał społeczny. Różnice pomiędzy poszczególnymi gminami są jednak dosyć duże. Tradycyjnie najprężniej rozwijają się: Osielesko i Białe Błota - gminy mikroregionu najbardziej korzystające z renty położenia na osi północ-południe, wzdłuż wciąż najważniejszych dróg tranzytowych i dojazdowych do Bydgoszczy oraz całego regionu. Widzimy to na wykresie nr 14 poniżej.

Największą część populacji gminy stanowią osoby w wieku produkcyjnym ok. 65% - 6087 osób, druga pod względem wielkości jest grupa osób w wieku przedprodukcyjnym licząca 2167 osób – 21% ludności, zaś najmniej liczącą grupę stanowią mieszkańcy w wieku poprodukcyjnym stanowiący 13,7% – 1222 osoby. Trzeba pamiętać, że struktura ta jednak będzie ulegała zmianie (starzeniu się), jeśli nie będzie zasilana napływem młodszych imigrantów lub/i zmianą modelu prokreacyjnego⁸.

⁸ Zob. prognozy ludnościowe dla województwa, powiatu i B-TOF - dane GUS.

Wykres 14 Potencjał struktury demograficznej społeczności gminy Sicienko (2013 r.)

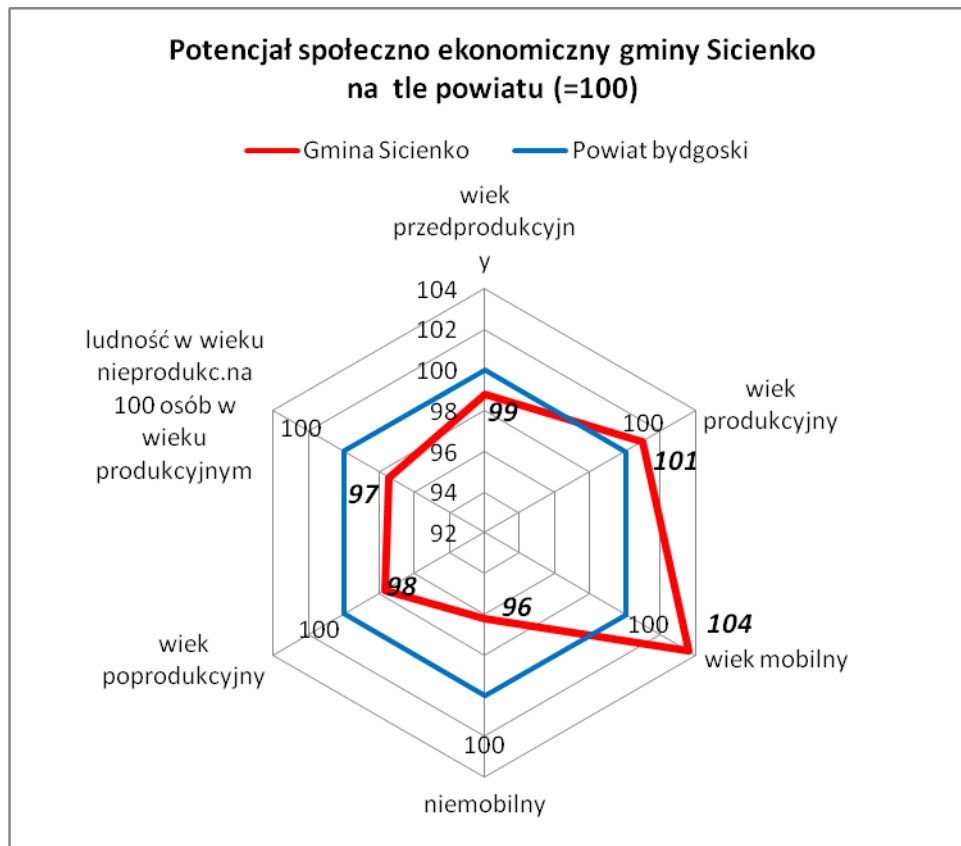

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Pomimo bezpośredniego sąsiedztwa z Bydgoszczą, gmina Sicienko zachowała charakter rolniczy i rolnictwo jest wciąż nie tylko gminną „marką”, ale i dominującą dziedziną lokalnej gospodarki. Jednak nie stanowi już głównego źródła utrzymania dla większości mieszkańców. Gospodarkę rolną omawiamy oddzielnie w dalszej części diagnozy.

Podsumowaniem diagnozy potencjału społeczno-ekonomicznego współczesnej populacji mieszkańców gminy Sicienko może być jej poniższy profil w postaci diagramu. Pokazuje on gminę na tle powiatu bydgoskiego.

Wykres 15 Potencjał społeczno-ekonomiczny gminy Sicienka na tle powiatu

Źródło: Dane GUS. Opracowanie własne

Poprzednia strategia wymieniała wśród największych potencjałów i szans rozwojowych gminy Sicienka te związane z jej walorami środowiskowymi. Tylko częściowo udało się je uruchomić i w naszej ocenie są one relatywnie zbyt małe, by samodzielnie stać się kołem zamachowym rozwoju turystyki i rekreacji na większą skalę. Bardziej realny i ugruntowany realiami jest rozwój oparty o rozbudowę infrastruktury usług i funkcji wokół specyficznych (unikatowych) cech i walorów gminy.

Mamy tu na myśli te walory, które są atrakcyjne dla mieszkańców pobliskiej metropolii, w formule weekendowych „wypadów za miasto” to jest: trakty piesze, rowerowe, szlaki kajakowe, konne i żeglarskie, caravanning itp.

Cały niemal B-TOF wciąż nie potrafi wykorzystać tego potencjału, zwłaszcza w dziedzinie niezwykle atrakcyjnego i strategicznego położenia na szlaku dróg wodnych - MDW E-40 i E-70. Pokazuje to poniższe zbiorcze zestawienie (Tabela nr 13).

Gmina w tym zestawieniu wypada raczej niekorzystnie: z najniższym wskaźnikiem terenów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych, wielkości ruchu turystycznego, miejsc noclegowych i stopnia ich wykorzystania, wreszcie małej lesistości. Silną stroną jest za to korzystna struktura i potencjał demograficzny ludności, relatywnie mniejsze bezrobocie oraz małe uprzemysłowienie. Pewnymi atutami może być najmniejsza gęstość zaludnienia, jak również duży potencjał i areał rolnictwa. W tym jako potencjał np. rolnictwa ekologicznego, agroturystyki czy turystyki wiejskiej, będącej jednocześnie turystyką podmiejską.

Tabela 13 Wartości zmiennych diagnostycznych dla gmin strefy Międzynarodowych Dróg Wodnych w 2012 r.

Gminy strefy MDW	Ludność ^a na 1 km powierzchni ogólnej	Wskaźnik obciążenia demograficznego ^a	w %			Liczba miejsc noclegowych na 100 mieszkańców ^c	Wielkość ruchu turystycznego ^d	Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej	Pracujący ^a	Bezrobotni zarejestrowani ^a	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności ^a
			Udział pow. o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej ^a w pow.	Lesistość ^a	Udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej ^b						
Strefa MDW	257,9	55,9	53,7	30,0	36,7		178,6	155,0	39,7	9,2	1051
Aleksandrów Kujawski (2)	88,4	54,0	73,9	16,4	20,4	.	7,5		7,8	15,2	727,0
Białe Błota (2)	152,0	52,6	29,4	53,1	35,8	0,4	30,7	86,9	54,1	5,3	1501,0
Bobrowniki (2)	33,2	56,9	39,4	51,5	99,6	—	—	—	10,5	21,2	590,0
Bydgoszcz (1)	2052,6	57,6	16,9	27,9	34,6	0,7	68,2	95,6	49,9	6,1	1201,0
Dąbrowa Chełmińska (2)	63,4	53,2	42,4	44,0	48,5	0,2	11,0	48,2	17,0	7,3	785,0
Dobrcz (2)	81,6	56,5	82,6	6,9	17,5	-	-	-	15,2	6,5	798,0
Nakło nad Notecią {3}	173,9	55,2	69,3	18,3	1,9	0,1	6,1	50,5	30,4	11,3	819,0
Osielsko (2)	117,4	52,4	30,3	56,7	35,2	1,5	31,5	21,6	28,8	4,9	1615,0
Sicienko {2}	53,9	53,1	71,4	19,2	5,3	0,2	2,1	9,1	14,4	6,9	884,0
Solec Kujawski (3)	96,0	56,9	14,8	74,1	63,6	1,0	70,3	71,2	44,8	6,6	928,0

Źródło: Potencjał gmin na szlaku MDW E-40 i E-70, wyd. sygnałne US w Bydgoszczy, kwiecień 2014

Objaśnienie znaków umownych: cyfra w nawiasie obok nazwy gminy oznacza jej rodzaj: (1) – gmina miejska; (2) – gmina wiejska; (3) – gmina miejsko-wiejska
(–) zjawisko nie wystąpiło
a Stan w dniu 31 XII. b Stan w dniu 1 I. c Stan w dniu 31 VII. d W ciągu roku.

Słynne zawołanie prezydenta USA Billa Clintona „*Liczy się gospodarka, głupcze!*” w odniesieniu do gminy Sicienko ma specyficzne przełożenie. Sformułowana przed prawie 15 laty misja Strategii Rozwoju Gminy Sicienko (obowiązująca w zasadzie do dziś), wytyczyła strategiczny cel „*wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego*”. Główną jego przesłanką była diagnoza mówiąca, że kluczowym problemem jest zbyt wolne tempo rozwoju gospodarczego gminy Sicienko. Na szczęście rzeczywista realizacja tej strategii przyniosła wiele korekt, które w efekcie uchroniły gminę przed wielkimi inwestycjami, czy rewolucyjnymi przekształceniami struktur gospodarczych i społecznych. Ewolucyjny i organiczny rozwój pozwolił uchronić rolniczy krajobraz gminy, mimo ekspansji i presji wielkiej Bydgoszczy ocalał nizinny krajobraz nadnotecki. Równocześnie jednak doprowadził do zdecydowanej poprawy warunków życia, rozbudował infrastrukturę komunalną i socjalną itd.

Obserwacja tych wieloletnich tendencji, ale i opinie współczesnych mieszkańców wyraźnie wskazują na ich powolną re-orientację w stronę innego, „ponowoczesnego” stylu życia. Doceniają w nim zalety prowincji, „luksus” przestrzeni, walory naturalnego otoczenia przyrody, inny tryb i wolniejszy rytm życia.

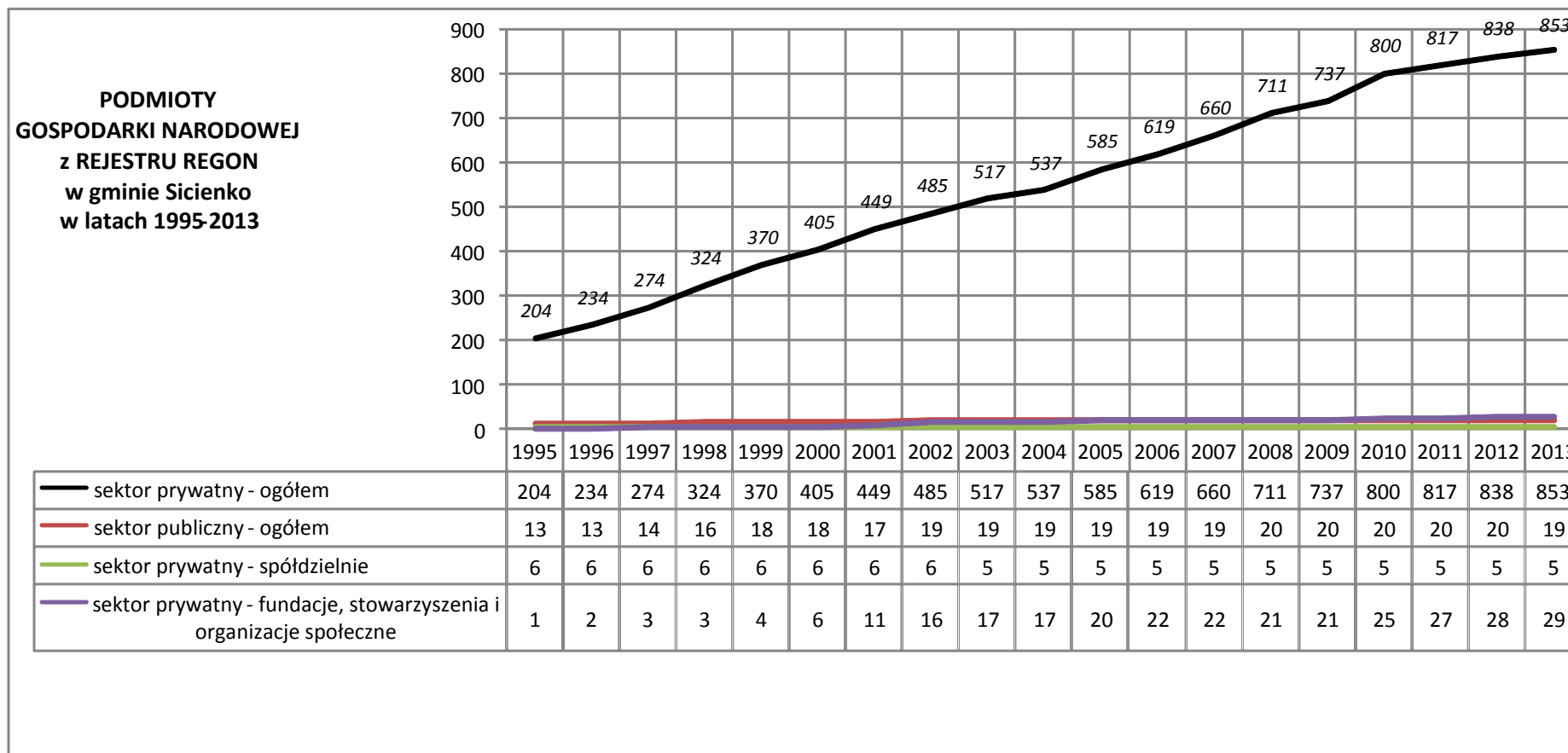
Uważamy, że należy wzmocnić tę tendencję przez racjonalne kształtowanie i wykorzystywanie zasobów i potencjałów dalszego zrównoważonego rozwoju koncentrując się na jakościowych wskaźnikach warunków życia i gospodarki opartej na wiedzy, nowoczesnych nieinwazyjnych technologiach i zdrowym – ekologicznym rolnictwie. Model taki jest coraz bardziej doceniany przez mieszkańców. Jest też szczególnie atrakcyjny dla „elitarnych” imigrantów z metropolii szukających właśnie takich walorów i warunków dla osadnictwa życia, a coraz częściej i pracy.

Taki kierunek rozwoju gminy wymagał będzie analizy i motywującej argumentacji poprzez konkretne programy działania wpisujące się w obowiązujące cele UE, Polski, wreszcie RPO i powiatu. Ich elementem jest także ZIT wojewódzki. Odwołujemy się do nich w części merytorycznej i funkcjonalnej dokumentu Strategii.

1. Przedsiębiorstwa produkcyjne i usługi

Podobnie jak w całym mikroregionie (B-TOF) także w gminie Sicienka można zauważyć w ciągu wszystkich ostatnich lat systematyczny wzrost sektora prywatnego. Poniższa wieloletnia analiza rozwoju gospodarczego daje obraz wzrostu bardzo równomiernego (organicznego) z wyraźną dominacją szybkiego rozwoju sektora prywatnego, wzmocnianego przekształceniami własnościowymi. Na uwagę zasługuje też systematyczny wzrost liczebności organizacji społecznych. Zamrożony natomiast został na niemal niezmiennym poziomie stan sektora spółdzielczego i publicznego. Można postawić hipotezę, że ten drugi osiągnął optimum rozwoju w obecnych warunkach organizacyjnych i ustrojowych.

Wykres 16 Liczebność podmiotów gospodarczych według sektorów w gminie Sicienka na przestrzeni lat 1995 – 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Co ważne w gminie Sicienko nie ma dużych firm. Struktura istniejących i branże są charakterystyczne dla sfery raczej usługowej niż przemysłowo-produkcyjnej. Pokazują to poniższe zestawienia i analizy.

Tabela 14 Struktura podmiotów gospodarczych w gminie Sicienko według liczby zatrudnionych

Kategoria podmiotów gospodarczych według liczby zatrudnionych	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana liczba bezwzględna	Dynamika zmian 2009-2013	Dobrcz	Nowa Wieś Wielka	Osielsko
								Gminy 2013 r.		
Ogółem	757	820	837	858	872	115	115	889	1080	2046
0-9 zatrudnionych	718	780	794	827	841	123	117	855	1025	1957
10 - 49 zatrudnionych	38	39	42	30	30	-8	79	33	47	79
50 - 249 zatrudnionych	1	1	1	1	1	0	100	1	8	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Dominują małe firmy, zatrudniające do 9 pracowników, stanowiące ponad 96,5% podmiotów gospodarczych działających w gminie. Tylko jeden zatrudnia powyżej 50 osób. Pod tym względem gmina Sicienko nie odbiega wyraźnie tylko od rolniczego Dobrcza. W Nowej Wsi Wielkiej, firm zatrudniających powyżej 50 osób jest aż 8, a także wyraźnie więcej firm średnich zatrudniających 10-49 osób. Zdecydowanie więcej firm w ogóle, w tym firm średnich i większych, funkcjonuje w gminie Osielsko.

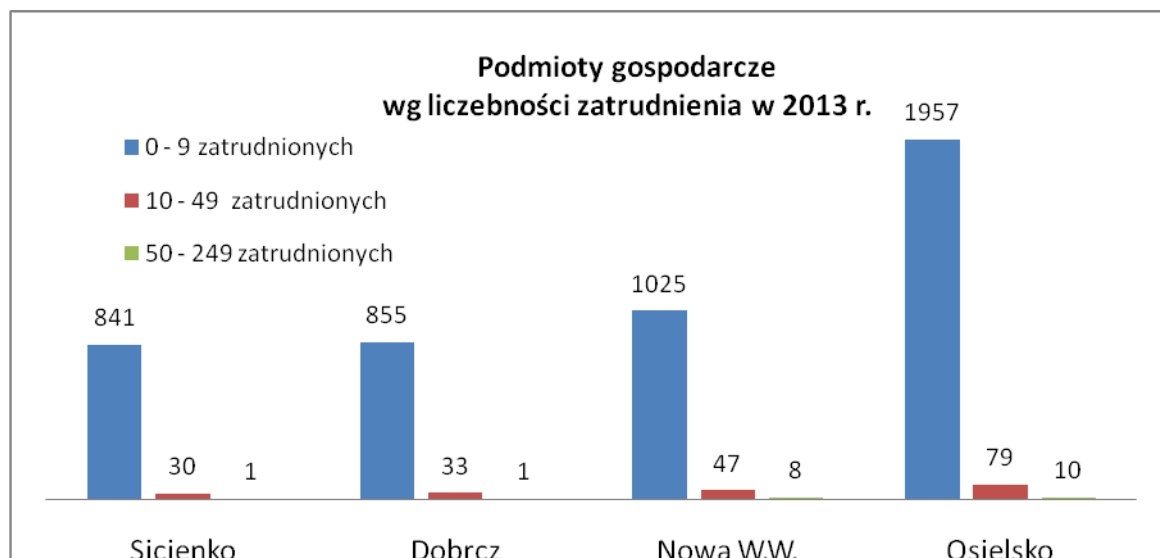
Ta struktura przemysłu nie powinna ulec zmianie. Zgodnie ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko, dla terenów gminy nie wyznacza się terenów lokalizacji przemysłu, a nawet wielkopowierzchniowych obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2 tys. m².

Zdecydowana większość powierzchni gminy Sicienko ma charakter typowo rolniczy ze zwartym kompleksem obszarów tego typu, na których prowadzona jest produkcja rolna (gospodarstwa indywidualne i gospodarstwa wielkopowierzchniowe należące do Fundacji Potulickiej).

Południowa i południowo-wschodnia część gminy ma natomiast charakter wielofunkcyjny, typowy dla obszarów podmiejskich, gdzie rozwija się przedsiębiorczość i tereny magazynowo – składowe. Należy zaznaczyć, iż tereny usługowo–produkcyjne są rozmieszczone na terenie całej gminy, jednak najwięcej na jej obszarach południowo i południowo–wschodnich, w takich miejscowościach jak: Osówiec, Kruszyn, Pawłówek, Wojnowo, Strzelewo, Sicienko, jak również Zielonczyn, Dąbrówka Nowa, Mochle, z pojedynczymi działkami przeznaczonymi pod działalność usługową wynikającą z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jak i wydanych decyzji o warunkach zabudowy.

Do znaczących podmiotów gospodarczych znajdujących się na terenie gminy Sicienko, należą: Firma GRAFORM w Kruszynie, produkująca części plastikowe do samochodów, cztery stacje paliw – Sicienko, Kruszyn, Pawłówek, Osówiec-Osowa Góra, Zakład Naprawy Pojazdów w Kruszynie, w Pawłóku, Mochlu i w Wojnowie, Firma transportowa OL-TRANS w Kruszynie, Zakłady Meblarskie w Kruszyńcu i Pawłóku, Firma DZWONNIK gaz w Wierzchucinku, usługi gastronomiczno-hotelowe w Kruszynie, Osówcu, Pawłóku, poza tym sklepy spożywczo-przemysłowe.

Wykres 17 Podmioty gospodarcze według liczebności zatrudnienia w 2013 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL GUS. Nie dysponujemy bardziej szczegółowymi i aktualnymi danymi dotyczącymi wielkości zatrudnienia

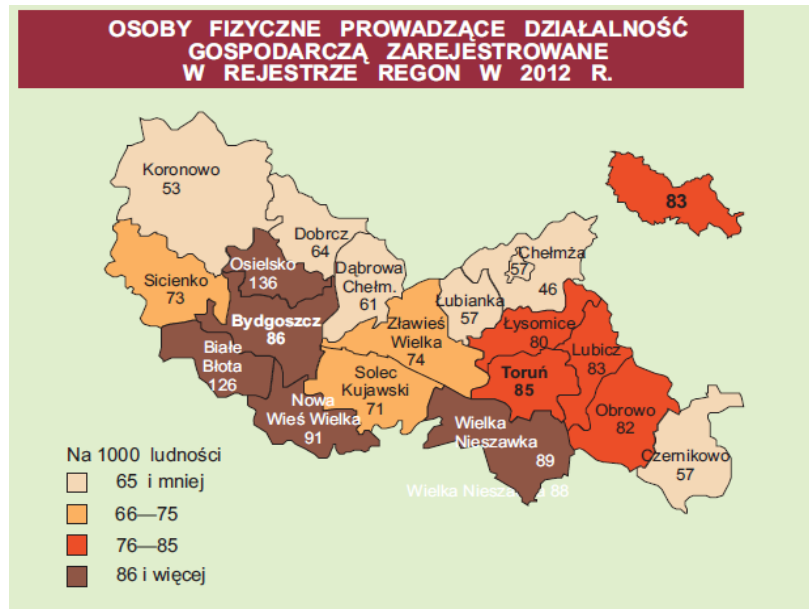
Gospodarka w gminie Sienko jest więc oparta na małych, najczęściej rodzinnych firmach, ich pełną strukturę oraz jej ewolucję w ciągu ostatnich 5 lat pokazuje Tabela nr 14.

Jak zobaczymy dalej, w strukturze działalności gospodarczej (pozarolniczej) dominują dwa działy: firmy z dziedziny budownictwa oraz handlu. W drugiej kolejności: przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Inne dziedziny są już wyraźnie rzadziej reprezentowane. Podobnie rzecz wygląda w sąsiednich gminach.

Trudno zatem mówić o jakiejś specjalizacji, czy specyfice gospodarczej lub usługowej w gminie Sienko. Widać to natomiast w gminie Osielsko, gdzie licznie lokowane są gabinety lekarskie oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.

Na tle sąsiadów „wskaźnik przedsiębiorczości mieszkańców” lokuje gminę Sienko na poziomie ok. 70 osób/1000 mieszkańców prowadzących działalność gospodarczą. Jest to wskaźnik niski (zob. Rysunek nr 6). Uwzględnić jednak trzeba tu fakt, że główną sferą działalności gospodarczej w samej gminie jest wciąż rolnictwo oraz liczne rodzaje aktywności zawodowej związane z dojazdem do Bydgoszczy.

Rysunek 6 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą zarejestrowane w rejestrze REGON w 2012 r.

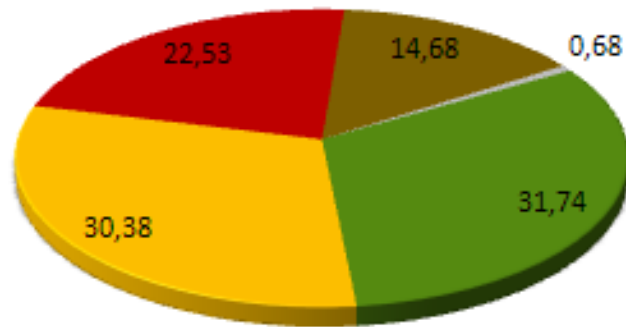
Źródło: US w Bydgoszczy, *Vademecum Samorządowca 2013*

Nasze badania pokazały, że w co trzeciej rodzinie mieszkańcy dojeżdżają do pracy i życie, energia i przedsiębiorczość znacznej części mieszkańców, są dzielone pomiędzy lokalny i ponadlokalny układ odniesienia. Łącznie ponad połowa mieszkańców gminy Sicienکو na co dzień funkcjonuje w takim złożonym układzie.

Wykres 18 Sytuacja stałych domowników w gminie Sicienko

Sytuacja stałych domowników

- wszyscy na co dzień żyjemy (pracujemy lub uczymy się i mieszkamy) w tej gminie
- wszyscy na co dzień dzielimy życie pomiędzy tę gminę i inne miejsce (miejsca) poza tą gminą (tu mieszkamy ale pracujemy lub uczymy się gdzieś indziej)
- część domowników na co dzień żyje w tej gminie a część dzieli życie pomiędzy tę gminę i inne miejsce
- trudno powiedzieć
- brak danych

% dla wszystkich ankiet

Źródło: Badania własne FRDL

Dzięki rejestracji w systemie REGON według Państwowej Klasyfikacji Działalności gospodarczej dysponujemy dokładną statystyką w tym zakresie. Pozwala ona prześledzić szereg prawidłowości, zmian i tendencji na lokalnym rynku działalności gospodarczej i usługowej. Syntetycznie ujmuje je poniższe zestawienie.

Tabela 15 Struktura podmiotów gospodarczych wg PKD

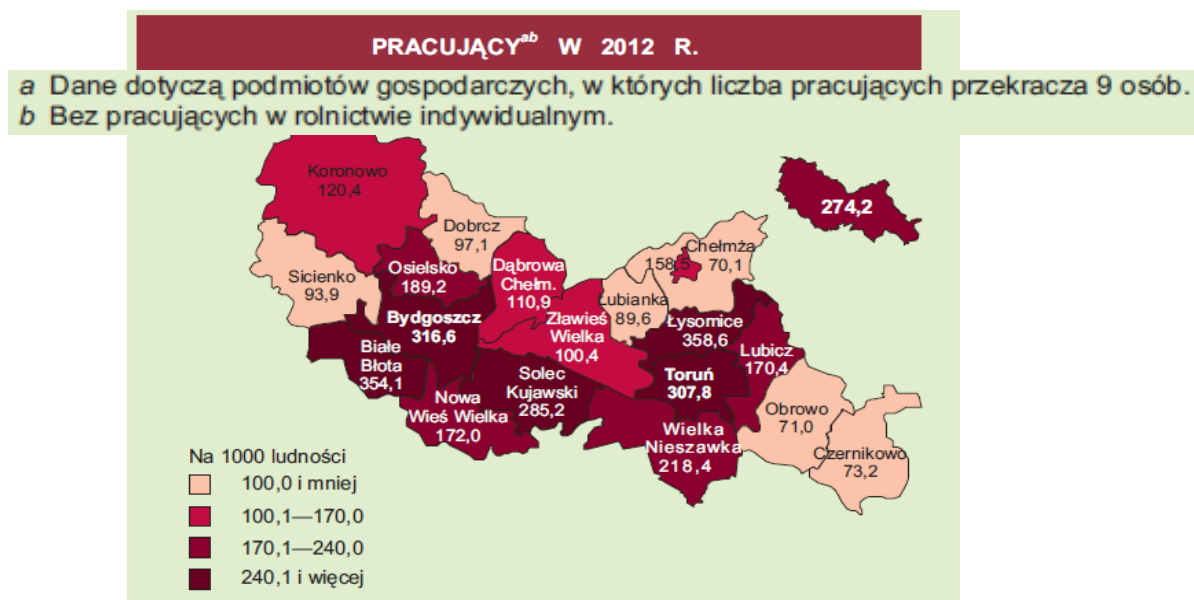
Struktura podmiotów gospodarczych wg PKD (polskiej klasyfikacji działalności gospodarczej)	2009	2010	2011	2012	2013	Zmiana - liczba bezwzgl.	Dynamika zmian 2009-13	Nowa Wieś Wielka	Dobrcz	Osiesko
	Sicienka									
Sektor prywatny razem	737	800	817	838	853	116	116	1066	853	2024
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	27	31	28	29	30	3	111	23	37	26
górnictwo	2	2	2	2	2	0	100	2	3	1
przetwórstwo przemysłowe	57	63	64	72	79	22	139	110	93	196
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, ciepłą, gaz, itp.	3	3	3	3	1	-2	33	3	1	5
dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami, rekultywacja	1	1	1	3	3	2	300	7	8	11
budownictwo	120	132	133	140	149	29	124	116	105	144
handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, itp.	203	205	209	207	214	11	105	349	237	501
transport i gospodarka magazynowa	71	71	79	75	71	0	100	93	46	62
działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	12	17	16	15	14	2	117	29	20	47
informacja i komunikacja	11	15	17	18	18	7	164	18	19	65
działalność finansowa i ubezpieczeniowa	39	42	35	35	36	-3	92	41	37	76
działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	23	24	28	33	33	10	143	14	22	92
działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	53	60	68	67	60	7	113	80	70	235
działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	21	20	23	21	24	3	114	28	18	61
administracja publiczna i obrona narodowa; obow. zabezpieczenia społ.	7	7	7	7	7	0	100	2	6	3

edukacja	16	16	15	19	20	4	125	20	9	71
opieka zdrowotna i pomoc społeczna	29	36	35	38	37	8	128	54	36	312
działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	8	11	12	13	13	5	163	20	10	31
dział. org członkowskich, itd.	34	44	42	41	42	8	124	57	76	88

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL GUS, Kolorem zaznaczono rekordy: max.

Największą dynamikę wzrostu w latach 2009-2014 wykazały kolejno takie dziedziny jak: informacja i komunikacja, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, przetwórstwo przemysłowe. Jedyne spadki to działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, ciepłą, gaz. Jednak w porównaniu z innymi gminami powiatu wskaźnik pracujących poza rolnictwem, w firmach zatrudniających powyżej 9 pracowników, należy w gminie Sicienko do najniższych (Rysunek nr 8). Przyczyny są takie same jak w przypadku relatywnie niewielkiej liczby rodzimych przedsiębiorstw – omówionym wyżej.

Rysunek 7 Pracujący na 1000 mieszkańców w podmiotach gospodarczych, zatrudniających powyżej 9 osób (dane z 2012 r.)

Źródło: US w Bydgoszczy, Vademecum Samorządowca 2013

Szereg innych zależności możemy stwierdzić korzystając ze znacznie bardziej szczegółowych danych dostępnych w Banku Danych Lokalnych⁹. Uważamy, że ich analiza pozwoliłaby lepiej stymulować i wspierać pożądane tendencje rynku małych przedsiębiorstw oraz usług, czy wręcz wykreować (przy pomocy konsekwentnej polityki gospodarczej gminy) określone sektory i specjalizacje.

Indywidualne budownictwo jest od kilkunastu lat jednym z najważniejszych elementów rozwoju gminy Sicienko. Wynika to z dominujących w mikroregionie B-TOF procesów suburbanizacji przestrzennej, demograficznej, ale też kulturowej oraz ekonomicznej (gospodarczej). Ta ostatnia oznacza przenoszenie z Bydgoszczy i/ lub lokowanie na terenie gmin ościennych działalności gospodarczej, usługowej, handlowej. Zmienia się jednak jej profil i specyfika: widzieliśmy to wyżej.

Skala budownictwa mieszkaniowego nie zmienia się w gminie od kilkunastu lat i utrzymuje się na poziomie ok. 50 mieszkań/domów (rocznie)¹⁰. Są co prawda lata wyraźnego wzrostu zezwoleń na budowę, ale cykl budowy jest bardzo różny i statystyki nie oddają precyzyjnie faktycznego stanu, a także skali prywatnego budownictwa.

Dwa kolejne zestawienia przedstawiają skalę budownictwa w gminie Sicienko w ostatnich latach oraz na tle powiatu i gmin ościennych. Jak widzimy w tym zakresie gmina Sicienko mieści się po środku pomiędzy najbardziej ekspansywnie rozwijającymi się gminami (Osielsko i Białe Błota), a tymi najmniej (Dąbrowa Chełmińska, Nowa Wieś Wielka).

Za tempem i skalą (w większości rozproszonego) indywidualnego budownictwa nie nadążają plany zagospodarowania przestrzennego. To niestety zjawisko symptomatyczne dla obszarów podmiejskich. Pokazuje to zestawienie na wykresie 18. Zaledwie 4% powierzchni gminy jest objętych planami miejscowymi. Efekt nieprzygotowania łagodzi rolniczy charakter gminy, gdyż ponad 70% obszaru (tj. powierzchnia upraw plus prawie 20% lasów), teoretycznie takich planów nie potrzebuje.

⁹ <http://stat.gov.pl/bdl/app/>

¹⁰ Faktycznie są to niemal wyłącznie budynki mieszkalne jednorodzinne, niekiedy o rezydencjonalnym charakterze – świadczy o tym ich średnia powierzchnia.

Faktycznie jednak coraz więcej gruntów rolnych jest przeznaczanych pod budownictwo i inwestycje. Dynamika tych procesów utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie w większości gmin powiatu bydgoskiego. Pokazuje to zestawienie decyzji o wyłączeniu gruntów z produkcji rolniczej (w okresie od 2011 r. do I półrocza 2014 r. - Tabela nr 19). Nieprzypadkowo ich liczba ściśle koreluje z ilością zezwoleń na budowę (Tabela nr 18).

Tabela 16 Budownictwo mieszkaniowe w gminie Sienko w latach 1996-2013

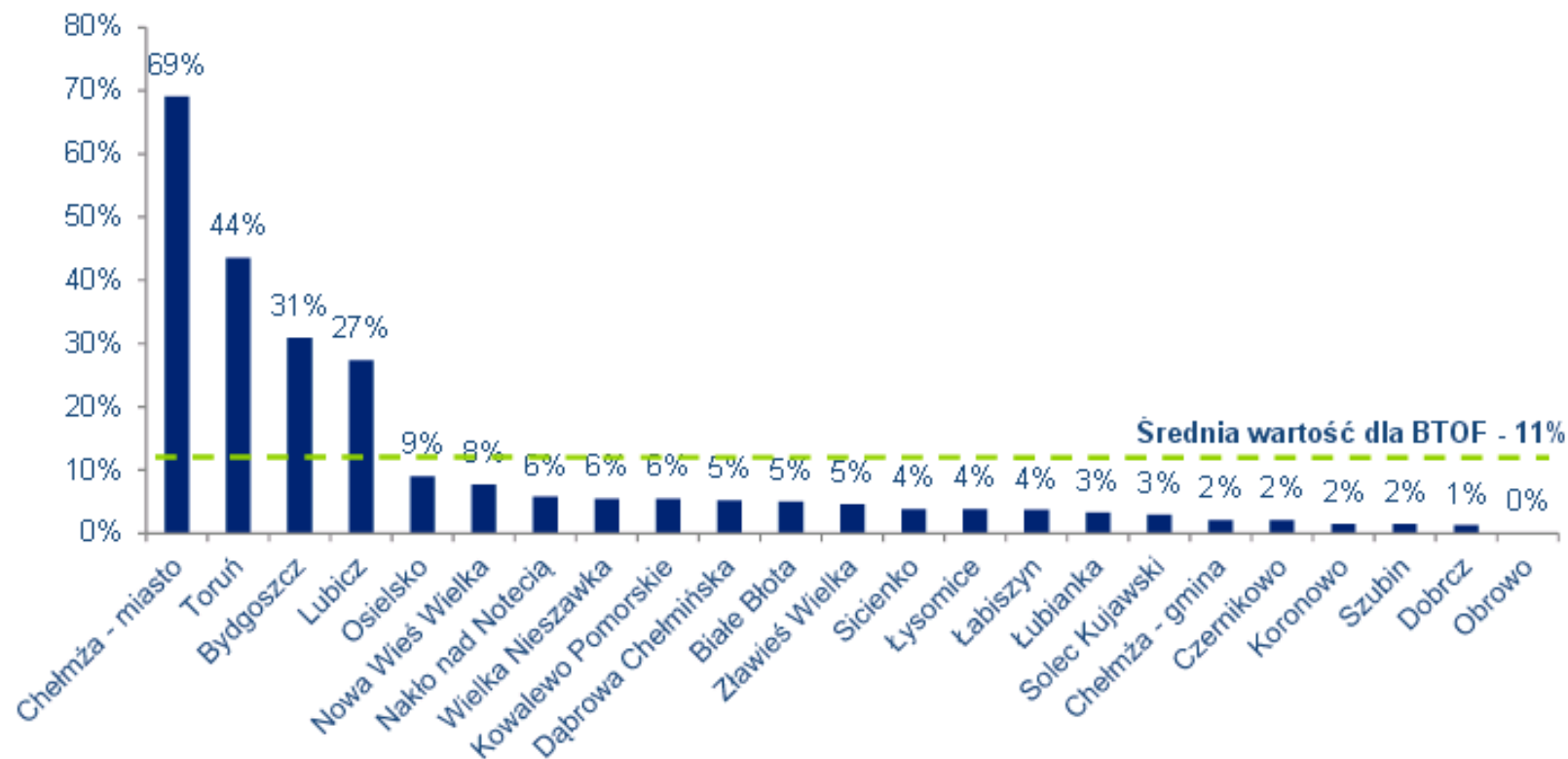
rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
mieszkania	3	2	8	139	13	17	22	71	24	58	32	62	52	61	47	53	57	49
izby	13	13	49	444	43	104	140	391	129	314	176	327	281	371	265	298	310	287
Pow. użytkowa m ²	345	471	1037	8121	1283	3302	4126	10300	3214	8729	4886	8225	7589	10051	6942	8571	8304	7454
śr. lzb/mieszkanie	4,3	6,5	6,1	3,2	3,3	6,1	6,4	5,5	5,4	5,4	5,5	5,3	5,4	6,1	5,6	5,6	5,4	5,9
śr pow. /mieszkania m ²	115,0	235,5	129,6	58,4	98,7	194,2	187,5	145,1	133,9	150,5	152,7	132,7	145,9	164,8	147,7	161,7	145,7	152,1

Tabela 17 Informacja o zakresie wydawanych zezwoleń budowlanych w powiecie bydgoskim w roku 2011

Rodzaj inwestycji	Białe Błota	Dobrcz	Dąbrowa Chełmińska	Koronowo	Sienko	Osielsko	Nowa Wieś Wielka	Solec Kujawski
budynek mieszkalny	198	82	52	78	66	118	50	42
przeniesienie pozwolenia na budowę bud. mieszk.	40	18	2	9	8	24	7	7
zmiana decyzji pozwolenia na budowę	34	9	12	15	18	29	9	10
rozbudowa budynku mieszkalnego	15	6	3	13	7	9	4	8
sieć gazowa	21	1	0	0	7	26	0	6
linia kablowa	20	10	1	11	15	10	7	3
sieć wodociągowa, sieć kanalizacji	22	3	2	3	11	10	7	2
instalacja gazowa	150	6	1	4	18	104	5	27
budynki garażowe, gospodarcze, letniskowe i rekreacyjne	18	4	5	18	8	4	11	6
budynki przemysłowe, magazynowe, warsztaty	0	1	0	2	1	1	0	1
budynki handlowo - usługowe, administ. biurowe	5	0	2	2	1	3	5	1
INNE	75	32	17	67	22	77	17	58
RAZEM:	598	176	97	222	182	415	122	171

Źródła: Referat Budowlany Starostwa Powiatowego w Bydgoszczy

Wykres 19 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gmin B-TOF w 2012 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, dostęp 22.04.2014

Tabela 18 Zestawienie wydanych pozwoleń na budowę (2011 - I połowa 2014 r.)

Gmina	2011	2012	2013	I połowa 2014	Razem
Białe Błota	598	568	398	237	1801
Dobrcz	172	182	155	69	578
Dąbrowa Chełmińska	97	86	91	46	320
Koronowo	222	216	182	75	695
Nowa Wieś Wielka	122	137	85	50	394
Osielsko	415	354	359	157	1285
Sicienka	182	157	191	79	609
Solec Kujawski	171	154	118	60	503
RAZEM	1979	1854	1579	773	6185

Tabela 19 Decyzje o wyłączeniu gruntów z produkcji rolniczej (2011 - I połowa 2014)

Gminy	2011	2012	2013	2014*
Białe Błota	217	203	158	95
Dąbrowa Chełmińska	57	53	84	19
Dobrcz	107	132	97	40
Koronowo	71	84	96	34
Nowa Wieś Wielka	61	53	39	32
Osielsko	127	118	119	59
Sicienka	75	64	68	34
Solec Kujawski	14	11	13	5
Razem:	729	718	674	318

Źródła: Materiał sprawozdawczy Powiat Bydgoski: Czwarta kadencja powiatu bydgoskiego, Zadania i osiągnięcia w latach 2010-2014

Ponadto w powiecie wydano w tym okresie ponad 4219 postanowień, odnośnie uzgodnień warunków zabudowy i zagospodarowania terenu oraz lokalizacji inwestycji celu publicznego. Najbardziej skutecznym narzędziem mogącym w obecnym stanie prawnym przyczynić się do tworzenia ładu urbanistycznego jest opracowywanie nowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ich ramy wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Decyduje jednak praktyka i faktyczna polityka władz gminy oraz nadzoru budowlanego w tym zakresie.

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Gmina Sicienka nie dysponuje, ani bezwzględnie, ani relatywnie dużym potencjałem gospodarczym. Jest on rozproszony w postaci niewielkich firm i wielu branż.
2. Nie wykształciła się też jeszcze wyraźna specyfika czy specjalizacja w tym zakresie, chociaż kilka sektorów przemysłowo-usługowych wyraźnie rozwija się najprężniej i systematycznie. Jest to: budownictwo, usługi i małe firmy IT.
3. Największą dynamikę wzrostu w latach 2009-14 wykazały kolejno takie dziedziny jak: informacja i komunikacja, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; przetwórstwo przemysłowe. Jedyne spadki to działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz „niszowe” wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, ciepłą, gaz.
4. W zakresie środowiska operacyjnego gmina Sicienka, poza rolnictwem, stwarza najlepsze warunki rozwoju dla branż przemysłowych oraz sektora BPO/SSC¹¹.

Kluczowymi czynnikami sprzyjającymi rozwojowi branż przemysłowych na terenie B-TOF i samej gminy Sicienka są:

- Obecność branż hurtowych, przemysłowych (zwłaszcza IT) w regionie;
- Przynależność do B-TOF;
- Lokalna dostępność pracowników i kadry menadżerskiej z sąsiedniej Bydgoszczy i na lokalnym rynku pracy;
- Konkurencyjny na tle kraju i regionu poziom płac;
- Oferta terenów, dostawców usług oraz materiałów;
- Dostępność przygotowanych terenów inwestycyjnych typu greenfield i brownfield;

---

¹¹ BPO (Business Process Outsourcing) to tzw. outsourcing, czyli wyzbycie się przez daną firmę jakiejś części swojej działalności, np. usług IT, księgowości, kadr, telemarketingu. SSC (Shared Services Centers) - centra usług wspólnych. Są to wydzielone ośrodki usługowe pracujące na zlecenie macierzystej organizacji, np. centrali dużej firmy znajdującej się w mieście (tu Bydgoszczy, Toruniu, Poznaniu...).

- Możliwość zaproponowania atrakcyjnych (konkurencyjnych) warunków rozwoju firm sektora BPO/SSC oraz budownictwa dla jego kadry (zwłaszcza zarządzającej – tereny budownictwa jednorodzinnego i rezydencjonalnego).

Podstawą rozwoju gospodarczego gminy i źródłem dochodów jej mieszkańców będzie w coraz większym stopniu różnicujący się i specjalizujący sektor usług oraz praca w pobliskiej metropolii. Rolnictwo, przetwórstwo rolno spożywcze i obsługa rolnictwa będą nadal stanowiły charakterystyczny i trwały (a co za tym idzie najbardziej stabilny) sektor lokalnej gospodarki. Trzeba te dziedziny tak zmieniać i modernizować by nie tylko były coraz bardziej konkurencyjne i dochodowe, ale wpisywały się w strategię zrównoważonego rozwoju gminy, były elementem jej atrakcyjności dla imigrantów i mieszkańców, dla inwestorów, którzy zechcą zachować klimat i „ludzką skalę” gminy i jej społeczności. Mamy na myśli rolnictwo kładące nacisk na produkcję zdrowej żywności, ekologiczne i specjalistyczne uprawy, poszerzanie funkcji gospodarczych o gospodarkę agroturystyczną, turystykę wiejską, usługi biurowe oraz związane z obsługą B-TOF.

5. Sytuacja na rynku pracy w gminie Sicienko jest relatywnie dobra. Gmina korzysta w tym zakresie z renty położenia, co widoczne jest w skali dojazdów do pracy w Bydgoszczy.
6. Drugim sprzyjającym czynnikiem jest korzystna struktura demograficzna populacji: duży % osób w wieku produkcyjnym w fazie mobilnej.
7. W niedostatecznym stopniu gmina wykorzystuje jednak swoje naturalne potencjały i możliwości (administracyjne, inicjujące) dla zachęcenia własnych mieszkańców do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, jak też zewnętrznych inwestorów, stwarzając im system zachęt i warunki przyjazne dla przedsiębiorczości. Wskazywały na to nasze badania socjologiczne jak i wypowiedzi uczestników warsztatów strategicznych. Teza ta wymaga oczywiście bardziej analitycznego spojrzenia i rzeczowej podbudowy oraz działań „naprawczych” i interwencyjnych, ale przede wszystkim motywacyjnych i pro-przedsiębiorczych.

8. Potrzebna jest strategia stymulowania rynku pracy w stronę efektywnego wykorzystania posiadanych atutów położenia w obszarze bezpośredniego oddziaływania metropolii Bydgoszczy i Torunia. Punktem wyjścia powinna być właśnie aktualna strategia. W dalszej kolejności strategiczne programy prowadzące do specjalizacji i uzyskania konkurencyjnej przewagi.
9. Równocześnie potrzebna jest pilnie taktyka przeciwdziałania niepożądanym zjawiskom związanym z bliskością i bezpośrednią ekspansją Bydgoszczy poprzez zdiagnozowanie największych i najbardziej prawdopodobnych zagrożeń i ich programowe redukcowanie.

2. Rynek pracy, struktura zatrudnienia, bezrobocie

Przeanalizowany wcześniej potencjał demograficzny oraz elementy potencjału gospodarczego gminy Sicienka pozostają w ścisłym związku z charakterystyką rynku pracy gminy i całego mikroregionu BTOF. Sytuacja na rynku pracy BTOF i samej gminy Sicienka jest relatywnie lepsza niż średnio w Polsce, a tym bardziej województwie, od lat będącym wśród regionów o najwyższych wskaźnikach bezrobocia. Pokazuje to poniższe zestawienie.

Tabela 20 Liczba bezrobotnych (tys.) zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia - stan na dzień 30.06.2014 r.

Obszar	Bezrobotni zarejestrowani w tysiącach				Stopa bezrobocia (do aktywnych zawodowo w %)			
	2011	2012*	2013*	2014*	2011	2012*	2013*	2014*
Gmina Sicienka	0,391	0,434	0,448	-	-	-	-	-
Powiat Bydgoski	4,8	5,2	5,5	4,8	12,6	13,4	13,9	12,3
Województwo Kujawsko- Pomorskie	139,6	148,8	150,1	132,1	12,5	18,1	18,1	16,2
Polska	1 982,7	2 136,8	2 157,9	1 912,6	17,0	13,4	13,4	12,0

Źródło: Sprawozdanie z realizacji „Powiatowego programu przeciwdziałania bezrobociu, promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy do 2015 roku” za rok 2011, * lata 2012-2014 obliczenia własne na podstawie danych GUS i PUP w Bydgoszczy

Tabela 21 Bezrobotni w powiecie bydgoskim z prawem do zasiłku w poszczególnych gminach - stan na 30.04.2012 r.

Wyszczególnienie	Liczba osób bezrobotnych	Bezrobotni z prawem do zasiłku	
		liczba	%
POWIAT BYDGOSKI	5066	922	18,2
Białe Błota	633	150	23,7
Dąbrowa Chełmińska	378	77	20,3
Dobrcz	463	92	19,8
Koronowo	1755	237	13,5
Nowa Wieś Wielka	390	71	18,2
Osielsko	367	65	17,7
Sicienka	420	66	15,7
Solec Kujawski	660	164	24,8

Źródło: Sprawozdanie z realizacji „Powiatowego programu przeciwdziałania bezrobociu, promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy do 2015 roku” za rok 2011

W skali powiatu, gmina Sicienka wyróżnia się niskim odsetkiem bezrobotnych z prawem do zasiłku.

Pomimo tego, problem bezrobocia jest jedną z najważniejszych kwestii społeczno-ekonomicznych gminy, rzutuje bowiem na większość innych elementów warunków i jakości życia mieszkańców gminy. Także dlatego, że dotyczy w najwyższym stopniu ludzi młodych i coraz lepiej wykształconych, w drugiej kolejności grup najstarszych w wieku przedemerytalnym. W dużo większym stopniu dotyczy on też kobiet. Widzimy to w kolejnych zestawieniach (Tabela nr 22 A, B, C).

Tabela 22 Skala i struktura bezrobocia w gminie Sicienka. Tendencje rynku pracy od września 2013 r. do czerwca 2014 r.

A. Struktura wieku bezrobotnych w gminie Sicienka

Przedział wieku	09.2013	12.2013	06.2014	06.2014 w tym liczba kobiet	% kobiet	Zmiana
18 do 24	100	96	94	57	57,0	-6
25 do 34	138	127	150	90	65,2	12
35 do 44	89	92	83	40	44,9	-6
45 do 54	65	79	70	40	61,5	5
55 do 59	37	41	39	14	37,8	2
60 i powyżej	13	13	14	2	15,4	1
Razem	442	448	450	243	55,0	8

B. Struktura wykształcenia bezrobotnych w gminie Sicienka

Kategoria wykształcenia	09.2013	12.2013	06.2014	06.2014 w tym liczba kobiet	% kobiet	Zmiana
Wyższe	41	38	42	30	73,2	1
Policealne i średnie zawodowe	77	66	79	53	68,8	2
Średnie ogólnokształcące	36	30	34	23	63,9	-2
Zasadnicze zawodowe	142	144	137	66	46,5	-5
Gimnazjalne i poniżej	146	170	158	71	48,6	12
Razem	442	448	450	243	55,0	8

C. Staż pracy bezrobotnych

Staż pracy w latach	09.2013	12.2013	06.2014	06.2014 kobiet	% kobiet	Zmiana
do 1 roku	61	69	70	42	68,9	9
1 do 5	102	98	118	67	65,7	16
5 do 10	55	59	62	35	63,6	7
10 do 20	73	78	67	36	49,3	-6
20 do 30	40	46	44	16	40,0	4
30 i powyżej	34	27	28	8	23,5	-6
Bez stażu	74	71	61	39	52,7	-13
Razem	442	448	450	243	55,0	8

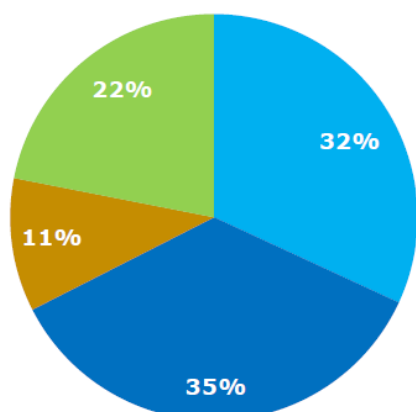
Źródło: PUP, UG Sicienka, obliczenia własne

Niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy w gminie widoczne jest w kolejnym zestawieniu. Skutkuje to wzrastającym odsetkiem wykształconych bezrobotnych, zwłaszcza z wykształceniem ogólnokształcącym i wyższym (humanistycznym). Wciąż potrzebni są zaś pracownicy z wykształceniem zawodowym i średnim, a nawet na wyższym poziomie. Ta tendencja rynku pracy utrzyma się jeszcze przez najbliższe lata. Choć w całym powiecie bydgoskim najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowią osoby młode w wieku 25-34 lat, z wykształceniem średnim, zawodowym oraz zasadniczym zawodowym, to w gminie struktura ta jest inna i rokuje pozytywną tendencję (zob. Tabela nr 22). Mówi o tym raport¹² „Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020”.

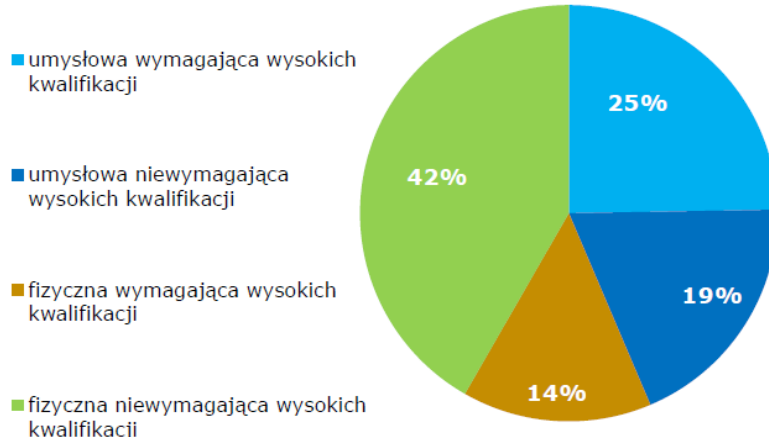
¹² Za: Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, lipiec 2013 r.

Rysunek 8 Prognozowany napływ absolwentów na rynek pracy województwa kujawsko-pomorskiego oraz popyt na pracę według rodzajów kwalifikacji

Wykres III. Napływ absolwentów wg rodzajów kwalifikacji w 2020 r. – wynik symulacji

Wykres IV. Popyt na pracę wg rodzajów kwalifikacji w scenariuszu neutralnym w 2020 r. – wynik symulacji

Źródło: Prognoza zapotrzebowania na kadry z wyższym wykształceniem w województwie kujawsko-pomorskim do roku 2020, Instytut Badań Strukturalnych Warszawa, lipiec 2013 r.

Jednym z najbardziej efektywnych i trwałych sposobów redukcji problemów bezrobocia oraz niedostosowanych do potrzeb rynku pracy kwalifikacji jest tzw. samozatrudnienie, zwłaszcza przez samodzielne podjęcie działalności gospodarczej. W tej formie tkwią wciąż duże rezerwy i należy ją doskonalić, by nie sprowadzała się często do sposobu na pozyskanie wsparcia finansowego. Wskaźnik samozatrudnienia dla powiatu bydgoskiego wyniósł w okresie styczeń - grudzień 2011 r. – 6,61% (liczba podjęć działalności gospodarczych - 179 w stosunku do podjęć pracy przez osoby bezrobotne ogółem - 2706). Na tle innych gmin w gminie Sicienko wyższa jest natomiast skala podejmowania pracy w ogóle.

By móc na nie oddziaływać poprzez odpowiednie mechanizmy motywacyjne jakimi dysponuje gmina, PUP i inne instytucje rynku pracy, zjawiska te wymagają jednak pogłębionej analizy w dłuższym okresie czasu.

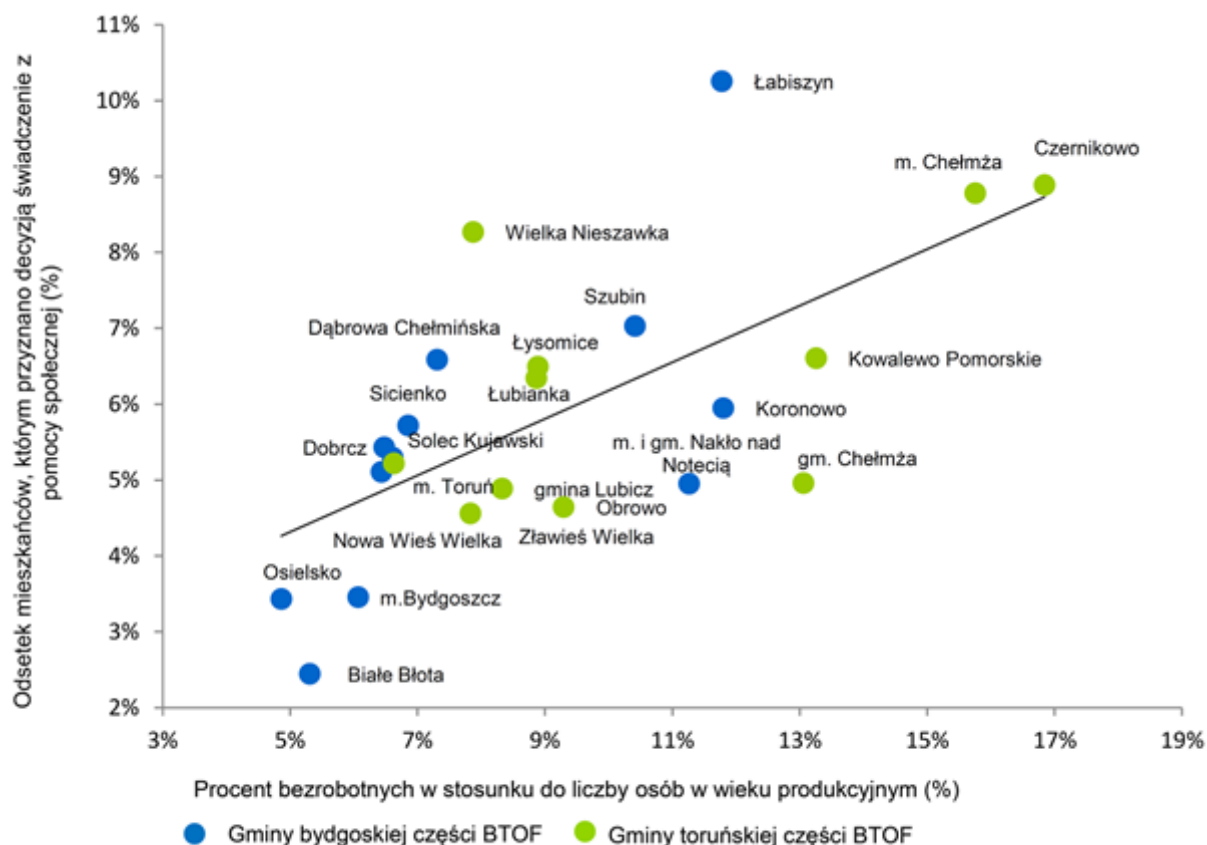
Tabela 23 Wskaźnik samozatrudnienia w 2011 r. w powiecie bydgoskim

Wyszczególnienie	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	Podjęcia pracy	Podjęcia działalności gospodarczej	Wskaźnik samozatrudnienia
Białe Błota	559	374	42	11,23
Dąbrowa Chełmińska	323	206	15	7,28
Dobrcz	435	203	14	6,90
Nowa Wieś Wielka	334	212	14	6,60
Osielsko	309	193	24	12,44
Sicienka	391	234	14	5,99
Koronowo	1759	790	36	4,56
Solec Kujawski	555	494	20	4,05
Powiat Bydgoski	4677	2.706	179	6.61
Bydgoszcz	12886	8.110	458	5,65

Źródło: Sprawozdanie z realizacji „Powiatowego programu przeciwdziałania bezrobociu, promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy do 2015 roku”, za rok 2011 obliczenia własne na podstawie danych GUS i PUP w Bydgoszczy

Rozwiązanie problemów rynku pracy poprzez jak najlepsze spożytkowanie potencjału społecznego mieszkańców jest oczywistą korzyścią i pożądanym stanem lokalnego ładu społeczno-gospodarczego. Argumentem równie ważnym jest ogromny koszt społeczny i ekonomiczny wysokiego bezrobocia w gminie. Istnieje bezpośredni związek pomiędzy niepożądanymi zachowaniami i zjawiskami społecznymi, a bezrobociem. Jednym z najważniejszych społecznych kosztów jest konieczność rozbudowywania systemu pomocy społecznej: bardzo kosztownego i najczęściej nieefektywnego. Zależność tę pokazuje poniższy diagram.

Wykres 20 Korelacja pomiędzy odsetkiem osób bezrobotnych i korzystających z pomocy społecznej wg gmin w 2012 r.

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

Jak widzimy gmina Sicienko ponosi relatywnie wysokie koszty pomocy społecznej przy względnie niskim poziomie bezrobocia. Wymaga to bliższego rozpatrzenia zasadności tej relacji i efektywności systemu.

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Sytuacja na rynku pracy w gminie Sicienka jest relatywnie dobra. Gmina korzysta w tym zakresie z „renty położenia”, co widoczne jest w skali dojazdów do pracy w Bydgoszczy.
2. Drugim sprzyjającym czynnikiem jest korzystna struktura demograficzna populacji: duży % osób w wieku produkcyjnym w fazie mobilnej.
3. W niedostatecznym stopniu gmina wykorzystuje jednak swoje naturalne potencjały i możliwości (administracyjne, inicjujące) dla zachęcenia własnych mieszkańców do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, jak też zewnętrznych inwestorów, stwarzając im system zachęt i warunki przyjazne dla przedsiębiorczości. Wskazywały na to nasze badania socjologiczne, jak i wypowiedzi uczestników warsztatów strategicznych. Teza ta wymaga oczywiście bardziej analitycznego spojrzenia i rzeczowej podbudowy oraz działań „naprawczych” i interwencyjnych, ale przede wszystkim motywacyjnych i pro-przedsiębiorczych.
4. Potrzebna jest strategia stymulowania rynku pracy w stronę efektywnego wykorzystania posiadanych atutów położenia w obszarze bezpośredniego oddziaływania metropolii Bydgoszczy i Torunia. Punktem wyjścia powinna być właśnie aktualna strategia. W dalszej kolejności strategiczne programy prowadzące do specjalizacji i uzyskania konkurencyjnej przewagi.
5. Równocześnie potrzebna jest pilnie taktyka przeciwdziałania niepożądanym zjawiskom związanym z bliskością i bezpośrednią ekspansją Bydgoszczy poprzez zdiagnozowanie największych i najbardziej prawdopodobnych zagrożeń oraz ich programowe redukcje.

3. Rolnictwo i leśnictwo

Mimo procesów (sub)urbanizacyjnych rolnictwo pozostaje najważniejszą i jedyną integralną dziedziną gospodarki gminy Sicienka. Powierzchnia użytków rolnych w gminie ogółem wynosi 12,6 tys. ha, tj. 70,1% całkowitej powierzchni, co najlepiej oddaje jej rolniczy charakter. Powierzchnia gruntów ornych wynosi 10.970 ha. Pozostałą część użytków rolnych stanowią sady (211 ha), łąki (1117 ha), pastwiska (276 ha). Lasy i tereny zalesione na terenie gminy Sicienka zajmują powierzchnię 3 586 ha, co stanowi ok. 20% jej ogólnej powierzchni. Ponadto na terenie gminy znajduje się 8 Rodzinnych Ogrodów Działkowych. Zajmują one powierzchnię 77,3 ha.

Tabela 24 Powierzchnia i struktura gruntów gminy Sicienka

Rodzaj użytków (ha w 2010 r.)	Powierzchnia (ha 2010 r.)	Powierzchnia 2010 r. w %	Powierzchnia (ha 2012 r.)
Grunty ogółem	17999	100,0%	17999
Użytki rolne	12867	71,5	12574
w tym grunty orne	10892	60,5	10970
sady	257	1,4	211
łąki trwałe	1073	6,0	1117
pastwiska trwałe	319	1,8	276
pozostałe użytki rolne	326	1,8	
Lasy i grunty leśne	3642	20,2	3586
Grunty zabudowane i zurbanizowane	668	3,7	-
w tym tereny zabudowane	177	1,0	-
tereny komunikacyjne	491	2,7	-
Pozostałe grunty: nieużytki, wody itp.	822	4,6	-
Grunty zabudowane i zurbanizowane	Razem 668	100%	-
w tym tereny mieszkaniowe	136	20,4	-
tereny przemysłowe	10	1,5	-
Inne tereny zabudowane	6	0,8	-
zurbanizowane tereny mieszk.	15	2,2	-
tereny rekreacyjne i wypoczynkowe	11	1,6	-
drogi	439	65,7	-
tereny kolejowe	51	7,6	-

Źródło: UG Sicienka, Powszechny Spis Rolny 2010

Największy obszar leśny znajduje się w południowo-wschodniej części gminy, w rejonie Osówca. Ponadto częściowo zalesiona jest krawędź wysoczyzny morenowej oraz rejon Rynny Jezior Byszewskich. Zdecydowana większość lasów na obszarze gminy to lasy państwowe. Przeważają drzewostany sosnowe młodszych klas wiekowych z niewielkim udziałem gatunków liściastych (dąb, brzoza, jesion, buk, olcha). Znaczną część gminy zajmują gleby charakteryzujące się wysoką żyznością i wartością rolniczą. Należą one do najwyższych kompleksów rolniczej przydatności produkcyjnej (głównie do trzeciego i czwartego). Są to w dużej mierze gleby brunatne i płowe, sporadycznie czarne ziemie. Skałą macierzystą tych gleb są różnej ciężkości gliny. Wszystkie gleby wykazują na ogół dobry układ struktury glebowej, odznaczają się dużą miąższością warstwy próchnicznej i zasobnością w sole mineralne.

Skałą macierzystą najłabszych gleb stanowią głównie utwory piaszczyste. Skrajnie południowa część gminy stanowiąca fragment Pradoliny Noteci zajęta jest przez chronione prawem gleby pochodzenia organicznego. Towarzyszą one także pozostałym obniżonym obszarom o większej wilgotności, między innymi łąkom nadnoteckim Pradoliny Noteci.

Warunki klimatyczne gminy Sicienka zbliżone są do warunków klimatu województwa. Gmina leży w strefie klimatu umiarkowanego o charakterze przejściowym. Warunki pogodowe kształtowane są przez wpływy mas powietrza morskiego zachodniej Europy oraz kontynentalnego powietrza euroazjatyckiego. Dodatkowo lokalnie warunki klimatyczne kształtują czynniki wynikające z rzeźby terenu gminy¹³.

Rozwój rolnictwa i eksploatacja terenów przez budownictwo mieszkaniowe, inwestycje drogowe, turystyczne, budowę infrastruktury komunalnej itp., musi uwzględniać ochronę zasobów przyrodniczych i krajobrazowych. Przede wszystkim zaś podtrzymywanie bioróżnorodności i ochronę zasobów przyrodniczych środowiska naturalnego i całego ekosystemu lokalnego, a także w wymienionym kontekście regionu i kraju.

---

¹³ Za: Aktualizacja programu ochrony środowiska na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019 dla gminy Sicienka, UG Sicienka 2012 r. *passim*.

Oznacza to potrzebę wielu działań i form ochrony w tym dotyczących rolnictwa i specjalnych obszarów chronionych (rezerwatów, parków krajobrazowych itd.).

Zgodnie z programem ochrony środowiska gminy Sicienka wymaga to „rozpowszechniania dobrej praktyki rolnej, zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju; przeciwdziałania degradacji obszarów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych; zwiększenia skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, przywracając im poprzednią funkcję”.

Powoli ubywa jednak gospodarstw rolnych i zmienia się struktura i charakter rolnictwa w gminie. W 1996 r. (według PSR) było w gminie 768 gospodarstw rolnych w tym 260 poniżej 1 ha. W 2010 gospodarstw ogółem jest o 10% mniej. A prowadzących działalność rolniczą jeszcze mniej, bo 634. To wynik odrolnienia gruntów rolniczych głównie pod budownictwo mieszkaniowe, ale i powolna komasacja gruntów. Średnia powierzchnia gospodarstwa wzrosła w tym czasie o 3 hektary: z 13,8 ha do prawie 16,8 ha. Pełną strukturę gospodarstw rolnych w gminie według PSR z 2010 r. przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 25 Struktura gospodarstw rolnych w gminie w 2010 r.

Gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą	Powierzchnia w ha	Średnia powierzchnia w ha
ogółem	691	634	11558,2	16,73
do 1,5 ha włącznie	229	179	296,2	1,29
powyżej 1,5 ha razem	462	455	11262,0	24,38
1 - 5 ha	142	135	401,4	2,83
1 - 10 ha	234	227	1146,4	4,90
1 - 15 ha	324	317	2316,0	7,15
5 - 10 ha	92	92	745,0	8,10
5 - 15 ha	182	182	1914,6	10,52
10 - 15 ha	90	90	1169,6	13,00
5 ha i więcej	320	320	10860,6	33,94
10 ha i więcej	228	228	10115,6	44,37
15 ha i więcej	138	138	8946,0	64,83

Źródło: UG Sicienka, Powszechny Spis Rolny 2010

Średnia powierzchnia w ha gospodarstw prowadzących działalność rolniczą jest jeszcze wyższa i wynosi 18,2 ha, w tym użytki rolne w dobrej kulturze zajmują średnio 16,3 ha.

Tabela 26 Powierzchnia gospodarstw rolnych na podstawie danych w ewidencji podatkowej

Grupy obszarowe użytków rolnych	Powierzchnia [ha]			Liczba gospodarstw			Średnia pow. gospodarstwa [ha]		
	rok	2010	2012	zmiana	2010	2012	zmiana	2010	2012
ogółem ha	12273,0	12194,55	-78,00	1044	1053	9	11,76	11,58	-0,17
do 1 ha włącznie	59,93	68,60	8,68	86	99	13	0,80	0,69	-0,10
1-5 ha	1123,60	1141,74	18,14	516	523	7	2,21	2,18	-0,03
5-15 ha	2810,38	2773,10	-37,28	307	299	-8	9,03	9,27	0,24
powyżej 15 ha	8279,34	8211,11	-68,23	135	132	-3	60,82	62,21	1,38

Źródło: UG Sicienka, Dane w ewidencji podatkowej za 2010 i 2012

Nieco inaczej przedstawia się struktura gospodarstw według wielkości na podstawie ewidencji podatkowej w gminie. Charakterystyczne jest tu zmniejszanie się liczby gospodarstw większych, a wzrost liczby mniejszych. Najprawdopodobniej związane jest to z zabiegami o uzyskanie podstaw do świadczenia z KRUS przez faktycznie „nierolników”, a przedstawicieli innych zawodów jak np. rzemieślników, taksówkarzy, drobnych przedsiębiorców. Nabywają oni w tym celu działki o fizycznej lub tzw. przeliczeniowej powierzchni 1 ha. Na zwiększenie liczby mniejszych gospodarstw wpływ ma także parcelacja części większych gospodarstw na tak zwane działki rekreacyjne itp. osób faktycznie zamieszkujących poza gminą i będących tu jedynie rezydentami (letnikami). Zjawisko to nie jest jednak dobrze rozeznane, a powinno być dla rzetelnego obrazu struktury własnościowej i użytkowej gruntów w gminie.

Największa część gruntów jest wykorzystywanych rolniczo pod zasiewy. Pozostałe sposoby wykorzystania rolniczego są już zdecydowanie rzadsze. Widzimy to w zestawieniu poniżej.

Tabela 27 Struktura i sposób wykorzystania gruntów rolnych w gminie Sicienka (PSR 2010)

Wykorzystanie powierzchni gruntów rolnych	Liczba gospodarstw rolnych	Ha	Średnia powierzchnia w ha
grunty ogółem	691	11558,25	16,78
użytki rolne ogółem	691	10568,30	15,34
użytki rolne w dobrej kulturze	601	10342,92	17,21
pod zasiewami	466	8758,38	18,79
grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	25	22,82	0,91
uprawy trwałe	164	290,24	1,77
sady ogółem	162	288,84	1,78
ogrody przydomowe	53	12,13	0,23
łąki trwałe	209	1093,77	5,23
pastwiska trwałe	61	165,58	2,71
pozostałe użytki rolne	289	225,38	0,78
lasy i grunty leśne	101	295,57	2,93
pozostałe grunty	519	694,38	1,34

Źródło: BDL GUS, PSR 2010

W uprawach dominują zboża (głównie pszenica) i mieszanki zbożowe oraz rośliny tzw. przemysłowe (głównie rzepak). Średnia powierzchnia upraw zbliża się do 20 ha i świadczy o towarowym oraz wyspecjalizowanym charakterze tych gospodarstw. Nie dysponujemy danymi o wartości produkcji rolnej i hodowlanej gospodarstw w gminie.

Tabela 28 Podstawowe uprawy w gminie Sicienka (PSR 2010)

Rodzaj upraw	Liczba gospodarstw	Powierzchnia upraw w ha	Średnia powierzchnia upraw w ha
Ogółem uprawy	466	8758,38	18,79
Zboża razem	427	5141,46	12,04
Zboża podstawowe i mieszanki zbóż	424	4442,87	10,48
Ziemiaki	146	87,10	0,60
Uprawy przemysłowe	140	2336,32	16,69
Buraki cukrowe	31	153,01	4,94
Rzepak i rzepik razem	124	2183,31	17,61
Warzywa gruntowe	4	1,24	0,31

Źródło: BDL GUS, PSR 2010

Ponadto w rejonie Trzemiętówka rozwinęło się warzywnictwo. Sadownictwo odgrywa coraz większą rolę w okolicach Wierzchucic, Mochła, Szczutek, Nowej Rudy, Gliszczka i Trzemiętówka.

Mimo korzystnej lokalizacji w pobliżu aglomeracji i warunków naturalnych niewiele gospodarstw uprawia warzywa. Wynika to najprawdopodobniej z bardzo wysokiego nakładu pracy i z niskiej opłacalności tych upraw.

Według danych PSR z 2010 r. 317 gospodarstw hodowało duże zwierzęta gospodarskie (głównie bydło). Tu również, na podstawie danych, stwierdzić możemy coraz większe nastawienie rolników na towarową produkcję na rynek, a nie na potrzeby własne.

Tabela 29 Zwierzęta gospodarskie w gminie Sicienka (PSR 2010)

Zwierzęta gospodarskie	Liczba gospodarstw	Sztuk inwentarza	Śr szt/gospodarstwo
gospodarstwa utrzymujące zwierzęta gospodarskie razem	317	5475*	18
bydło razem	120	3010	25
bydło krowy	103	1141	11
trzoda chlewna razem	177	11752	66
trzoda chlewna lochy	151	1111	7
konie	27	168	6
drób ogółem razem	216	39273	182
drób kurzy	214	37608	176

Źródło: BDL GUS, PSR 2010, * tylko sztuki duże

Większe ферmy zwierząt znajdują się m.in. w Kruszynie (drób) oraz Wojnowie, Osówcu, Teresinie, Strzelewie (hodowla krów).

Przeobrażenia rolnictwa, zwłaszcza po wejściu do UE skutkują m.in. zmniejszeniem się gospodarstw nieprowadzących produkcji rolnej, jak też tych produkujących tylko (lub głównie) na potrzeby własne. Wzrasta nie tyle liczba gospodarstw produkujących głównie na rynek, co ich skala produkcji. Pokazuje to poniższe zestawienie.

Tabela 30 Gospodarstwa według rodzaju i celu produkcji

Kategoria gospodarstw	NSR 2002	NSR 2010	zmiana	zmiana %
gospodarstwa rolne ogółem	935	1044	109	11,7
nie prowadzące produkcji rolniczej	198	634	436	220,2
produkujące wyłącznie na potrzeby własne	97	-	-	-
produkujące głównie na potrzeby własne	249	-	-	-
produkujące głównie na rynek	391	-	-	-

Źródło: BDL GUS, PSR 2010

Można więc mówić o coraz większym utowarowieniu, specjalizacji i profesjonalizacji rolnictwa w gminie Sicienka. To skutek modernizacji po wstąpieniu do UE i ogromnych funduszy przekazanych rolnikom, na rzecz rozwoju wsi oraz rolnictwa. Stymuluje to też system dopłat do produkcji rolnej spełniającej określone wymogi i standardy. Pośrednio związane jest to też ze wzrostem wykształcenia rolników – prowadzących gospodarstwa. W 2010 roku 10,3% z nich posiadało wykształcenie wyższe, ok. 32% policealne lub średnie. Kolejnych 38% zawodowe. W kolejnej Tabeli (nr 31) widzimy dane dotyczące poziomu wykształcenia rolniczego wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne w gminie Sicienka w 2002 r. Niestety świeższych danych nie posiadamy. Możemy jedynie przypuszczać, że zgodnie z ogólną tendencją rośnie poziom wykształcenia rolników, ale niekoniecznie jest to wykształcenie branżowe.

Tabela 31 Gospodarstwa według rodzaju i wykształcenia rolniczego osoby kierującej

Wykształcenie osób prowadzących gospodarstwa rolne	PSR 2002	%
wyższe rolnicze	28	3,8
średnie zawodowe rolnicze	62	8,4
zasadnicze zawodowe rolnicze	121	16,4
kurs rolniczy	175	23,8
brak wykształcenia rolniczego	350	47,6
Razem	736	100%

Źródło: BDL GUS

Wzrost dochodowości gospodarstw, różnorodne dopłaty z UE do gospodarstw i samej produkcji rolnej powodują, że w ponad 90% z nich, dla przynajmniej jednego członka rodziny, stają się one głównym źródłem utrzymania.

Nadal ok. 1/3 gospodarstw rolniczych czerpie dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej. Jednak najliczniejsza jest grupa gospodarstw, w których są członkowie (zazwyczaj osoby starsze: starsi rodzice, dziadkowie) utrzymujący się tylko z emerytury lub renty.

Pełny układ - strukturę źródeł dochodów w rodzinach rolników widzimy w Tabeli nr 32.

Tabela 32 Dochody rodzin rolniczych w gminie Sicienko (PSR 2010 r.)

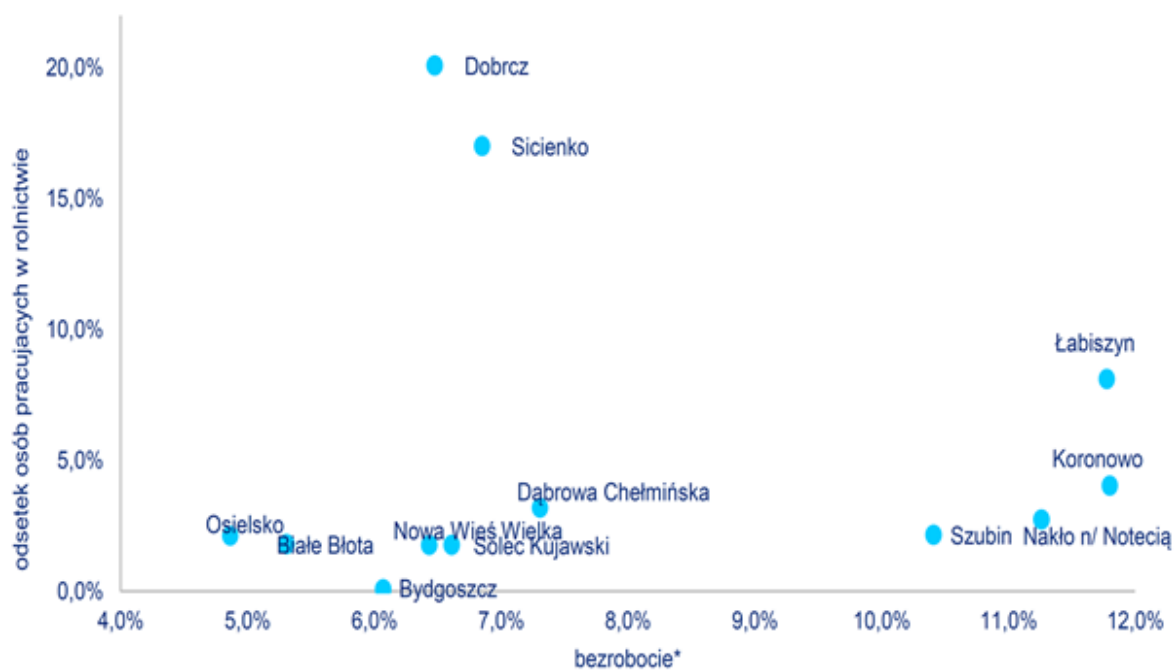
Gospodarstwa domowe rolników z dochodami z różnych źródeł	Liczba gospodarstw	% gospodarstw
Ogółem	691	100,0
z dochodem z działalności rolniczej	628	90,9
z dochodem z emerytury i renty	137	19,8
z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	214	31,0
z dochodem z pracy najemnej	164	23,7
z dochodem z innych źródeł poza emeryturą i rentą	11	1,6
bez dochodów z działalności rolniczej	63	9,1
bez dochodów z emerytury i renty	553	80,0
bez dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej	477	69,0
bez dochodów z pracy najemnej	527	76,3
bez dochodów z innych źródeł poza emeryturą i rentą	680	98,4

Źródła: BDL GUS, PSR 2010

Na koniec, tej z konieczności ogólnej i wycinkowej zarazem analizy rolnictwa w gminie Sicienko, warto zwrócić uwagę na silne powiązanie wskaźników rynku pracy i bezrobocia z odsetkiem populacji pracującej w rolnictwie. Generalnie: im wyższy odsetek pracujących w rolnictwie, tym wyższy wskaźnik bezrobocia. Widzimy to na diagramie poniżej (Wykres nr 20).

Rolnictwo w obecnym wciąż dominującym kształcie i strukturze, tzn. niewielkiego gospodarstwa typu rodzinnego, niemal nie wytwarza nowych miejsc pracy, a nawet jeszcze może ukrywać zbędną siłę roboczą (przy ciągłym rozdrobnieniu areалу (zob. dane Tabela nr 25)). Dlatego w gminie rolniczej trzeba stymulować powstawanie miejsc pracy poza rolnictwem lub/i w przetwórstwie rolno-spożywczym.

Wykres 21 Bezrobocie i odsetek pracujących w rolnictwie na terenie BTOF w 2012 r.

* bezrobocie obliczone jako stosunek bezrobotnych do liczby pracujących w rolnictwie

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

Poprzednia (z roku 2000) Strategia Rozwoju Gminy zwracała uwagę na niską rentowność gospodarstw rolniczych i kładła nacisk na jej zwiększenie. Dziś ten proces w znacznej mierze się dokonał, głównie dzięki ogromnym środkom UE i licznym programom rozwoju i modernizacji wsi. Możliwości wewnętrzne i strukturalne są wciąż bardzo duże. Mamy na myśli dalszą komasację i likwidację najmniejszych gospodarstw, kontrolę procesu odrolnienia lub/i faktycznego zaprzestania produkcji rolniczej (działki rezydencjalne i rekreacyjne, dzierżawy na cele nierolnicze, itp.). Próba oddziaływania na przekształcenia społeczno-gospodarcze w rolnictwie wymaga wypracowania i następnie kształtowania określonego wzorca gospodarstwa rodzinnego i produkcyjnego zarazem. Rekomendujemy:¹⁴

1. Optymalne wykorzystanie potencjału rolno i glebowego gminy przy równoczesnej, kontrolowanej urbanizacji terenów do tego predystynowanych i/lub przystosowanych.
2. Rozpowszechnianie dobrej praktyki rolnej, zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju (rolnictwo biologiczne, ekologiczne, rolnictwo zintegrowane).
3. Dalszy rozwój sadownictwa, upraw ziół, warzywnictwa w rejonach, które mają już pewną tradycję w tym zakresie (np. Trzemiętówko, ale i na nowych obszarach). Można to łączyć z kształtowaniem architektury krajobrazu i zieleni na terenach atrakcyjnie ukształtowanych i/lub posiadających walory przyrodnicze.
4. Przeciwdziałanie wyłączeniu z użytkowania rolniczego gleb o wysokich walorach użytkowych i produkcyjnych.
5. Przeciwdziałanie degradacji obszarów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych, zwiększenie skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, przywracając im poprzednią funkcję.

---

¹⁴ Opieramy się w tych rekomendacjach na innych współczesnych analizach i dokumentach strategicznych, Zobacz wykaz w załącznikach na końcu diagnozy.

6. Tradycyjne, choć coraz bardziej modernizowane i ekonomicznie opłacalne (przemysłowe/towarowe) rolnictwo jest wciąż podstawą gospodarki lokalnej i wyznacza podstawowe funkcje gminy. Będzie ono jednak ewoluowało w stronę specjalizacji, w tym ogrodnictwa i warzywnictwa (i zdrowej żywności), w mniejszym stopniu sadownictwa, z drugiej poszerzało funkcje okołorolnicze (ochroniarskie, krajobrazowe, rekreacyjne, itp.).
7. Gospodarcze znaczenie rolnictwa, ale przede wszystkim jego rola jako źródła dochodów, będzie powoli malała na rzecz funkcji uzupełniających: drobnej przedsiębiorczości rosnącej w stronę średnich i nowoczesnych firm, oraz całej palety usług związanych z sąsiedztwem Bydgoszczy i obsługą jej mieszkańców. W tej perspektywie dominującą stać się może funkcja mieszkaniowa i rekreacyjna, ale ta druga w odległej perspektywie i przy spełnieniu szeregu sprzyjających jej warunków. Od strategicznych wyborów dziś i w przyszłości zależy, który z tych scenariuszy będzie zrealizowany. Co ważne, także to, czy będzie on wynikiem świadomych i celowych decyzji oraz wyborów samych mieszkańców, czy dryfowania na fali globalnych procesów i tendencji gospodarczych, cywilizacyjnych, kulturowych.

V. GOSPODARKA KOMUNALNA

1. Budżet gminy

Budżet gminy jest podstawą gospodarowania przez samorząd i zarazem podstawowym narzędziem realizacji strategii rozwoju gminy.

Gmina Sicienko jak zdecydowana większość niedużych gmin wiejskich nie ma znaczących własnych źródeł dochodów. Na dochody składają się głównie: dotacje i subwencje (przede wszystkim oświatowa) - łącznie ponad 53% dochodów w 2013 r., udział w podatkach państwa, podatki i opłaty lokalne, zaś resztę w niewielkim stopniu dopełniają dochody z majątku. Prowadząc aktywną politykę inwestycyjną gmina może ponadto pozyskiwać nań środki zewnętrzne. Strukturę dochodów gminy w ostatnich dwóch latach przedstawia Tabela nr 33.

Z kolei wydatki podporządkowane są ustawowym - obligatoryjnym zadaniom samorządu gminnego. Gros budżetu pochłania utrzymanie systemu oświaty, pomocy społecznej oraz administracja. Wydatki inwestycyjne mieszczą się głównie w zadaniach związanych z budową i modernizacją infrastruktury komunalnej. Wszelkie ambitniejsze zadania realizuje się z udziałem środków zewnętrznych. Gmina Sicienko sięga po nie coraz śmielej, bo też coraz częściej pojawiają się ku temu okazje. Zobaczymy to dalej przy omawianiu zewnętrznych źródeł finansowania.

Analiza gospodarki finansowej gminy Sicienko w dłuższym okresie pokazuje obraz bardzo zrównoważonego rozwoju i racjonalności w dysponowaniu nim.

Tabela 33 Źródła dochodów gminy Sicienka w latach 2011 i 2013 (w zł)

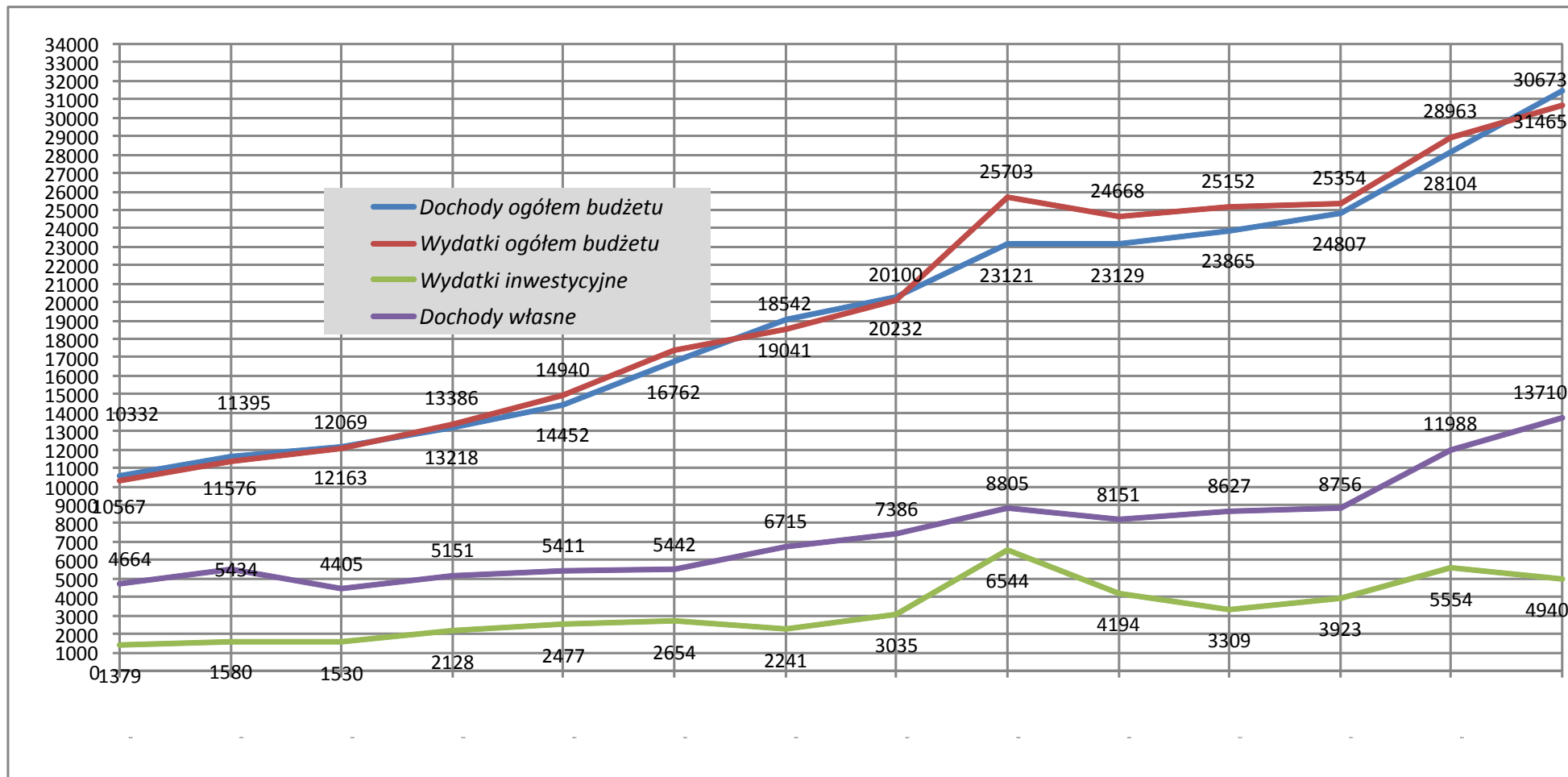
Główne źródła dochodów	2011 r.	2013 r.	zmiana	% udział w 2013
Dochody ogółem	24807433	31465243	6657810	100,0
Dochody bieżące	23528419	30254432	6726013	96,2
Dochody z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych	3901172	4785398	884226	15,2
Dochody z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych	22987	14681	-8306	0,0
Podatki i opłaty	4190635	8163451	3972816	25,9
w tym z podatku od nieruchomości	2340249	5335430	2995181	17,0
Z subwencji ogólnej	10705058	11683835	978777	37,1
Z tytułu dotacji i środków przeznaczonych na cele bieżące	4550239	4988758	438519	15,9
Dochody majątkowe	1279013	1210811	-68202	3,8
w tym ze sprzedaży majątku	46682	97957	51275	0,3
Z tytułu dotacji oraz środków przeznaczonych na inwestycje	1231891	1112854	-119037	3,5

Źródło: UG Sicienka, obliczenia własne

Analiza budżetu gminy w skali wieloletniej (zobacz wykres nr 21) pozwala zauważyć dominujące tendencje jak: systematyczny szybki wzrost dochodów i wydatków per capita, ciągły wzrost dochodów własnych i nieco wolniejszy wzrost wydatków inwestycyjnych. Zobaczyć można też momenty przełomowe dla wielkości i struktury budżetu, jak wstąpienie do UE i pojawienie się znaczących źródeł zasilania budżetu z zewnątrz po 2004 roku. Widać nawet lata prosperity gospodarczej i inwestycyjnej w latach 2007-2009.

Wszystko to nie zmienia faktu, że gmina Sicienka nie ma dużego budżetu i dysponuje środkami poniżej średniej na 1 mieszkańca w powiecie. Podporządkowana jest głównie źródłom zewnętrznym (dotacjom), dochody zależne od własnej przedsiębiorczości i gospodarności stanowią faktycznie tylko około 1/5 budżetu (choć formalnie jako tzw. „dochody własne” stanowią ponad 45% budżetu). Pole manewru jest też niewielkie. Gmina nie dysponuje już zbędnym majątkiem, ani możliwościami zwiększenia wpływów z podatków i opłat lokalnych.

Wykres 22 Wielkość wydatków i dochodów budżetu gminy Sienko w latach 2000-2013 z wyodrębnieniem wydatków inwestycyjnych oraz dochodów własnych

Źródło: BDL GUS

Tabela 34 Budżet gminy Sicienko w latach 2008 do 2013. Wydatki według działów klasyfikacji budżetowej w zł.

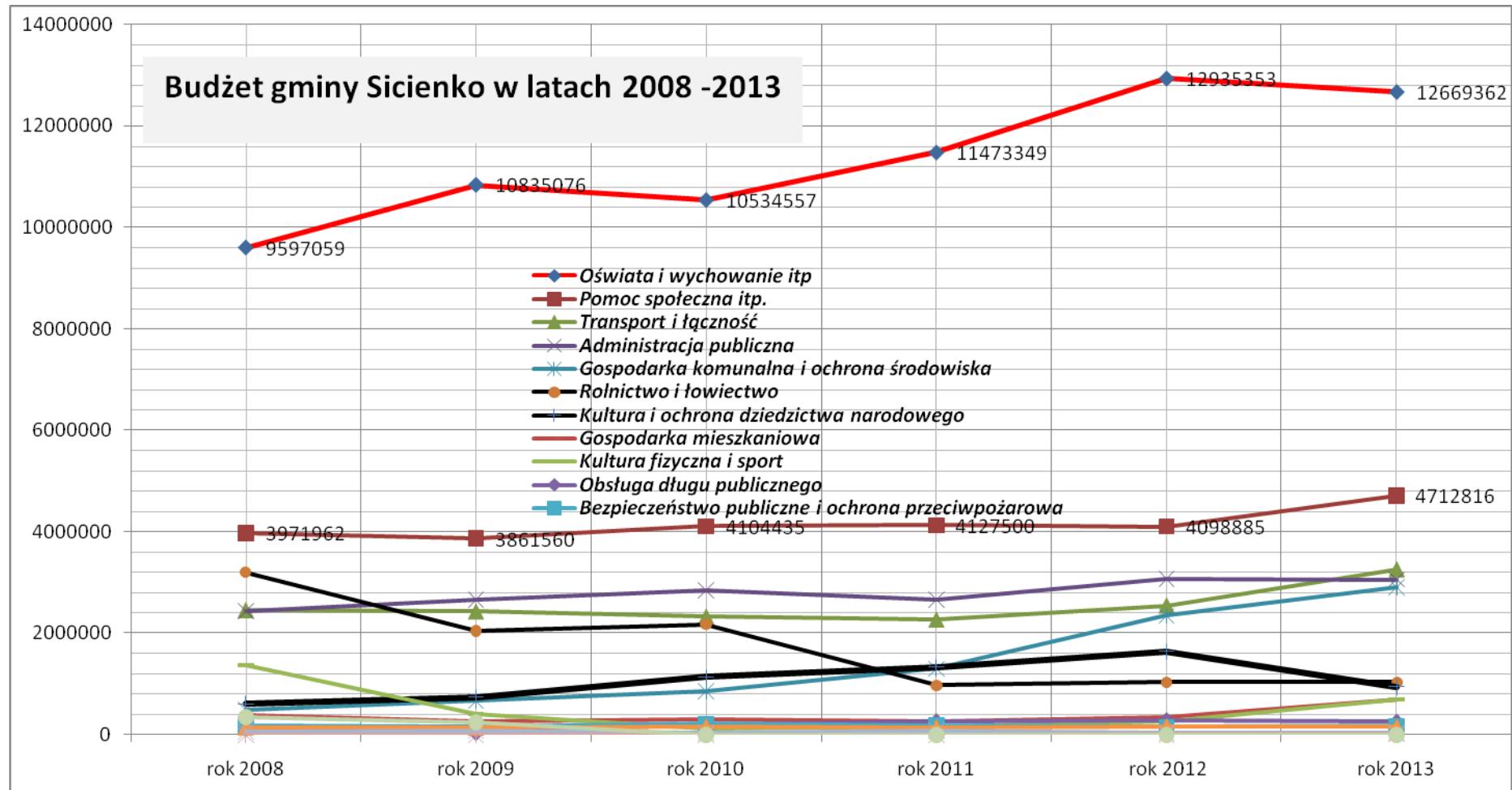
Dział budżetu	rok 2008	rok 2009	rok 2010	rok 2011	rok 2012	rok 2013	% w 2013 r.	zmiana	zmiana %
Oświata i wychowanie itp.	9597059	10835076	10534557	11473349	12935353	12669362	41,3	3072303	32,0
Pomoc społeczna itp.	3971962	3861560	4104435	4127500	4098885	4712816	15,4	740854	18,7
Transport i łączność	2462315	2435274	2331990	2272612	2551132	3266203	10,6	803888	32,6
Administracja publiczna	2436713	2669721	2845139	2663856	3073754	3059741	10,0	623028	25,6
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	488599	667578	864887	1301779	2343392	2906618	9,5	2418020	494,9
Rolnictwo i łowiectwo	3194021	2049017	2174976	981554	1036867	1038583	3,4	-2155437	-67,5
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	619180	749629	1140223	1331259	1637231	950715	3,1	331535	53,5
Gospodarka mieszkaniowa	391064	263593	290802	258279	342976	705718	2,3	314654	80,5
Kultura fizyczna i sport	1381129	411842	122322	156536	262210	696877	2,3	-684252	-49,5
Obsługa długu publicznego	118014	45299	208222	265460	285030	257055	0,8	139040	117,8
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona p-pożarowa	174070	161639	217918	186815	163068	180059	0,6	5990	3,4
Ochrona zdrowia	152138	142322	169548	157606	173248	165792	0,5	13654	9,0
Działalność usługowa	63314	88713	52368	80200	46426	43394	0,1	-19920	-31,5
Leśnictwo	706	731	654	741	7596	11913	0,0	11207	1587,4
Turystyka	355606	245424	3838	2889	4000	6036	0,0	-349570	-98,3
RAZEM	25405890	24627418	25061879	25260435	28961168	30670882	100%		

Źródło: UG Sicienko

Jak we wszystkich gminach budżet zdominowany jest przez wydatki związane z oświatą i wychowaniem. Stanowią one ponad 40% całości wydatków i wciąż rosną.

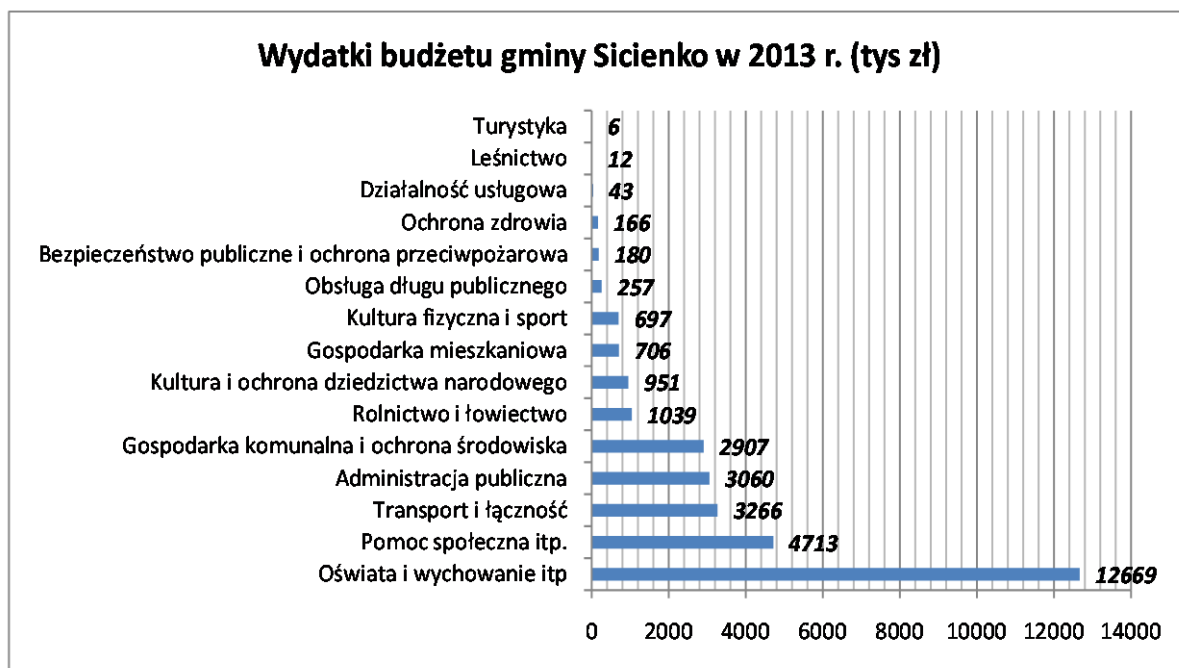
Drugą pozycję stanowi pomoc społeczna. Oba te działy otrzymują głównie dotacje i subwencje zewnętrzne. Jednak już kolejne pozycje nie. Koszty transportu to głównie koszty związane z utrzymaniem i budową dróg. Warto zwrócić uwagę na wzrost wydatków na gospodarkę komunalną, wynikającą ze zwiększenia obowiązków w tym zakresie oraz obsługę długu publicznego. Niektóre spektakularne różnice wynikają z niewielkiej skali wydatków (leśnictwo) lub inwestycji obciążających budżet w danym roku (sport, turystyka). Graficzny obraz struktury wydatków i jej zmiany w latach 2008-2013 (pokazuje Wykres nr 22). Kolejny zaś strukturę ostatniego z realizowanych budżetów tj. roku 2013.

Wykres 23 Struktura wydatków budżetu gminy Sienko w latach 2008-2013

Źródło: Dane GUS, UG Sienko

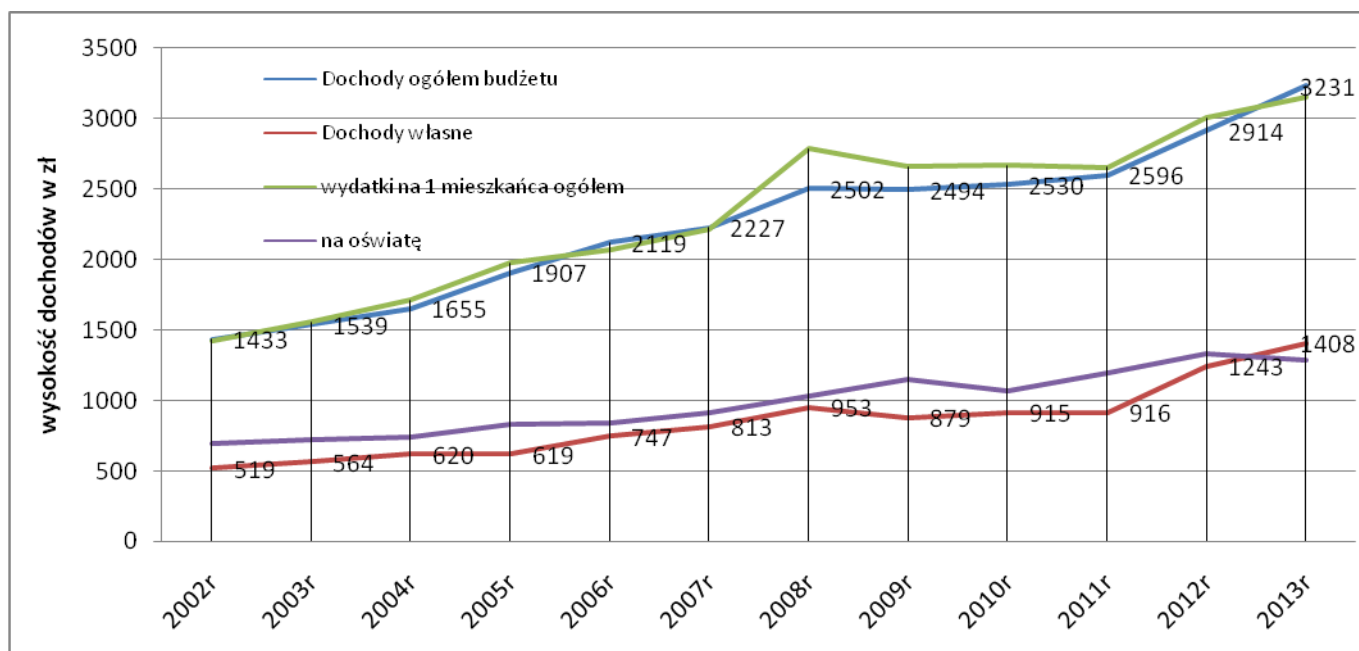
Wykres 24 Wydatki budżetu gminy Sienko w 2013 r.

Źródło: BDL GUS

Jeszcze wyraźniej wzrost ten widoczny jest, kiedy posługujemy się miarą wskaźników na 1 mieszkańca gminy. Pokazuje to Wykres 25.

Wykres 25 Dynamika dochodów budżetu gminy Sienko w latach 2002-2013 w zł na 1 mieszkańca.

Źródło: BDL GUS

Analizując w dłuższych okresach budżet gminny możemy prześledzić faktyczną politykę gminy w danej dziedzinie. Dobrą ilustracją może być tu sfera kultury, gdzie właśnie obserwujemy taką zależność. W przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady na kulturę w gminie Sicienka systematycznie i znacząco zwiększały się i dziś należą do najwyższych w całym B-TOF. Więcej wydaje tylko miasto Toruń i Solec Kujawski.

Widzimy to na poniższym zestawieniu.

Tabela 35 Wydatki na kulturę na terenie powiatu bydgoskiego w zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2009-2012

Gmina	2009	2010	2011	2012	Zmiana 2009/12
Miasto Bydgoszcz	90,7	155,7	141,7	94,4	3,7
Gmina Białe Błota	85.3	67.0	65.5	74.1	-11,2
Gmina Dąbrowa Chełmińska	62.8	103.6	196.4	102.1	39,3
Gmina Dobrcz	55,4	92.5	53.6	62.9	7,5
Gmina Koronowo	68.7	72.0	76.2	84.5	15,8
Gmina Nowa Wieś Wielka	47.1	54.5	53.9	65.9	18,8
Gmina Osielesko	97.3	266.1	113.7	121.5	24,2
Gmina Sicienka	78.5	119.4	139.5	171.5	93,0
Miasto i Gmina Solec Kujawski	87.5	149.9	251.4	230.0	142,5
Miasto i Gmina Nakło nad Notecią	75.6	78.0	82.3	90.3	14,7
Gmina Szubin	117.5	140.3	161.3	121.1	3,6
Gmina Łabiszyn	38.9	35.2	65.4	89.9	51
BOF bez Bydgoszczy	78,8	104,6	113,2	109,7	30,9
BOF	86,8	139,2	132,5	99,3	12,5

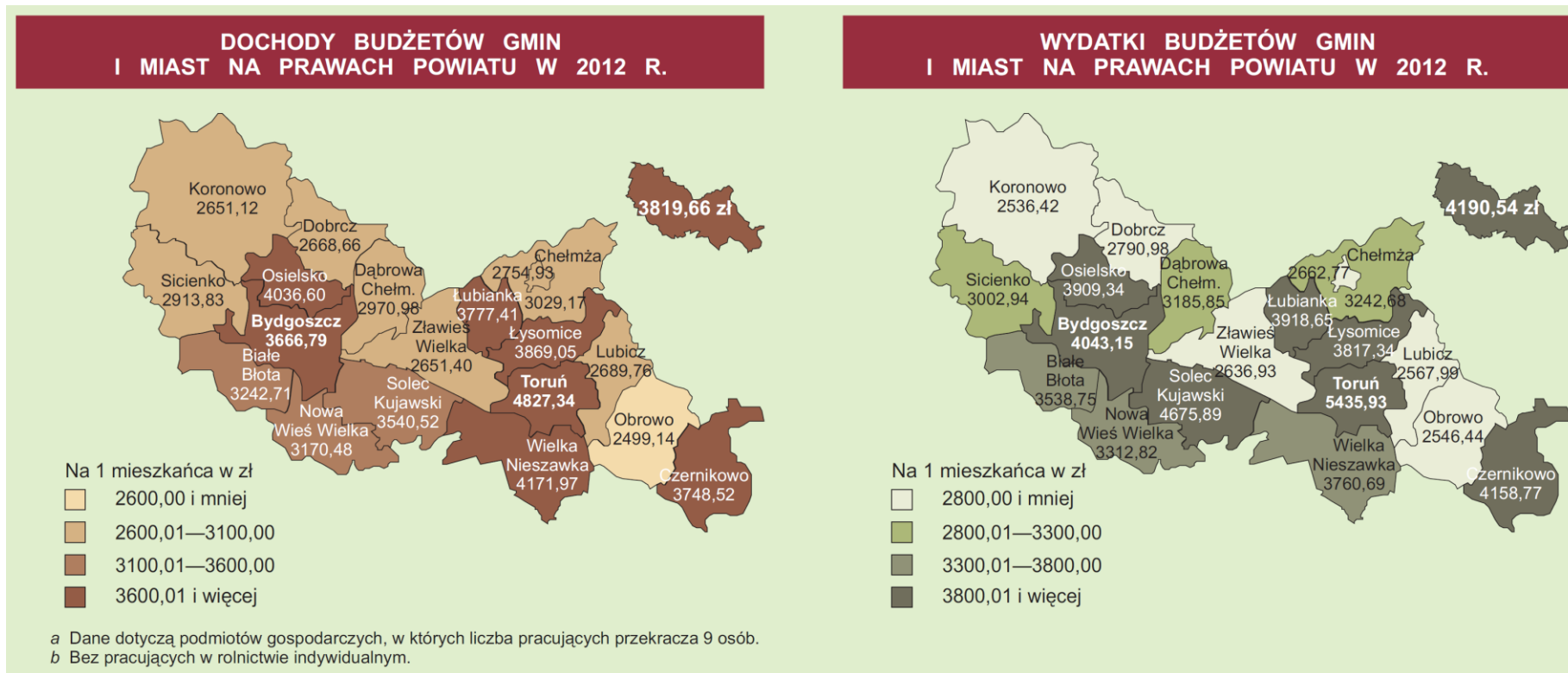
Źródło: BDL GUS, UG Sicienka

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Podobnie jak większość niedużych gmin wiejskich Gmina Sicienka nie ma znaczących własnych źródeł dochodów. Struktura dochodów i wydatków gminy jest też typowa i typowa jest niewielka skala faktycznych oraz możliwych zmian – z konieczności ich „zamrożenia”.
2. Tym ważniejsza jest racjonalizacja wydatków, szukanie rozwiązań oszczędnych, alternatywnych, tańszych, ale równie lub nawet bardziej efektywnych.
3. To samo dotyczy gospodarowania mieniem komunalnym. Jego niewielka wartość i zróżnicowanie powinno skłaniać do jeszcze pełniejszego wykorzystania jego zasobów.
4. Gmina, prowadząc aktywną politykę inwestycyjną może jednak pozyskiwać coraz bardziej znaczące środki zewnętrzne. Śmiało też powinna podejść do formuły PPP.
5. Prowadzona ostrożna polityka budżetowa zapewnia stabilizację, ale i blokuje możliwości szybszego rozwoju lub zmiany w danej dziedzinie. Rekomendujemy bieżącą analizę struktury budżetu oraz rozważenie możliwości jej zmiany, w stosunku do tradycyjnego, wieloletniego jej układu. Pozwoli to może dostrzec ukryte możliwości i bariery finansowe, ale także organizacyjne i decyzyjne, a nawet polityczne. Większość budżetów gminnych w Polsce jest zbyt spetryfikowana, za mało elastyczna. Zmiana jest tu zawsze ryzykowana, ale bez niej trudniej rozwiązywać kluczowe kwestie i ograniczenia, osiągnąć zmianę i wykorzystać zmieniające się okoliczności i szanse rozwojowe.
6. Nie zwiększanie budżetu, ale coraz bardziej racjonalne nim dysponowanie oraz umiejętność pozyskiwania środków pozabudżetowych będzie w najbliższych latach kluczem do dobrej kondycji finansowej gminy i jej szans rozwojowych. Wolniejszy, ale systematyczny i stabilny rozwój, bez nadmiernych napięć i obciążeń budżetowych, wydaje się właściwą, a w każdym razie realistyczną, strategią. Taką też przyjęła Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy.

7. Gmina umiejętnie i w szerokim zakresie korzystała w poprzednim okresie (2000-2014) ze środków zewnętrznych, „pozabudżetowych”, głównie z programów UE. Jest to dobry fundament do kontynuowania tej strategii w nowym okresie finansowania 2014-2020. Mamy na uwadze zarówno programy i projekty inwestycyjne, jak i tzw. projekty miękkie, społeczne, kulturalne, edukacyjne. Musi jeszcze aktywniej aplikować o takie środki i zabezpieczyć w budżecie wkład własny, oraz „moce przerobowe” gminy i samego UG.

Rysunek 9 Dochody budżetów gmin i miast na prawach powiatu w 2012 r.

Źródło: Rocznik statystyczny GUS

2. Mienie komunalne i gospodarowanie nim

Jak widzieliśmy, na dochody gminy składają się głównie dotacje celowe, subwencja oświatowa i udział w podatkach. Majątek gminy, który mógłby być źródłem dochodu (grunty, nieruchomości przeznaczone do sprzedaży itp.) z biegiem lat kurczy się i w coraz mniejszym stopniu będzie bezpośrednio oddziaływał na jej budżet oraz sytuację ekonomiczną i finansową.

W posiadaniu Gminy Sicienko według bilansu na dzień 31 grudnia 2013 roku znajdowało się 432,28 ha gruntów o wartości ponad 6 145 tys. zł, z czego ponad połowę zajmowały grunty stanowiące drogi, a ok. 20% łąki, lasy i grunty zadrzewione. Duży udział miały również grunty rolne zajmujące 63,36 ha. W porównaniu z rokiem 2010 powierzchnia gruntów, których posiadaczem jest gmina wzrosła o 8 ha.

Gmina Sicienko jest ponadto właścicielem 79 ha gruntów będących w użytkowaniu wieczystym, których użytkownikiem w prawie 98% jest Polski Związek Działkowców, pozostałe grunty, nieco ponad 2%, użytkują osoby fizyczne.

Najwyższą wartość spośród mienia, którym dysponuje gmina Sicienko stanowią budynki i lokale oraz obiekty inżynierii lądowej i wodnej o łącznej wartości ponad 51 294 tys. zł, czyli ok. 78% majątku gminy. Wartość całego mienia w gminie sukcesywnie wzrasta i według stanu na koniec 2013 roku wynosiła ponad 65 811 tys. zł, co jest kwotą większą o prawie 15 mln w porównaniu z rokiem 2010.

Poniższa tabela przedstawia udział czterech głównych składników majątku w całości mienia gminy oraz ciągły wzrost ich wartości.

Tabela 36 Mienie gminy w złotych

Rok	Budowle (obiekty inżynierii lądowej i wodnej)	Budynki (budynki i lokale)	Grunty	Środki transportu	Całkowita wartość mienia
2010	23 288 586	14 362 268	5 613 773	2 706 481	50 886 072
2011	25 521 987	15 064 083	5 621 136	3 121 492	54 382 437
2012	27 928 910	17 393 653	5 915 989	3 256 786	59 431 215
2013	33 704 232	17 590 495	6 145 953	3 389 551	65 811 811

Źródło: UG Sicienka

Wzrost wartości mienia gminy spowodowany jest przede wszystkim prowadzonymi rokrocznie inwestycjami, zwłaszcza w zakresie infrastruktury drogowej i wodociągowo-kanalizacyjnej.

W Wieloletniej Prognozie Finansowej i planowanych w jej ramach inwestycjach (wydatkach majątkowych) założono ostrożnie, że gmina nie przewiduje w tej pozycji w zasadzie wzrostu, a nawet pewną tendencję spadkową, szacując średnio w kolejnych latach od 2015, inwestycje na poziomie około 4 mln zł. Prognoza ta nie uwzględnia środków zewnętrznych możliwych do uzyskania.

W obecnym momencie (przełom lat 2014/2015), gdy nieznane są jeszcze ostateczne propozycje RPO, a przede wszystkim PROW, trudno tu prognozować, a tym bardziej planować, zewnętrzne źródła zasilania budżetu. Ekstrapolując jednak dotychczasową, aktywną politykę gminy w zakresie korzystania ze środków unijnych można założyć, że w kolejnych latach gmina Sicienka będzie skutecznie sięgała po środki zewnętrzne i dzięki nim będzie mogła realizować planowane inwestycje rozwojowe i socjalne.

Dobrze pokazuje to zestawienie najważniejszych przedsięwzięć realizowanych w gminie w tym trybie w ciągu ostatnich 4 lat (minionej kadencji 2010-2014 – Tabela nr 39).

W Wieloletniej Prognozie Finansowej także ostrożnie prognozuje się dochody z majątku gminy. Po roku 2015 na poziomie ok. 0,3 mln średniorocznie.¹⁵

¹⁵ Zob. Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy Sicienka na lata 2015-2019 oraz Uzasadnienie do WPF. Materiał UG Sicienka.

Tabela 37 Gospodarowanie mieniem gminy w latach 2013 i 2014

Składniki mienia gminy Sicienko	Wykonane dochody 2013	Plan dochodów 2014	Zmiana
Sprzedaż prawa własności	80 829	300 000	219 171
Dzierżawa i najem	369 378	405 960	36 582
Sprzedaż składników majątkowych	16 656	20 000	3 344
Użytkowanie wieczyste	4 581	6 000	1 419
Razem	471 446	731960	260 514

Źródło: UG Sicienko, obliczenia własne

Tabela 38 Pozabudżetowe źródła dochodów gminy Sicienko w zł

Dochody pozabudżetowe ze środków UE, itp.	2010	2011	2012	2013
dochody razem	476380	1341919	746173	584357
środki z budżetu państwa lub inne przekazane jako współfinansowanie programów i projektów realizowanych z udziałem środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności UE	5638	6668	0	7310
płatności z budżetu środków europejskich (od 1 stycznia 2011 r.)	470741	1335251	746173	577047

Źródło: UG Sicienko

Liczne przedsięwzięcia realizowane przez gminę z pozabudżetowych środków wymienia Tabela nr 39.

Tabela 39 Inwestycje realizowane przez gminę Sicienko z udziałem środków Unii Europejskiej

Przedsięwzięcie	Czas realizacji	Łączna wartość inwestycji	Do-finansowanie	Donator – instytucja wspierająca/finansująca
Termomodernizacja budynków Zespołu Szkół w Wojnowie	2012 -13	1 382 248	952.798	Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Przebudowa dróg gminnych: Gliszcz - Jezioro Słupowskie; Wojnowo-Chmielowo	2008 -11	1.468.508	733.205	Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Budowa świetlicy wiejskiej w Osówcu	2010 -11	887521	400000	PROW
Budowa magistrali wodociągowej w Osówcza do Wojnowa – III etap	2010	944.746	387.191	PROW
Budowa trzynastu placów zabaw w miejscowościach na terenie gminy	2010	286.995	183.523	PROW W ramach LGD „Trzy Doliny”
Budowa kanalizacji sanitarnej w PawłóWKu	2011	591.572	351.540	PROW
Budowa kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej i tłocznej wraz z przykanalikami, przepompownią ścieków P1 i tłocznia Tł1 przyłączem wodociągowym i w miejscowości Osowiec	2012-13	2.422,159	984.738	PROW
Przebudowa i rozbudowa oraz docieplenie ścian i dachu istniejącego budynku Wiejskiego Domu Kultury w Kruszynie wraz z wyposażeniem	2012	687269	275219	PROW
Zagospodarowanie i ogrodzenie terenu Świetlicy wiejskiej oraz budowa boiska wielofunkcyjnego w Mochlu	2013	356.243	232.107	PROW W ramach LGD „Trzy Doliny”
Renowacja płyty i ogrodzenie boiska wiejskiego w Wojnowie	2014	311.139	202.367	PROW - W ramach LGD „Trzy Doliny”
Termomodernizacja budynków Szkoły Podstawowej w Trzemiętowie	2013-14	638.165	478.624	Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Wykonanie odcinka sieci kanalizacji sanitarnej tłocznej itd. w miejscowości Teresin	2014	279.440	169.444	PROW
Budowa dróg gminnych: Szcutki-Tryszczyn las; Dąbrowice-Murucin; Trzemiętowo Kolonia	2003-2006	1.936.376	1.060.725	PAOW/SAPARD/ZPORR, BP
Remont dachu na budynku SP Kruszyn	2004	156.393	60.993	PAOW
Przebudowa oczyszczalni ścieków w Wojnowie	2005	1.289.483	622.667	SAPARD
Kanalizacja sanitarna Strzelewo-Wojnowo	2006	700.962	342.434	SAPARD
Remont elewacji i dachu budynku ITK w Sicienku	2006	199.682	154.028	SPO Rolnictwo
Zakup samochodu do zbiórki i transportu odpadów; zakup samochodu asenizacyjnego z funkcją czyszczenia kanalizacji	2010-2011	884.111	360.850	PROW

Realizacja projektów miękkich finansowanych z EFS	2011-2012	477.666	462.161	PO KL
Budowa boiska wielofunkcyjnego z ogrodzeniem terenu w Wierzchucinku	2012	82.422	53.608	PROW-LGD
Remont świetlicy w Wierzchucinku	2012	14.998	6.085	PROW/LGD
Budowa kanalizacji sanitarnej: Osówiec-Bydgoszcz; w Janinie	2013	2.676.382	1.139.708	PROW
Budowa chodnika wraz z zatoką autobusową w Mochlu	2013	144.665	50.418	RPO
Zakup sprzętu RTV do świetlic	2013	11.005	5.800	PROW/LGD
Zakup zestawu tablic multimedialnych z wizualizatorami dla klas I-III	2011	83.819	62.864	RPO
Budowa boiska wielofunkcyjnego w Samsiecznie	2013	179.252	111.550	PROW
Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji – „Wyjść z cienia”	2013	164.722	145.378	PO KL
Zakup koparko-ładowarki dla potrzeb Zakładu Komunalnego	2014	286.078	174.438	PROW
Doposażenie oddziałów przedszkolnych wraz z rozbudową placów zabaw i bezpieczną nawierzchnią	2014	1.127.460	1.127.460	EFS, PO KL

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UG w Sicienku

Zestawienie to pokazuje zarazem szeroki zakres inwestycji komunalnych w gminie i umiejętnie korzystanie przy ich realizacji z zewnętrznych, „pozabudżetowych” źródeł finansowych tu głównie z UE.

3. Infrastruktura komunalna i jej funkcjonowanie

Infrastruktura komunalna jest jednym z podstawowych atrybutów gminy, z jednej strony decydując o standardzie życia mieszkańców, zaś z drugiej strony umożliwiając rozwój gospodarki lokalnej. Częściami składowymi tworzącymi system infrastruktury komunalnej są sieci: wodociągowa, kanalizacyjna, elektryczna, gazowa, telekomunikacyjna, gospodarowanie odpadami oraz należyte utrzymanie czystości i porządku, system zabezpieczenia społecznego i ochrony zdrowia, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, działalność kulturalna, gospodarka mieszkaniowa, komunikacja i transport. Jej eksploatacja (działania) oraz rozbudowa (rozwój) są prowadzone przez gminy zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym z 1990 roku.

Infrastruktura komunalna, a przede wszystkim dostępność komunikacyjna są jednymi z podstawowych czynników, określających pozycję konkurencyjną gminy i mogą decydować nie tylko o wyborze miejsca lokalizacji nowych inwestycji, ale i o lokalnym rozwoju gospodarczym. Dlatego umiejętne planowanie i nacisk kładziony na inwestycje infrastrukturalne ma strategiczne znaczenie, a stopień wykorzystania tych możliwości decyduje o ocenie gminy i jej możliwościach wzrostu.

3.1 Infrastruktura transportowa i komunikacyjna

KOMUNIKACJA

Gmina Sicienko charakteryzuje się dobrą dostępnością w komunikacji drogowej. Przez jej teren wiodą trzy drogi krajowe:

- Droga krajowa nr 10 – droga krajowa łącząca 3 aglomeracje: szczecińską, bydgosko-toruńską oraz warszawską. Trasa przebiega przez województwa: zachodniopomorskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i mazowieckie,
- Droga krajowa nr 25 – droga krajowa łącząca pomorze z aglomeracją wrocławską, przebiegająca przez województwa: zachodniopomorskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie, wielkopolskie i dolnośląskie,

- Droga krajowa nr 80 – droga krajowa o długości ok. 66 km, leżąca na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Trasa ta łączy Bydgoszcz z Toruniem jako alternatywna trasa do DK nr 10.

A także dwie drogi wojewódzkie: nr 243 – z Mroczy do Koronowa oraz nr 244 relacji Kamieniec - Wojnowo - Gogolinek - Bożenkowo - Strzelce Dolne.

W powiecie bydgoskim gmina Sicienka plasuje się również na drugim miejscu, jeśli chodzi o długość dróg powiatowych. Obrazuje to poniższa tabela.

Tabela 40 Wykaz dróg powiatowych na terenie powiatu bydgoskiego

Lp.	Gminy	Długość dróg w km		
		Nawierzchnia twarda	Nawierzchnia nieutwardzona	Ogółem
1.	Białe Błota	18,7	8,7	27,4
2.	Dąbrowa Chełmińska	35,8	4,1	39,9
3.	Dobrcz	49,8	1,3	51,1
4.	Koronowo	116,6	17,4	134,0
5.	Nowa Wieś Wielka	25,8	8,3	34,1
6.	Osielsko	14,9	10,1	25,0
7.	Sicienka	58,1	0,0	58,8
8.	Solec Kujawski	16,3	10,9	27,2
Razem		336,0	61,5	397,5

Źródło: Opracowano na podstawie informacji z Zarządu Dróg Wojewódzkich – stan na 31.12.2012 r.

Pisząc o infrastrukturze komunikacyjnej nie sposób wspomnieć o największej inwestycji w regionie, czyli o budowie drogi ekspresowej S5, która połączy Bydgoszcz z autostradą A1. To bardzo duże przedsięwzięcie, które zapewni zachodniej części województwa dostęp do sieci szybkich dróg. S5 przebiegać będzie również przez gminę Sicienka i minie sołectwa: Szcutki, Osówiec docierając do węzła Pawłówek.

Dla mieszkańców gminy droga S5 powinna przynieść wiele korzyści: ułatwi połączenie z krajowym systemem dróg i autostrad, może przyczynić się do zwiększenia liczby przyjeżdżających turystów i inwestorów, chcących tutaj ulokować swój kapitał.

Mieszkańcy gminy dostrzegają także zagrożenia związane z budową S5, którymi są między innymi: hałas, zanieczyszczenia powietrza, duże natężenie ruchu pojazdów (w tym ciężkich), duża liczba skrzyżowań i węzłów, które komplikują warunki przemieszczania się między lokalnymi siedliskami.

Ważną inwestycją będzie także rozbudowa drogi S10 łączącej najważniejsze ośrodki B-TOF – Bydgoszcz i Toruń, a w szerszej skali mająca połączyć Warszawę ze Szczecinem. Trasa ta stanowi jednocześnie południową obwodnicę Bydgoszczy. W Pawłótku ma skrzyżować się z drogą S5, tworząc znaczący węzeł komunikacji drogowej w województwie.

TRANSPORT PUBLICZNY

Duże znaczenia dla funkcjonowania gminy Sicienko ma jej połączenie komunikacyjne z Bydgoszczą.

Na terenie gminy Sicienko funkcjonuje zbiorowy transport drogowy oraz kolej, zapewniając jej stosunkowo dobrą dostępność komunikacyjną. Przewoźnicy umożliwiają mieszkańcom Sicienka dojazd przede wszystkim do Bydgoszczy oraz innych miast regionu.

Z pośród 39 wsi z terenu gminy Sicienko prawie połowa ma dostęp do komunikacji kursującej do Bydgoszczy, którą zapewniają PKS Bydgoszcz oraz FR Bus.

Tabela 41 Połączenia autobusowe miejscowości na terenie gminy Sienko z Bydgoszczą

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	LICZBA POŁĄCZEŃ W CIĄGU DNIA ROBOCZEGO DO BYDGOSZCZY
1	Prosperowo	2
2	Słupowo	18
3	Wierzchucinek	18
4	Trzemiętówko	18
5	Trzemiętowo	18
6	Gliszcz	28
7	Samsieczno	28
8	Teresin	13
10	Wojnowo	43
11	Sienko	40
12	Sitno	13
13	Ugoda	13
14	Osówiec	43
15	Dąbrówka Nowa	4
16	Strzelewo	47
17	Zielonczyn	47
18	Kruszyn	47
19	Pawłówek	47
20	Goncarzewy	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.e-podroznik.pl, stan na dzień 03.11.2014 r. Ze względu na następujące zmiany rozkładu jazdy, informacje zawarte w tabelce mogą ulec zmianom.

Na terenie Gminy Sienko zlokalizowane są tylko dwie stacje kolejowe (położone wzdłuż linii kolejowej nr 18 – relacji Kutno-Piła):

- Pawłówek - Bydgoszcz – 15 min – 10 połączeń w ciągu 1 dnia roboczego
- Zielonczyn - Bydgoszcz – 20 min – 10 połączeń w ciągu 1 dnia roboczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozklad-pkp.pl, stan na dzień 30.12.2014 r.

Jednak mimo powyższych możliwości transportowych, gmina Sienko odznacza się jako trzecia najwyższym procentem mieszkańców pozbawionych komunikacji z Bydgoszczą, spośród gmin w powiecie bydgoskim.

Tabela 42 Odsetek mieszkańców pozbawionych komunikacji z Bydgoszczą

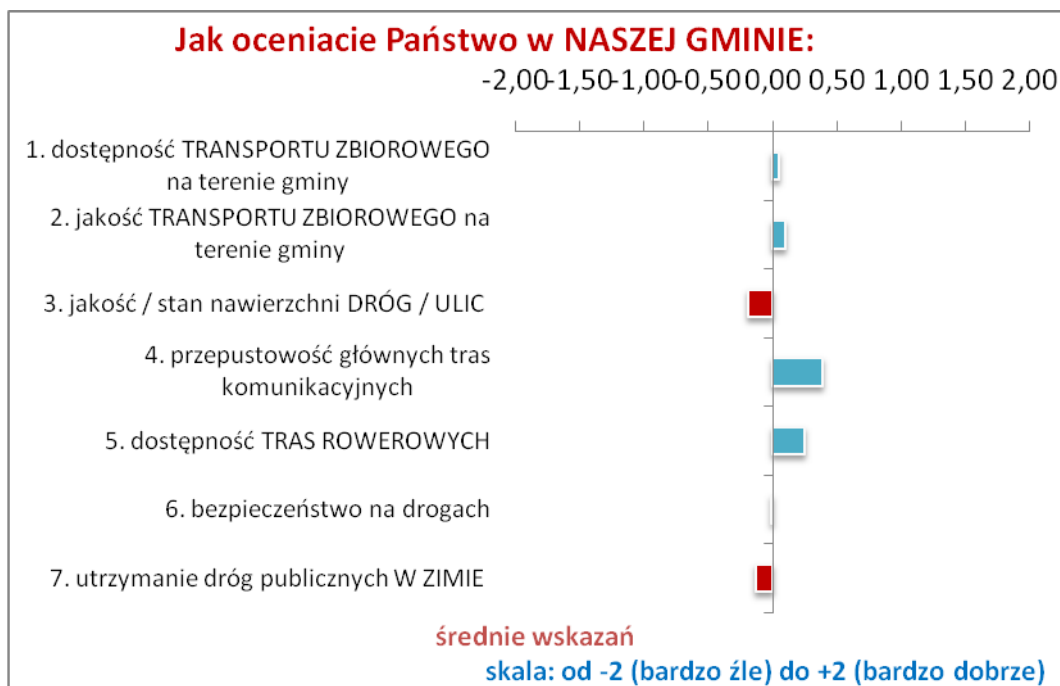
Gmina	% mieszkańców gminy pozbawionych połączeń komunikacją publiczną z Bydgoszczą
Dobrcz	27,3
Dąbrowa Chełmińska	26,2
Sicienko	15,2
Nowa Wieś Wielka	14,3
Koronowo	14,0
Osielsko	4,7
Białe Błota	4,7
Solec Kujawski	1,8
Powiat bydgoski razem	11,9

Źródło: TRAKO, Zintegrowany Program Rozwoju Transportu Publicznego

Badania opinii mieszkańców o infrastrukturze drogowej/transportowej pokazały, że społeczność gminy ocenia jej warunki w gminie jako „średnie”. Źle ocenionymi okazały się kwestie: jakość i stanu nawierzchni dróg/ulic oraz zimowe utrzymanie dróg, neutralnie oceniono zaś bezpieczeństwo na drogach. Kwestie te mieszkańcy chcieliby jak najszybciej poprawić.

Ankietowani umiarkowanie ocenili dostępność oraz jakość transportu zbiorowego w gminie oraz bezpieczeństwo na drogach. Oceny komunikacji publicznej, ogólnie „średnie”, rosną w przypadku osób, które z tego rodzaju transportu korzystają. Częste dojazdy komunikacją publiczną zadeklarowało w gminie prawie 37% gospodarstw, w tym niecałe 23% korzysta z komunikacji codziennie.

Wykres 26 Ocena mieszkańców stanu dróg i jej dostępności.

Źródło: Badania własne FRDL

3.2 Gospodarka odpadami, wodno-ściekowa i ochrona środowiska

GOSPODARKA ODPADAMI

Na terenie gminy Sicienko odpady zbierane są do pojemników o pojemności 80 l., 110 l., 120 l., 140 l., 240 l., 1100 l. Poddawane są procesowi odzysku tj. opakowania ze szkła, tworzyw sztucznych i papier. Przez okres 8 lat, zbierane były w pojemniki typu „dzwon”, w które gmina wyposażyła 30 miejscowości. Natomiast od 2008 roku zwiększyła nacisk na prowadzenie, zarówno przez mieszkańców, jak i przez firmy odbierające odpady z nieruchomości segregacji u źródła.

Zgodnie z regulaminem utrzymania czystości i porządku na terenie gminy odbiór odpadów zmieszanych z nieruchomości o zabudowie jednorodzinnej odbywa się co najmniej raz na 14 dni. Z terenów o zabudowie wielorodzinnej - co najmniej raz na 7 dni.

Natomiast z ogrodów działkowych wywóz odpadów odbywa się według częstotliwości ustalonej przez Zarząd Ogrodów Działkowych. W okresie od 1 kwietnia do 31 października, raz na 2 tygodnie. Z kolei segregowane odpady komunalne są odbierane zgodnie z harmonogramem, opracowanym przez firmy odbierające odpady.

Tabela 43 Ilość odpadów komunalnych wytwarzanych w gminie w latach 2008-2011.

Rodzaj odpadów/ Ilość odpadów	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
	Ton	Ton	Ton	Ton
Niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne	1575,14	1667,38	1597,19	1601,5
Opakowania z tworzyw sztucznych	38,6	28,3	36,8	21,96
Opakowania ze szkła	109,3	71,6	77,2	56
Opakowania z papieru i tektury wielkogabarytowe	11,9	16,6	11,4	25,85
Zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny	6,4	5,9	5,4	9,02
	1,0	2,1	2,1	8,73

Źródło: UG Sicienko

* informacje na podstawie sprawozdań od przedsiębiorców świadczących usługi w zakresie odbioru odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości

W poniższej tabeli przedstawiono ilość odpadów, jaka przypadała na 1 mieszkańca gminy Sicienko w latach 2008-2011.

Tabela 44 Ilość odpadów przypadająca na 1 mieszkańca gminy Sicienko

	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
Liczba mieszkańców	9121	9177	9294	9393
Ilość odpadów przypadająca na 1 mieszkańca [kg/rok]	191,02	195,28	186,15	178,30

Źródło: UG Sicienko

Na terenie gminy oprócz Zakładu Komunalnego w Sicienku, zbiórką i transportem odpadów komunalnych zajmują się wyłonione w drodze przetargu przedsiębiorstwa posiadające wpis do rejestru działalności regulowanej.

Po wprowadzeniu nowych regulacji dotyczących gospodarowania odpadami w gminie Sicienko wzrósł poziom recyklingu papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła, natomiast spadł poziom odzysku odpadów biodegradowalnych.

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

Poniżej zamieszczono tabelę, która szczegółowo obrazuje stopień zwodociągowania oraz skanalizowania powiatu bydgoskiego w podziale na gminy wraz z zużyciem wody w gospodarstwach domowych.

Tabela 45 Stopień zwodociągowania oraz skanalizowania powiatu bydgoskiego w podziale na gminy w 2013 r.

Lp.	Gmina	Sieć rozdzielcza w km		Przyłącza do budynków mieszkalnych		Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych		Ścieki odprowadzone w dcm ³
		wodociągowa	kanalizacyjna	wodociągowe	kanalizacyjne	w dcm ³	na 1 mieszkańca w m ³	
1	Koronowo	325.0	86.4	3 563	1418	896.9	38.6	550.1
2	Solec Kujawski	78.1	58.3	1688	1399	601.2	37.4	818.0
3	Białe Błota	249.1	51.5	4 748	1583	627.7	44.8	163.2
4	Dąbrowa Chełmińska	165.0	14.6	1381	107	218.7	30.5	30.0
5	Dobrcz	224.8	21.4	1509	255	352.2	35.2	27.5
6	Nowa Wieś Wielka	47.3	32.7	1300	1340	151.0	15.5	157.8
7	Osielsko	118.2	78.0	2 791	872	345.4	39.1	138.4
8	Sicienko	153.3	25.4	1109	269	279.0	31.0	118.0

Źródło: GUS

Jak ilustruje powyższa tabelka, gmina Sicienko posiada sieć kanalizacyjną o długości 25 km - z 269 połączeniami do budynków mieszkalnych, odprowadzając 118 dekametrów sześciennych ścieków. Zgodnie z powyższym gmina prezentuje trzeci najniższy stopień skanalizowania w powiecie bydgoskim. Na terenie gminy funkcjonuje jedna oczyszczalnia ścieków w Wojnowie.

Miejscowości posiadające pełną kanalizację sanitarną to: Sicienko, Teresin, Wojnowo, Janin, Kamieniec, Strzelewo. Częściowo skanalizowane są: Dąbrówka Nowa, Osówek, Pawłówek. Planowana jest kanalizacja do miejscowości Goncarzewy, Kruszyn i Kruszyniec.

OCHRONA ŚRODOWISKA

Najważniejszym dokumentem określającym działania w zakresie ochrony środowiska gminy Sicienko jest Plan Ochrony Środowiska na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019.

W jego treści główne kierunki działań na rzecz ochrony środowiska w gminie zapisano w postaci wytycznych odnoszących się do następujących aspektów:

- W zakresie edukacji ekologicznej i udziału mieszkańców:
„Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, poprzez między innymi: organizowanie akcji lokalnych służących ochronie środowiska i wzbudzaniu poczucia wspólnej odpowiedzialności za stan środowiska. Zapewnienie publicznego dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie”
- W zakresie planowania przestrzennego:
„Przywrócenie znaczenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jako podstawowego narzędzia kształtowania ładu przestrzennego oraz lokalizacji nowych inwestycji”
- W zakresie ochrony przyrody i krajobrazu:
„Działanie w kierunku zachowania bogatej różnorodności biologicznej na różnych poziomach. Ochrona rzadko występujących gatunków, siedlisk, ekosystemów oraz obszarów o dużej wartości przyrodniczej i krajobrazowej. Z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju gospodarczego gminy, który w sposób niekonfliktowy, będzie współistniał z różnorodnością biologiczną”.

- W zakresie gleb i powierzchni ziemi:
  - „Rozpowszechnianie dobrej praktyki rolnej, zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju; przeciwdziałanie degradacji obszarów rolnych, łąkowych i wodno-błotnych; zwiększenie skali rekultywacji gleb zdegradowanych i zdewastowanych, przywracając im poprzednią funkcję”
- W zakresie ochrony zasobów geologicznych i gospodarowania nimi:
  - „Racjonalizacja zaopatrzenia ludności oraz sektorów gospodarczych w kopaliny, szczególnie w wodę z zasobów podziemnych oraz otoczenie ich ochroną, przed ilościową i jakościową degradacją”
  - „Wspieranie działań dalszej ochrony wód podziemnych oraz głównych zbiorników wód podziemnych.”
  - „Eliminacja nielegalnej eksploatacji złóż kopalin.”
  - „Podejmowanie działań zapobiegawczych, przed zanieczyszczeniem wód podziemnych.”
- W zakresie zrównoważonego korzystania z zasobów i energii:
  - „Podejmowanie działań, szukanie rozwiązań w celu zmniejszenia materiałochłonności, energochłonności, wodochłonności, odpadowości.”
  - „Racjonalizacja gospodarowania zasobami wód powierzchniowych i podziemnych jest podstawowym celem średniookresowym. Głównym zadaniem będzie dążenie do znacznego zwiększenia oszczędności zasobów wodnych na cele konsumpcyjne, zwiększenie retencji wodnej oraz skuteczna ochrona wód podziemnych i powierzchniowych. Większy udział samofinansowania w opłacaniu gospodarki wodnej.”
  - „Wspieranie realizacji przedsięwzięć wykorzystujących odnawialne źródła energii. Zwiększanie świadomości ekologicznej społeczności. Zapewnienie dostępu do informacji o środowisku, celem skutecznego udziału w opiniowaniu i przyjęciu dokumentów oraz decyzji dotyczących odnawialnych źródeł energii, mających powstać na terenie gminy. Koordynowanie rozwoju energetyki odnawialnej, na terenie gminy.”

- W zakresie podwyższenia jakości środowiska i zwiększenie bezpieczeństwa ekologicznego:
  - „Poprawa i utrzymanie zadowalającego stanu wód poprzez; redukcję ładunku substancji biogenych, wprowadzanych do wód powierzchniowych, rozbudowę sieci kanalizacji sanitarnej. Kontrola stanu wód powierzchniowych i podziemnych, głównie przeznaczonych do użycia przez ludzi. Wyznaczanie stref ochrony ujęć wód oraz strefy ochronnej dla GZWP 132. Koordynacja rozwoju gospodarczo – socjalnego, mogącego negatywnie wpływać na jakość wód.”
  - „Dążenie do zmniejszenia emisji zanieczyszczeń do powietrza. Utrzymanie emisji substancji do atmosfery na obecnym poziomie. Zwiększanie świadomości wpływu lokalnego społeczeństwa, na jakość powietrza atmosferycznego.”
  - „Zachowanie dopuszczalnych poziomów dźwięku w środowisku, w odniesieniu do rodzajów terenów podlegających ochronie akustycznej.”
  - „Monitorowanie przestrzegania zasad ochrony ludzi przed oddziaływaniem pól elektromagnetycznych, w planowaniu przestrzennym, w odniesieniu do terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową i miejsc dostępnych dla ludności.”
- W zakresie gospodarki odpadami:
  - „Zwiększenie odzysku energii z odpadów komunalnych, w sposób bezpieczny dla środowiska.”
  - „Monitoring zamkniętego (w 2011 roku) składowiska odpadów w Trzemiętówku” – rekultywacja przewidziana jest na koniec 2015 roku.
  - „Dalsze zagospodarowanie osadów ściekowych.”
  - „Organizacja systemu zbierania preselekcji sortowania i odzysku odpadów komunalnych.”
  - „Koordynowanie wytwarzania oraz zagospodarowania odpadów, poprzez wydawane pozwolenia i decyzje.”

Badania społeczne prowadzone w gminie wskazały, że wszystkie aspekty związane z warunkami środowiskowymi i warunkami otoczenia człowieka zyskały pozytywne oceny mieszkańców. Badania ujawniły jednak, że pomimo generalnie pozytywnych ocen, czynnikami obniżającymi postrzeganie jakości życia w gminie (wśród tych mieszkańców, którzy wskazywali na występujące w tym obszarze problemy) były: czystość środowiska naturalnego, dbałość instytucji publicznych o stan środowiska przyrodniczego oraz czystość miejsc publicznych.

Wykres 27 Ocena mieszkańców w zakresie działań dot. ochrony środowiska

Źródło: Badania własne FRDL

3.3 Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa

Gmina Sicienko jest w pełni zelektryfikowana, tzn. wszystkie gospodarstwa domowe oraz obiekty użytkowe i instytucje mają dostęp do prądu.

Gmina ma również jeden z wyższych w województwie wskaźników zgasyfikowania, sięgający 25%.

Tabela 46 Liczba gospodarstw domowych korzystających z gazociągu

	Jednostka miary	2002	2008	2012
Odbiorcy gazu	gospodarstwo domowe	345	552	731

Źródło: BDL GUS

Zakładanie gazociągu w gminie Sicienko przebiegało pod koniec lat 90 i objęło 10 miejscowości.

Tabela 47 Miejscowości, w których został wybudowany gazociąg wraz z rokiem jego założenia

Lp.	Miejscowość	Rok budowy gazociągu
1	Dąbrówka Nowa	1998
2	Kruszyn	1997
3	Kruszyniec	1997
4	Mochle	2000
5	Pawłówek	1996
6	Sicienko	1998
7	Sitno (część)	1998
8	Wojnowo	1999
9	Zielonczyn	1997
10	Osówiec (część)	2013

Źródło: www.sicienko.pl

Projektowany jest gazociąg do Trzcianca, Strzelewa i Szczutek.

3.4 Infrastruktura telekomunikacyjna

W ramach układu telekomunikacyjnego na terenie gminy Sicienko wyróżnić należy dwa rodzaje sieci:

- przewodową (stacjonarną),
- komórkową.

W zakresie rozwoju komunikacji przewodowej sytuacja gminy Sicienko jest stosunkowo dobra i ulega systematycznej poprawie. W zakresie telefonii i internetu abonentów obsługują między innymi firmy: Orange oraz Netia. Świadczą one usługi na terenie całej gminy. Aktualnie operatorzy modernizują i rozbudowują swoją sieć we wsiach, przygotowując szeroką ofertę dla ich mieszkańców. Na rynku lokalnym zaobserwowano także duży wzrost zapotrzebowania na usługi związane z dostępem do sieci internetowej. Odpowiedzią było stworzenie w tym zakresie przez głównych operatorów telekomunikacyjnych, a także małe lokalne firmy oferty dla mieszkańców. Silnie narastająca konkurencja spowodowała wyraźny spadek cen usług internetowych, dzięki czemu stały się one dużo bardziej dostępne.

Równolegle bardzo intensywnie rozwija się sieć telefonii komórkowej. Na terenie gminy działają wszyscy ogólnopolscy operatorzy.

3.5 Infrastruktura edukacyjna

Na terenie gminy Sienko funkcjonują następujące szkoły publiczne (mapa poniżej):

- Zespół Szkół w Sienku (Szkoła Podstawowa i Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika),
- Zespół Szkół im. Anieli hr. Potulickiej w Wojnowie (Szkoła Podstawowa i Gimnazjum),
- Szkoła Podstawowa im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Kruszynie,
- Szkoła Podstawowa im. Ziemi Krajeńskiej w Samsiecznie,
- Szkoła Podstawowa im. Komisji Edukacji Narodowej w Strzelewie,
- Szkoła Podstawowa im. Jana Brzechwy w Trzemiętowie.

W wyżej wymienionych szkołach zorganizowane są oddziały przedszkolne, w tym:

- oddziały rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego (tzw. „zerówki”) w Sienku, Wojnowie, Kruszynie, Samsiecznie, Strzelewie i Trzemiętowie,
- oddziały wychowania przedszkolnego (dla dzieci 3 i ponad 3-letnich) – w Sienku, Wojnowie, Kruszynie i Strzelewie.

Liczba oddziałów przedszkolnych wynosi od 13 do 15 na terenie gminy. Corocznie dokonywana jest analiza liczby dzieci w wieku przedszkolnym i w zależności od potrzeb uruchamiane są dodatkowe oddziały.

Tabela 48 Oddziały przedszkolne i szkoły na terenie gminy Sicienکو w 2014 roku

Lp.	Szkoła	Oddziały przedszkolne		Szkoła podstawowa		Gimnazjum		Razem	
		Liczba oddziałów	Liczba dzieci	Liczba oddziałów	Liczba uczniów	Liczba oddziałów	Liczba uczniów	Liczba oddziałów	Liczba uczniów
1	ZS Sicienکو	3	58	6	122	6	132	15	312
2	ZS Wojnowo	3	65	7	157	6	157	16	379
3	SP Kruszyn	3	80	8	139			11	219
4	SP Samsieczno	1	17	6	73			7	90
5	SP Strzelewo	2	34	6	74			8	108
6	SP Trzęmiętowo	1	23	6	71			7	94
Razem		13	277	39	636	12	289	64	1202

Źródło: BOSS Sicienکو

W 5 szkołach są gabinety profilaktyki zdrowotnej, w której dyżury pełnią pielęgniarki z Ośrodka Zdrowia w Sicienکو. W Szkole Podstawowej w Kruszynie takiego gabinetu nie ma, albowiem w pobliżu szkoły jest Ośrodek Zdrowia.

Na terenie Gminy Sicienکو poza oświatą publiczną funkcjonuje niepubliczny Punkt Przedszkolny - Akademia Malucha w Samsiecznie. Mieści się w budynku Szkoły Podstawowej w Samsiecznie na podstawie umowy użyczenia. Gmina udziela dotacji na funkcjonowanie punktu.

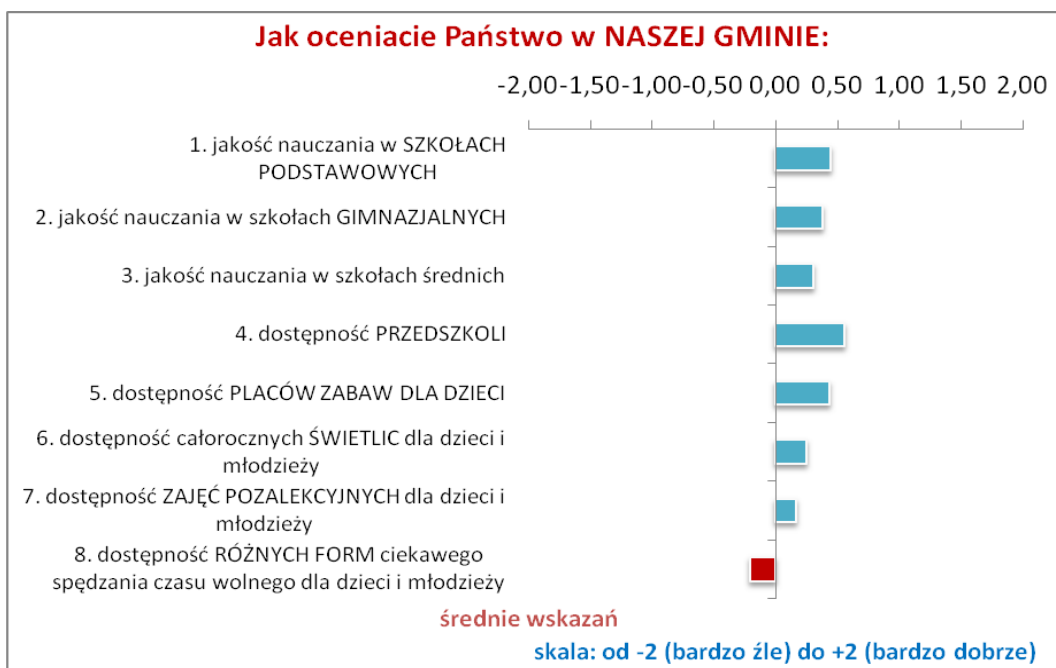
Dowóz dzieci do szkół realizowany jest zgodnie z dyspozycją zawartą w art. 17 ust. 3 i 3a ustawy o systemie oświaty oraz założeniami przyjętymi przez władze gminy w 1999 roku, kiedy powstały gimnazja, obejmując przede wszystkim dowóz uczniów do szkół gminnych.

Za ten aspekt funkcjonowania oświaty odpowiada Zakład Komunalny w Sicienکو, a za opiekę w czasie przejazdu osoby zatrudnione przez Biuro Obsługi Szkół Samorządowych w Sicienکو. Liczba dowożonych uczniów wynosi ponad 60%.

Podczas badań ankietowych prawie wszystkie aspekty związane z funkcjonowaniem placówek oświatowych na terenie gminy zostały przez mieszkańców ocenione pozytywnie. Gorzej oceniono jedynie dostępność różnych form ciekawego spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży. Trzeba jednak przy tym zauważyć bardzo istotny odsetek gospodarstw, które nie były w stanie udzielić odpowiedzi na te pytania lub wskazały odpowiedź „nie wiem”, głównie ze względu na brak dzieci w wieku szkolnym (od 33,8% w pytaniu dotyczącym dostępności placów zabaw dla dzieci do 67% w pytaniu dotyczącym jakości wyposażenia szkół oraz dostępności świetlic szkolnych dla dzieci i młodzieży).

Jakość nauczania w szkołach (podstawowych i gimnazjalnych) na terenie gminy oceniana jest raczej dobrze, a najlepiej z pośród wszystkich wskaźników oceniono dostępność przedszkoli.

Wykres 28 Ocena mieszkańców w zakresie działań oświatowych

Źródło: Badania własne FRDL

3.6 Infrastruktura sportowa

Kultura fizyczna i rekreacyjna wspiera rozwój społeczności lokalnej a także sprzyja zachowaniu przez mieszkańców sprawności fizycznej i zdrowia. Służy również zagospodarowaniu czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz osób starszych i niepełnosprawnych. Zatem dbałość o pojawianie się dogodnych warunków organizacyjnych i ekonomicznych dla rozwoju infrastruktury sportowej jest kolejnym ważnym obowiązkiem jednostek samorządu terytorialnego.

Na infrastrukturę sportową i rekreacyjną w gminie Sicienko składają się następujące obiekty:

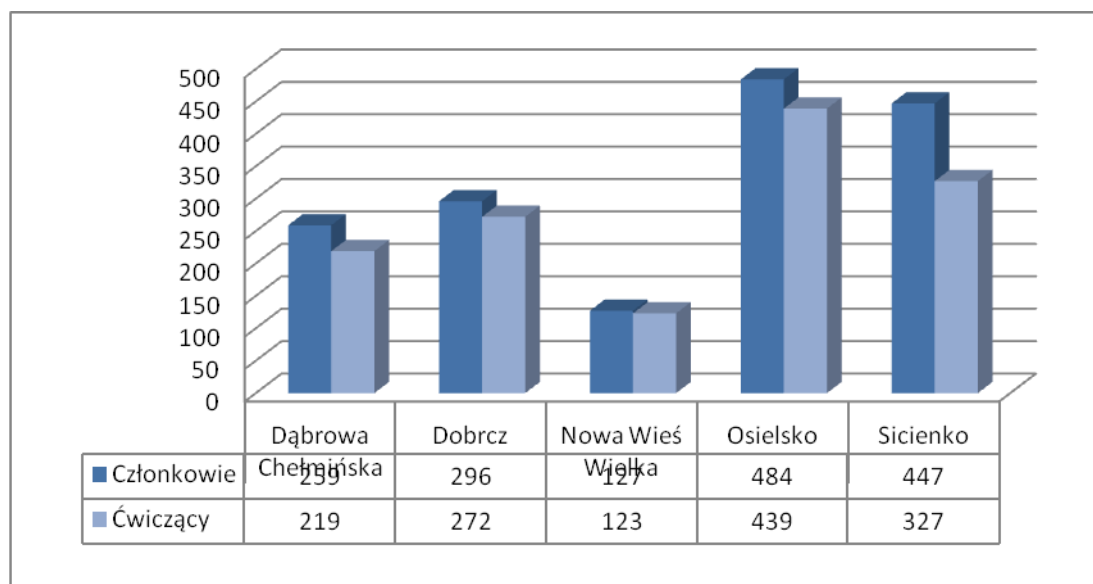
1. **Boiska sportowe, wielofunkcyjne i sale gimnastyczne:** przy Zespole Szkół w Sicienku, Wojnowie, przy Szkole Podstawowej w Kruszynie, Samsiecznie, Strzelewie i w Trzemiętowie,
2. **Boiska wielofunkcyjne w:** Dąbrówce Nowej, Gliszczu, Łukowcu, Mochlu, Osówcu, Pawłótku, Szczutkach i w Wierzchucinku,
3. **Siłownia zewnętrzna** – istniejąca w Mochlu,
4. **Pozostałe obiekty sportowe i boiska w gminie:** Stadion piłkarski w Sicienku, Kompleks sportowy „Orlik” przy świetlicy Wiejskiej w Zielonczynie,
5. **Place zabaw w kilkunastu miejscowościach.**

W krzewienie kultury fizycznej i sportu na terenie gminy Sicienko zaangażowane są organizacje pozarządowe:

- **EUKS SPARTAKUS** - Europejski Uczniowski Klub Sportowy „SPARTAKUS” Sicienko,
- **GKS GRYF SICIENKO** - Gminny Klub Sportowy „GRYF” w Sicienku,
- **TARO Wojnowo** - Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy „TARO” przy Gimnazjum w Wojnowie,
- **UKS Sicienko** - Uczniowski Klub Sportowy w Sicienku,
- **ULKS GRYF WOJNOWO** - Uczniowski Ludowy Klub Sportowy GRYF Wojnowo,
- **UKS w Kruszynie** - Uczniowski Ludowy Klub Sportowy w Kruszynie.

Na tle gmin w powiecie bydgoskim, gmina Sienko odznacza się dobrą dostępnością klubów sportowych. Wyróżnia się również pozytywnie pod względem liczby osób czynnie uczestniczących w treningach bądź innych formach zajęć sportowych.

Wykres 29 Członkowie i ćwiczący w klubach sportowych w wybranych gminach (2012)

Źródło: Bank Danych Lokalnych

3.7 Infrastruktura kultury

Aktywność kulturalna mieszkańców jest uznawana za ważny czynnik rozwoju gminy. Uważa się, iż sprzyja ona integracji gminnej społeczności oraz jest istotnym elementem tworzenia lokalnego społeczeństwa obywatelskiego. Głównym organizatorem życia kulturalnego w gminie Sicienko jest Gminny Ośrodek Kultury. Zatrudnia on (w 2014r.) 16 osób na 7,33 etatu.

W skład GOK wchodzi następujące instytucje:

Izba Tradycji Kulturalnej – Galeria Sztuki w Sicienku, Wiejskie Domy Kultury w: Kruszynie i Strzelewie, a także 17 Świetlic Wiejskich. To jedna z największych tego typu „sieci” w regionie.

Głównym celem działalności GOK jest rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych odbiorców w różnym wieku i z różnych środowisk. Corocznie jest on organizatorem lub współorganizatorem wielu wydarzeń kulturalnych, mających znaczenie dla integracji mieszkańców gminy i powiatu.

Ich zestawienie za rok 2013 wraz z liczbą uczestników zawiera poniższa tabela.

Tabela 49 Działalność kulturalna w gminie Sicienko w roku 2013

Izba Tradycji Kulturalnej
• wystawa fotografii Mieczysława Franaszka – Poszukiwanie równowagi połączone z quasi przedstawieniem „Przedpstryk”   • wystawa rzeźb Aliny Kluzy – Kaja „Ja-Ty”   • wystawa malarstwa Ireny Kuźdowicz – „Melancholia”   • wystawa fotografii ks. Macieja Kulczyńskiego „Życie Mycielewa”
Gminny Ośrodek Kultury
• Impreza w ramach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy   • Impreza z okazji Dnia Babci i Dziadka   • Spotkanie z braffitterkami dla pań z gminy Sicienko   • Akcja „Bezpieczne ferie zimowe”   • Impreza z okazji Dnia Kobiet pn. „Kobieta z pasją”   • Coroczny konkurs na wykonanie ozdób związanych ze Świętami Wielkiej Nocy   • VII Gminny Przegląd Pieśni Patriotycznej i Żołnierskiej   • Rajd rowerowy „na dwóch kółkach przez gminę”   • Uroczystości gminne z okazji 222. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja   • Impreza plenerowa – Majówka   • Imprezy środowiskowe z okazji Dnia Matki, Dnia Dziecka   • Wiosenny konkurs wędkarski   • Akcja „Lato 2013”   • XI Turniej Sołectw w Sicienku   • Impreza imieninowa „Urodziny u Anny”   • Piknik dożynkowy wraz z konkursem na tradycyjny wieniec dożynkowy   • Wieczór poezji Juliana Tuwima w WDK w Kruszynie   • Obchody rocznicy Odzyskania Niepodległości   • Konkurs na ozdoby związane ze świętami Bożego Narodzenia wraz z koncertem
Gminna Biblioteka Publiczna
• Międzynarodowy dzień języka ojczystego pod hasłem „Na każde pytanie odpowie czytanie”   • Międzynarodowy dzień Książki i rocznica urodzin Hansa Christiana Andersena   • Konkurs na wykonanie okładki do ulubionej książki   • Ogólnopolski Tydzień Bibliotek „Biblioteka jako przestrzeń dla kreatywnych”, a w nim Konkurs recytatorski o Pióro Wójta Gminy Sicienko; Noc w bibliotece; Biblioteka seniora   • Międzynarodowy Dzień Rodziny – wystawa fotografii   • Wieczór poezji propagującej wydany w ramach programu „Aktywna Biblioteka” tomik poezji „Wyjąć z szuflady”   • Festyn Wiedzy Praktycznej   • Ogólnopolski Tydzień Czytania Dzieciom   • Bookcrossing – międzynarodowa akcja uwalniania książek   • Uczestnictwo w projekcie: „Milion przygód z książką”   • Światowy Dzień Zwierząt – zajęcia plastyczne dla najmłodszych   • Misiowe czytanki w kąciku malucha z okazji urodzin Kubusia Puchatka   • Impreza z okazji mikołajek i wigilia dla Koła Przyjaciół Biblioteki   • Lekcje biblioteczne dla uczniów   • Warsztaty rękodzielnicze: papierowa wiklina, origami przestrzenne, haft matematyczny i bibułkarstwo

Źródło: GOK Sicienko

Gminna Biblioteka Publiczna w Sienku istnieje od 1951 roku, w jej zbiorach znajduje się ponad 20 tysięcy woluminów. Rocznie z usług biblioteki korzysta około 500 osób, wypożyczonych jest 10 tysięcy książek.

W siedzibie biblioteki w Sienku i jej Filii w Kruszynie znajdują się trzynastostanowiskowe kawiarenki internetowe, które udostępniane są w godzinach pracy bibliotek. Ponadto w Sienku jest czytelnia na 20 miejsc, która udostępnia swój księgozbiór oraz 10 tytułów czasopism i gazet lokalnych.

Biblioteka prowadzi też lekcje biblioteczne, okolicznościowe uroczystości czy konkursy poetyckie. Uczestniczy także w Akcji Lato i Bezpieczne Ferie.

W Gminnej Bibliotece Publicznej w Sienku swoją siedzibę ma Stowarzyszenie Miłośników Sienka oraz dziecięcy zespół wokalny "Chochliki", a w kruszyńskiej filii działa zespół ludowy "Kruszynianki".

Poniższa tabela wskazuje, jak wygląda czytelnictwo w gminie Sienko na tle gmin sąsiednich. Dostrzegamy jednocześnie najniższą liczbę czytelników spośród mieszkańców powiatu bydgoskiego, lecz także najwyższą pozycję wśród wypożyczanych książek na jednego czytelnika.

Tabela 50 Biblioteki i czytelnictwo w gminie Sienko na tle innych gmin powiatu i województwa w 2013 r.

	czytelnicy	Wypożyczenia /1 czytelnik	księgozbiór w tys.	ludność	książek /1000	biblioteki i punkty biblioteczne
WOJEWÓDZTWO	291368	19	7479	2096404	3,6	560
PODREGION BYDGOSKO-TORUŃSKI	102289	18	2340	774794	3,0	146
POWIAT BYDGOSKI	12599	21	309	109350	2,8	31
Białe Błota	1056	15	35	18693	1,9	2
Dąbrowa Chełmińska	1493	16	63	7926	7,9	4
Dobrcz	765	23	18	10608	1,7	1
Nowa Wieś Wielka	1225	16	27	9557	2,8	2
Osielsko	1248	16	25	11970	2,1	2
Sienko	756	31	19	9702	2,0	2

Źródło: BDL GUS

3.8 Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej

Na terenie gminy Sienko funkcjonują dwa Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej, świadczące usługi medyczne w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „GEMED” Ewa Zamiatała-Grzelak w Sienku,
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „KAMED” Maciej Kamiński w Kruszynie.

Ponadto w stołecznym Sienku jest jedyna w gminie apteka. Zadania gminy w dziedzinie pomocy społecznej realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sienku. Ośrodek pomaga potrzebującym w różny sposób, w tym między innymi: pomaga podjąć pracę, organizuje usługi opiekuńcze dla osób starszych i chorych, organizuje pośrednictwo prawne i psychologiczne, pośredniczy w staraniach o dom pomocy społecznej, udziela pomocy finansowej i rzeczowej.

Tabela 51 Liczba rodzin i osób objętych pomocą społeczną

Wyszczególnienie	Liczba osób, którym przyznano świadczenia	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i zadań własnych	558	309	966
Świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych	53	51	131
Świadczenia przyznane w ramach zadań własnych	523	282	900
Pomoc udzielona w postaci pracy socjalnej	x	313	967

Źródło: GOPS w Sienku

Najczęstszym powodem przyznawania pomocy przez GOPS Sicienka jest ubóstwo, a zaraz po nim potrzeba ochrony macierzyństwa. Równie istotnym problemem, widocznym z poniższych danych, jest bezrobocie wśród mieszkańców. Na dzień 31 grudnia 2013 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Bydgoszczy zarejestrowanych było: ogółem - 448 bezrobotnych z terenu gminy, w tym 68 uprawnionych do zasiłku. W tej grupie długotrwale bezrobotni stanowią 201 osób.

Tabela 52 Powody przyznawania pomocy w 2013 r.

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin	Liczba osób
		w rodzinach
Ubóstwo	179	584
Sieroctwo	0	0
Bezdomność	5	5
Potrzeba Ochrony macierzyństwa	122	576
w tym: wielodzietność	69	398
Bezrobocie	130	461
Niepełnosprawność	141	391
Długotrwała lub ciężka choroba	90	242
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego - ogółem	108	382
W tym: rodziny niepełne	35	126
rodziny wielodzietne	28	160
Przemoc w rodzinie	9	39
Alkoholizm	53	154
Narkomania	0	0
Trudność w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	1	7
Zdarzenie losowe	6	21
Sytuacja kryzysowa	1	1

Źródło: GOPS w Sicienku

Z pomocy Ośrodka skorzystało w 2013 roku 130 rodzin (461 osób w rodzinach) z występującym problemem bezrobocia. Pomoc w tej grupie udzielona była w postaci świadczeń pieniężnych (zasiłków okresowych i celowych) oraz pracy socjalnej.

Ta forma ma na celu aktywizację zawodową, w tym kierowanie do pracy, motywowanie do poszukiwania zatrudnienia we własnym zakresie lub zarejestrowania się jako bezrobotni w PUP, kierowanie do prac społecznie użytecznych, motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych poprzez uczestnictwo w kursach i szkoleniach organizowanych przez PUP i inne podmioty wspierające osoby bezrobotne i poszukujące pracy.

GOPS w Sicienku przeciwdziała również problemom alkoholowym wśród mieszkańców gminy. W 2013 roku Ośrodek udzielił 53 rodzinom dotkniętym problemem alkoholowym i 154 osobom w tych rodzinach różnych form pomocy. Wsparcie to było realizowane w postaci dożywiania dzieci, pomocy finansowej, i rzeczowej, np. żywności, opału, leków, pomocy w zakupie podręczników i przyborów szkolnych oraz pracy socjalnej. Ośrodek pomaga zarówno osobom uzależnionym, jak i członkom ich rodzin – osobom współuzależnionym.

W 2013 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sicienku realizował projekt systemowy „Wyjść z cienia” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt był współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Wzięło w nim udział 30 osób (18 kobiet i 12 mężczyzn). Głównym celem projektu był wzrost aktywizacji społecznej i zawodowej uczestników projektu – osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, pracujących zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób niepełnosprawnych – klientów GOPS w Sicienku. W ramach projektu odbyły się warsztaty z doradcą zawodowym, trening kompetencji i umiejętności społecznych, trening skutecznego rodzica oraz szkolenia zawodowe. Wsparcie skierowane było indywidualnie do każdej z osób na podstawie zainteresowań i określonych predyspozycji zawodowych.

3.9 Infrastruktura bezpieczeństwa publicznego

Kwestiami bezpieczeństwa publicznego zajmował się Posterunek Policji w Sicienku, który 1 kwietnia 2013 roku uległ likwidacji. W zamian dla mieszkańców gminy Sicienko uruchomiony został Punkt Przyjęć Interesantów. Mieszkańcy mogą z niego korzystać w określonych godzinach przyjęć. Rozwiązanie takie nie jest skuteczne i samorząd podejmuje starania, by przywrócić stały posterunek policji.

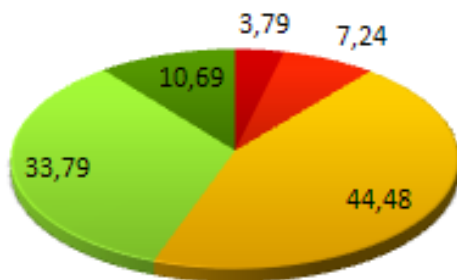
Na terenie gminy działa 6 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej: w Sicienku, Kruszynie, Wojnowie, Strzelewie, Teresinie i Łukowcu. Przy Urzędzie Gminy natomiast funkcjonuje Gminny Punkt Kontaktowy Zarządzania Kryzysowego, który przyjmuje zgłoszenia o zdarzeniach i zagrożeniach, które wystąpiły na terenie gminy.

Badania na temat jakości życia i usług publicznych, które przeprowadzaliśmy dowiodły, iż mieszkańcy oceniają gminę Sicienko jako średnio bezpieczną. Około 50% ankietowanych stwierdziło, iż bezpieczeństwo w miejscach publicznych jest odpowiednie i prawie tyle samo oceniło je na poziomie średnim. Podobne oceny uzyskała kwestia spacerowania w godzinach wieczornych. Widzimy to na poniższych wykresach.

Wykres 30 Ocena bezpieczeństwa w miejscach publicznych i o zmroku przez mieszkańców

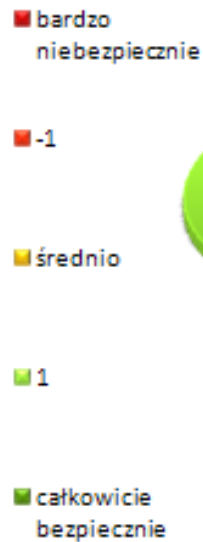
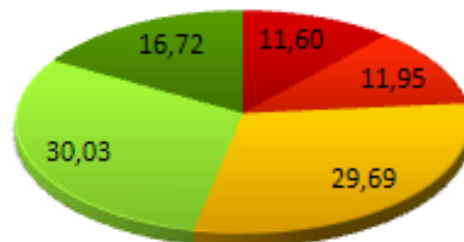
Jak ogólnie oceniacie Państwo bezpieczeństwo w miejscach publicznych w naszej gminie? Czy jest tam na ogół:

% odpowiedzi
ważnych

Czy, Państwa zdaniem, spacerowanie w pobliżu miejsca Państwa zamieszkania w godzinach wieczornych jest na ogół:

% odpowiedzi
ważnych

Źródło: Badania własne FRDL

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Z uwagi na trwające prace nad drogą ekspresową S5, a także planowane inwestycje na trasie S10, zasadne wydaje się przygotowanie planów miejscowych pod możliwe inwestycje i węzły obsługowe, równocześnie jednak zapewnienie jak najmniejszej uciążliwości funkcjonowania trasy dla mieszkańców.
2. Z opinii mieszkańców wynika, że mimo prowadzonych licznych remontów oraz przebudowy dróg, system drogowy wymaga modernizacji i poprawy, podobnie jak bezpieczeństwo na drogach i wokół nich. Między innymi konieczna jest budowa większej ilości chodników, bezpiecznych przejść oraz montaż znaków oraz barierek ochronnych w miejscach szczególnie niebezpiecznych.
3. Za mieszkańcami postulujemy zwiększenie liczby pojemników na śmieci oraz intensyfikację działań na rzecz poprawy czystości miejsc publicznych.
4. Dla poprawy standardu życia, ale i ochrony środowiska, potrzebny jest dalszy rozwój sieci kanalizacyjnej zwiększający ilość przyłączy do budynków mieszkalnych. Kontynuowana musi być wymiana całości sieci azbestowej oraz pełnego oczyszczania osadów z przydomowych oczyszczalni.
5. W dziedzinie kultury rekomendujemy zwiększenie intensywności promocji czytelnictwa w gminie, poprzez przedstawianie atrakcyjnej i aktywnej oferty biblioteki w poszczególnych sołectwach, które nie dysponują własnymi zasobami bibliotecznymi.
6. Zalecamy tworzenie kolejnych publicznych miejsc oraz infrastruktury rekreacji i wypoczynku na świeżym powietrzu (boiska, place zabaw, siłownie, altany, miejsca biwakowe itp.) oraz intensywniejsze wykorzystanie istniejących.
7. Rekomendujemy dalsze efektywne pozyskiwanie środków zewnętrznych na różnorodne projekty w ramach programów w nowej perspektywie finansowej 2014-2020, zwłaszcza dotyczących obszarów wiejskich (PROW). Dziedziną wymagającą szczególnego wsparcia i interwencji jest niewątpliwie lokalny rynek pracy.

VI. WALORY KULTUROWE I TURYSTYCZNE

1. Walory przyrodnicze

Gmina Sicienka nie posiada licznych walorów turystycznych o znaczeniu ponadlokalnym. Może się za to pochwalić niedawno wytyczonymi szlakami turystycznymi, które stanowią:

- Wierzchuciński Szlak Czterech Jezior - wyznaczony dla uczczenia pamięci Jana Pawła II, wiedzie przez obszar krajobrazu chronionego Rynny Jezior Byszewskich, na terenach polodowcowych,
- szlak zielony – „pól malowanych” - (łączy Wierzchuciński Szlak Czterech Jezior z żółtym szlakiem „im. Leona Wyczółkowskiego”),
- szlak umocnień Przedmieścia Bydgoskiego - wiedzie po linii schronów wybudowanych latem 1939 roku i zawiera aż 17 żelbetonowych schronów bojowych,
- szlak niebieski – „Śladami lokomotywy” - (prowadzi z Trzęmiętowa, przez Kasprowo, Sicienka do Kruszyna, do czerwonego „Szlaku Umocnień Przedmieścia Bydgoskiego”),
- turystyczny szlak rowerowy „Edukacji przyrodniczej” - którego inicjatorem i realizatorem przy współpracy gminy Sicienka jest Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Wojnowie.

Ponadto na terenie gminy znajduje się ponad 1000 ogródków działkowych i działek rekreacyjnych, głównie mieszkańców Bydgoszczy. Są one wykorzystywane przede wszystkim w celach rekreacyjnych, a nie gospodarczych. Stąd główna ich koncentracja występuje nad jeziorami Wierzchucińskimi i Słupowskim, a także w Osówcu (ok. 150 działek/ogrodów). Jeziora Wierzchucińskie położone na terenie gminy są ważnym czynnikiem turystycznym, oprócz swoich walorów krajobrazowych oferują plaże będące miejscem do wypoczynku i rekreacji wodnej.

Cenne walory przyrodnicze posiadają również lasy w okolicach Osowej Góry. Są one terenem rekreacyjnym dla mieszkańców tej dzielnicy Bydgoszczy oraz mieszkańców wschodnich sołectw gminy Sicienko. Dla mieszkańców centralnej części gminy częścią rekreacyjną są tereny leśne w Dąbrówce Nowej, gdzie znajdują się m.in. ścieżki edukacyjne dla dzieci.

Wciąż w niewielkim stopniu wykorzystane są walory pradoliny i pobrzeże Kanału Bydgoskiego o dużym potencjale widokowym oraz predyspozycjach do wykorzystywania w turystyce wodnej, rowerowej, konnej i pieszej. W gminie Sicienko Kanał Bydgoski przepływa przez tereny sołectw Pawłówek, Zielonczyn, Kruszyn i Strzelewo, łącząc dorzecze Wisły z dorzeczem Odry. Kanał Bydgoski i przyległe do niego Łąki Nadnoteckie znajdują się w obszarze chronionym „Natura 2000”, tworząc unikatowy obszar o walorach widokowych, a także atrakcyjny szlak wodny umożliwiający rozwój turystyki wodnej.

2. Walory kulturowe

Dbłość o ciągłość własnej kultury i historii ma kluczowe znaczenie dla integracji społeczności lokalnej. Kształtuje poczucie tożsamości i świadomości, buduje lokalny patriotyzm, ale również może przyczynić się do rozwoju i promocji ciekawych miejsc. Pielęgnowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego jest również zadaniem samorządu terytorialnego. Gmina Sicienko opracowała własny, wieloletni *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017*. Jego głównym celem jest ochrona i opieka nad zabytkami, ale również podejmowanie działań, które zwiększą atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Choć na terenie gminy nie ma żadnych obiektów zabytkowych o randze krajowej na uwagę zasługują przede wszystkim budowle sakralne i założenia dworsko-parkowe.

Choć na terenie gminy Sicienko nie ma zabytków, które byłyby atrakcją na tle innych zabytkowych obiektów w regionie, to jednak ich odpowiednie wyeksponowanie i wpisanie w szlaki turystyczne oraz system informacyjno-usługowy w tej dziedzinie

może być jedną z wielu atrakcji przyciągających przyjezdnych, weekendowych turystów z obszaru B-TOF. Może też być czynnikiem wzmacniającym lokalną tożsamość kulturową i społeczną mieszkańców.

Tabela 53 Wykaz obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Sicienka

Kruszyn	Zespół kościoła poewangelickiego ob. parafialnego rzym.-kat. p.w. św. Kazimierza Królewicza: ▪ Kościół ▪ Kamienne ogrodzenie ▪ Zadrzewionym teren przykościelny
	Założenia dworsko-parkowe ▪ Dwór ▪ Park
Kruszyniec	Zespół Kanału Bydgoskiego
Mochle	Założenie dworsko-parkowe
Osówiec	Założenie dworsko-parkowe ▪ Park ▪ Dwór
	Założenie dworsko-parkowe
Pawłówek	Zespół Kanału Bydgoskiego
Sicienka	Kościół ewangelicki, ob. parafialny rzym.-kat. p.w. św. Andrzeja Boboli
Słupowo	Założenie dworsko-parkowe
Wojnowo	Założenie dworsko-parkowe
Zielonczyn	Zespół Kanału Bydgoskiego

Źródło: UG Sicienka

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Zgodnie z dostępnymi możliwościami gmina Sicienka powinna być promowana jako miejsce zapewniającego spokojny wypoczynek w naturalnych warunkach środowiska, jednocześnie blisko miasta i w wystarczającym oddaleniu od niego.
2. Zalecamy do włączenia się w działania rewitalizujące Kanał Bydgoski – szlak wodny o dużym potencjale turystycznym, poprzez kształtowanie udogodnień dla różnych form przemieszczania wzdłuż Kanału oraz miejsca widokowo-wypoczynkowe
3. Rekomendujemy rozwój potencjału bazy agroturystycznej wykorzystującej sprzyjające warunki środowiska naturalnego gminy (lasy, jeziora Wierzchucińskie).
4. Istotna wydaje się modernizacja i podkreślanie znaczenia obiektów dworsko-parkowych (możliwych do wykorzystania jako obiekty muzealne, wypoczynkowo-noclegowe, rekreacji pieszej), ważnych dla budowania tożsamości kulturowej gminy oraz potencjalnej atrakcji dla turystów spoza gminy.
5. Organizacja imprez o charakterze ponadlokalnym pokazujących dziedzictwo kulturowe i możliwości spędzenia wolnego czasu na terenie gminy, dałaby szanse na wypromowanie Sicienka wśród mieszkańców Bydgoszczy i całego B-TOF.

VII. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I INNE ELEMENTY KAPITAŁU SPOŁECZNEGO GMINY SICIENKO

Podstawowe komponenty społecznego potencjału gminy Sicienko poznaliśmy analizując jej potencjał i strukturę demograficzną, specyfikę gospodarki, przedsiębiorczości oraz rynku pracy. Na kapitał ten składa się też aktywność i uczestnictwo w kulturze, poziom i specyfika wykształcenia, wcześniej przedstawione w diagnozie. Na koniec chcemy zanalizować inne, również ważne jego składniki, takie jak: zorganizowana (głównie w formie NGO) aktywność społeczna, kulturalna i sportowa, frekwencja wyborcza oraz opinie i poglądy mieszkańców na ten temat.

Dokument pt. „Mapy aktywności organizacji pozarządowych” przedstawia organizacje pozarządowe działające na terenie gminy Sicienko na dzień 01.04.2014 r. Pełna ich lista obejmuje 17 NGO, w tym aż 8 sportowych. Oto ich pełna lista:

Tabela 54 Organizacje pozarządowe działające w gminie Sicienko w 2014 r.

Nazwa organizacji	Obszar i specyfika działalności	Rok powstania
1. EUKS „Spartakus” w Sicienku	Sport (unihokej) i rekreacja	1996
2. Gminna Rada Kobiet	Aktywizacja społeczna, kultura, zdrowy styl życia	Brak danych
3. GKS „Gryf” w Sicienku	Sport, rekreacja i zdrowy styl życia zwłaszcza młodzieży, kilka sekcji sportowych	Początki w 1980, rejestracja formalna jako NGO w 2012
4. Katolickie Stowarzyszenie na Rzecz Osób Specjalnej Troski i Ich Rodzin im. Św. M. Kolbego w Bydgoszczy	Pomoc społeczna, terapia, profilaktyka, resocjalizacja, wsparcie udzielane głównie osobom niepełnosprawnym	1992
5. MUKS „Taro” przy Gimnazjum w Wojnowie	Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy	2000
6. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „DOBRY START” w Kruszynie	Praca z dziećmi i młodzieżą, zagospodarowanie czasu wolnego, edukacja i rekreacja pozaszkolna, aktywizacja społeczna i inicjatywy	Brak danych

7. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Wojnowie	Jak wyżej	2005
8. Stowarzyszenie Przyjaciół Rodzin i Osób Potrzebujących Pomocy „Otwarte Serca” w Sicienku	Pomoc społeczna, wsparcie kierowane głównie osobom niepełnosprawnym, rekreacja, prowadzenie świetlic środowiskowych	2003
9. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Kruszynie	Szerzenie kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży, dorosłych, działalność patriotyczna	Brak danych, długa tradycja działania
10. ULKS „Gryf” Wojnowo	Sport, rekreacja i zdrowy styl życia, zwłaszcza młodzieży, kilka sekcji sportowych	1995
11. UKS Jaguar Opty Mazowsze Gliszcz	Uczniowski Klub Sportowy, wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu	2006
12. Uczniowski Klub Sportowy w Kruszynie	Organizowanie pozalekcyjnego życia sportowego uczniów a także różnych form aktywności fizycznej	Brak danych
13. Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Wiejskiej w Trzemiętowie	Praca z dziećmi i młodzieżą, zagospodarowanie czasu wolnego, edukacja i rekreacja pozaszkolna, aktywizacja społeczna, itp. inicjatywy	2010
14. Stowarzyszenie Budujemy z Marzeń	Działalność na rzecz społeczności lokalnej, a przede wszystkim dzieci i młodzieży	2010
15. Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Krajeńskiej w Samsiecznie	Promowanie regionu, kultury ludowej i lokalnych tradycji oraz wiele form aktywności kulturalnej, społecznej, itp.	2010
16. Uczniowski Klub Sportowy „SICIENKO”	Sport (głównie zapasy), kultura i rekreacja fizyczna	2010
17. Stowarzyszenie „Po Cichu”	Działalność na rzecz osób, rodzin, dzieci i młodzieży w trudnej sytuacji życiowej, niepełnosprawnych, wykluczonych, zagrożonych, itd.	2010

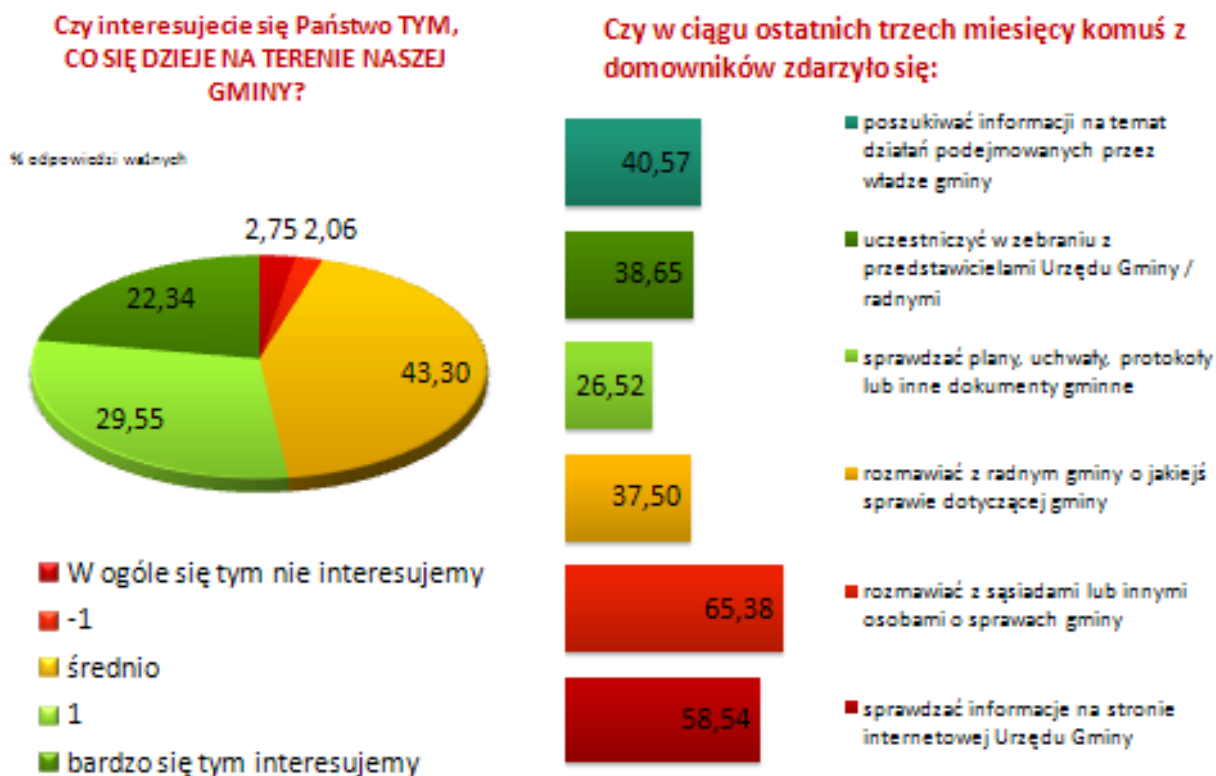
Ponadto w gminie działa 6 jednostek OSP, Koła Gospodyń Wiejskich i kilkanaście innych spontanicznych, a także zorganizowanych form aktywności, głównie kulturalnej oraz rekreacyjnej.

W wielu mieszkańcach gminy Sicienko odzywa się także potrzeba kultywowania lokalnych tradycji i rosnąca świadomość społeczno-kulturowej tożsamości. Co ma odzwierciedlenie w działaniach stowarzyszeń i instytucji gminnych (zwłaszcza w zakresie Izby Tradycji Kulturalnej oraz w licznych świetlicach wiejskich) w sferze kultury, nawiązywaniu do historii i tradycji ludowej. Sprzyja temu swoista moda na powrót do korzeni. Procesy te integrują społeczność i budują lokalny patriotyzm.

Poza powyższymi kwestiami na tle ogólnie bardzo niskiej społecznej aktywności Polaków, mieszkańcy gminy Sicienko wypadają relatywnie dobrze.

Wskazują na to także deklaracje mieszkańców podczas naszych badań terenowych.

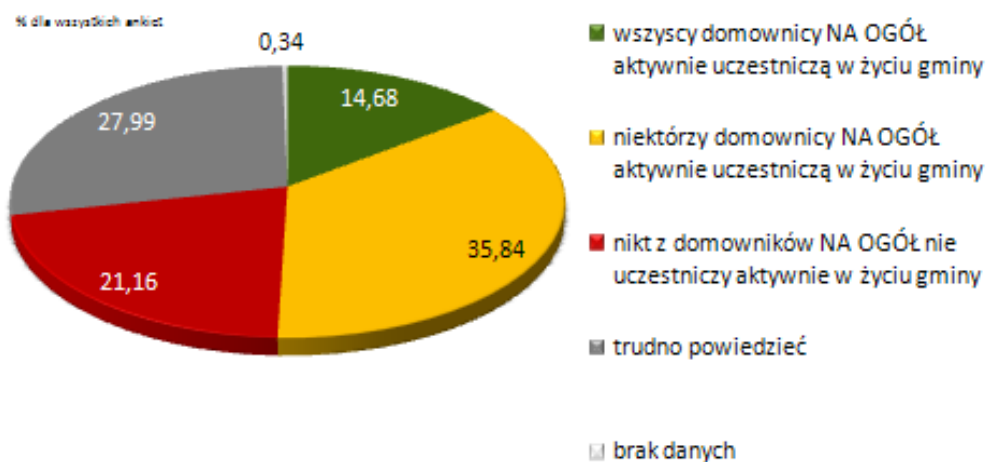
Wykres 31 Zainteresowanie sprawami gminy

Źródło: Badania własne FRDL

Wykres 32 Deklarowane przez mieszkańców zaangażowanie w życie gminy

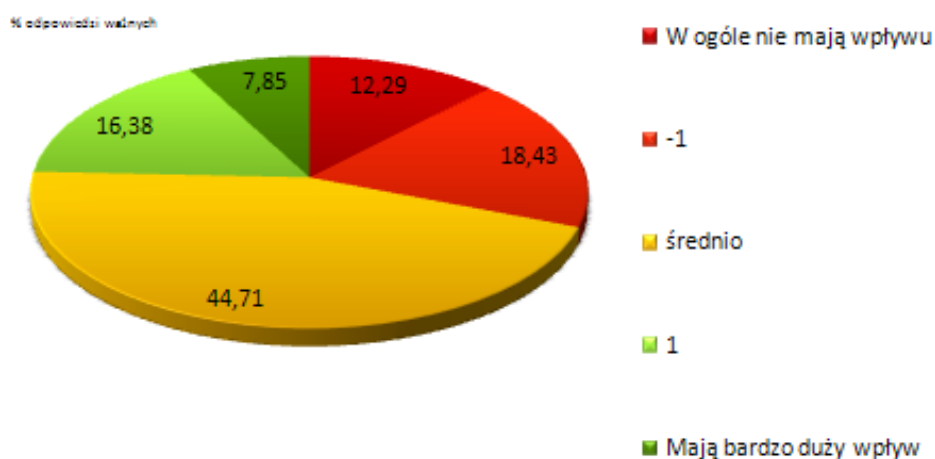
**Jak Państwo oceniacie zaangażowanie domowników w życie gminy
(uczestnictwo w wydarzeniach publicznych, imprezach, festynach,
wspólnych działaniach mieszkańców, itp.)**

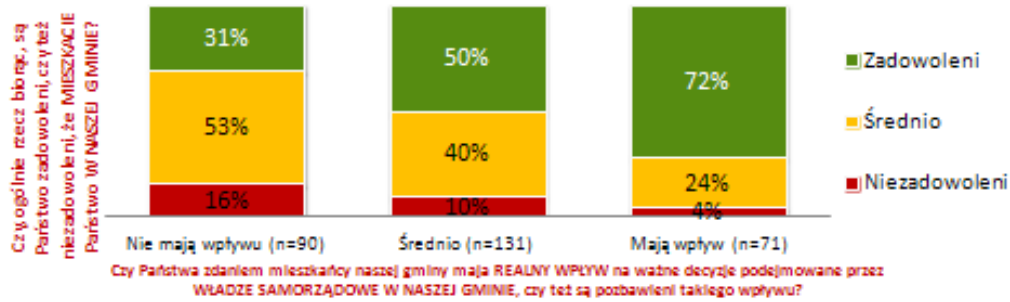
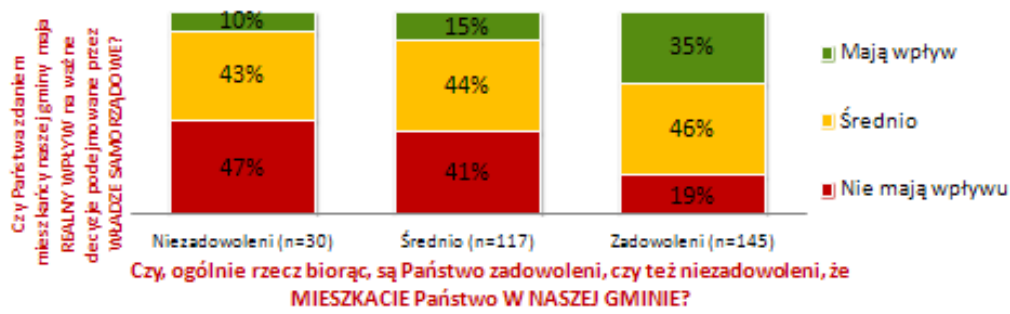
Relatywnie wysokie jest też poczucie wpływu na sprawy gminy, co skutkuje z kolei i koreluje z innymi zależnościami. Między innymi ma wyraźny wpływ na zadowolenie z mieszkania w gminie. Pokazują to kolejne wykresy.

Wykres 33 Poczucie wpływu mieszkańców na decyzje podejmowane przez władzę

**Czy Państwa zdaniem mieszkańcy naszej gminy mają REALNY WPŁYW na
ważne decyzje podejmowane przez WŁADZE SAMORZĄDOWE W NASZEJ
GMINIE, czy też są pozbawieni takiego wpływu?**

Źródła: Badania własne FRDL

Źródła: Badania własne FRDL

Szereg innych bardzo ważnych zależności i uwarunkowań związanych z aktywnością, oceną oraz postawami mieszkańców gminy Sicienko, zawierają szczegółowe analizy naszych badań socjologicznych.¹⁶

Tabela 55 Frekwencja wyborcza i wyniki wyborów samorządowych w gminach powiatu bydgoskiego w 2010 i 2014 r.

Gmina	Wybory 2014						Wybory 2010		
	liczba uprawnionych	Frekwencja %	% głosów wójta	Tura wyborów	liczba. Kandydatów w I turze	komitety wyborcze do RG	% głosów wójta	tura	Frekwencja %
Bydgoszcz	279 072	36,9	57,1	II	8	10	59,2	II	34,9
Sicienko	7 816	48,5	55,4	I	2	4	52,1	II	51,5
Białe Błota	14 368	50,7	72,7	II	6	22	53,2	I	42,1
Osielsko	9 366	45,9	80,3	I	2	8	76,1	I	48,6
Dobrcz	8 415	31,8	pow.80	I	2	6	66,7	I	48,4
Koronowo	19149	41,8	50,4	I	4	6	50,4	I	45,7

¹⁶ Zobacz raport z „Badania warunków życia i jakości usług publicznych”

Nowa Wieś Wielka	7 467	53,9	70,8	II	3	6	60,1	I	44,5
Dąbrowa Chełmińska	6 206	42,1	67,2	I	2	3	53,4	II	51,3

Źródło: PKW, za: <http://pkw.gov.pl/wybory-samorzadowe-i-referenda-lokalne>

Analiza frekwencji wyborczej i wyników wyborów samorządowych w gminach powiatu bydgoskiego w ostatnich dwóch wyborach w roku 2010 i 2014 (Tabela nr 55), lokuje gminę Sicienko na pozycji średniej i typowej. Znamienne jest spadek frekwencji wyborczej w stosunku do 2010 r., kiedy była ona w gminie Sicienko relatywnie najwyższa w powiecie bydgoskim, w 2014 r. obniżając się do zaledwie „średniego” poziomu. Wzrósł natomiast poziom legitymizacji wyborczej wójta: z 52,1% głosów w roku 2010 r. do 55,4% w roku 2014. Ponadto jego wybór nastąpił podczas ostatniej elekcji (w 2014 r.) w I turze, poprzednio zaś dopiero w II turze wyborów bezpośrednich.

W porównaniu z sąsiednimi gminami wskaźniki te są jednak niższe i przy bliższej analizie wyborów wskazują na silną i skonsolidowaną opozycję. Mówi o tym mała liczba komitetów wyborczych i jeden tylko poważny kontrkandydat dla wójta. Na drugim biegunie znajduje się gmina Białe Błota z 6 kandydatami na wójta i aż 22 komitetami wyborczymi. Taki rozkład sceny wyborczej zaowocował w gminie Sicienko w 2014 r. walnym zwycięstwem ugrupowania wójta (13 mandatów w 15 osobowej Radzie Gminy). Daje to silne podstawy administrowania i skutecznego podejmowania decyzji. Wskazuje jednak na mniejszą aktywność mieszkańców w przestrzeni „politycznej”, na rzecz przestrzeni społeczno-kulturalnej.

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO STRATEGII:

1. Ze względu na swoją wielkość i liczebność społeczności gmina Sicienko nie dysponuje dużym potencjałem społecznym, ale już jakościowa jego charakterystyka oraz struktura wyraźnie zwiększają społeczny jego potencjał i kapitał: demograficzny, przedsiębiorczości, zaradności, samodzielności, ale też integracyjny i tożsamościowy.
2. Pokazały to nasze badania socjologiczne i porównania z innymi społecznościami ościennych gmin oraz średnimi wskaźnikami w tym zakresie. Na tym tle, mieszkańców charakteryzuje przeciętna aktywności ekonomiczna, społeczna (formalna i nieformalna), mierzona takimi wskaźnikami jak przedsiębiorczość gospodarcza, dojazdy do pracy, frekwencja w wyborach, deklarowane zainteresowanie i zaangażowanie w sprawy publiczne (gminy).
3. W sferze kultury (uczestnictwa w kulturze) możemy mówić o nieco wyższej aktywności w stosunku do średniej województwa i powiatu (wskaźniki obiektywne: np. czytelnictwo i deklaracje z naszych badań). Sprzyja temu sąsiedztwo Bydgoszczy, ale naszym zdaniem, jest tu wciąż duży, niedostatecznie wykorzystany potencjał.
4. Władze samorządowe gminy, zwłaszcza władze wykonawcze - wójt posiadają od lat silną legitymizację. Decyduje o tym przede wszystkim wynik wyborów samorządowych, ale też skuteczność działania. Daje to administracji samorządowej gminy większe pole manewru i stwarza warunki do bardziej efektywnego zarządzania. Rekomendujemy wykorzystanie tego potencjału dla większej aktywizacji samych mieszkańców, uspołecznienie procesów decyzyjnych i szerszej partycypacji w zarządzaniu sprawami społeczności lokalnych, między innymi przez struktury sołectkie i NGO.
5. Nasze badania socjologiczne, obserwacje uczestniczące, ale też wynik ostatnich wyborów samorządowych (listopad 2014 r.) wskazują na istnienie w gminie „opozycji” oraz znacznego odsetka mieszkańców niezadowolonych, roszczeniowych lub/i mających inne oczekiwania i krytyczny stosunek

do obecnych władz i jej metod administrowania. Rekomendujemy otwarcie się na te środowiska i aspiracje, przekształcenie w konstruktywną opozycję, poprzez uczynienie jej współodpowiedzialną, za określone dziedziny i zadania samorządu gminy. To trudna polityka, ale najlepiej wykorzystująca społeczne energie i potencjały oraz jedyna przekształcająca destrukcyjne konflikty (jałowe spory) w efektywną współpracę i poszukiwania najlepszych rozwiązań. Nigdzie bardziej niż w małych społecznościach (wspólnotach lokalnych) nie ujawnia się stara prawda, że *„Zgoda buduje a niezgoda rujnuje”*. Wspólne konstruowanie strategii, a potem jej realizacja, jest do tego znakomitą okazją i narzędziem.

Spis rysunków, tabel i wykresów

Rysunek 1 Kilka wariantów delimitacji Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego.....	8
Rysunek 2 Mapka lokalizacyjna.....	11
Rysunek 3 Mapka gminy Sicienka z podziałem na sołectwa.....	22
Rysunek 4 Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały	25
Rysunek 5 Wartość indeksu zagrożenia ubóstwem i pośrednio indeks jakości życia	36
Rysunek 6 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą zarejestrowane w rejestrze REGON w 2012 r.....	62
Rysunek 7 Pracujący na 1000 mieszkańców w podmiotach gospodarczych, zatrudniających powyżej 9 osób (dane z 2012 r.)	65
Rysunek 8 Prognozowany napływ absolwentów na rynek pracy województwa kujawsko-pomorskiego oraz popyt na pracę według rodzajów kwalifikacji	77
Rysunek 9 Dochody budżetów gmin i miast na prawach powiatu w 2012 r.	102
Tabela 1 Wskaźniki powiązań funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i cech morfologicznych gmin powiatu bydgoskiego	10
Tabela 2 Przyrost liczby mieszkańców w gminach i powiecie bydgoskim w latach 2000-2013..	20
Tabela 3 Sołectwa w gminie Sicienka	21
Tabela 4 Ruch naturalny ludności w województwie kujawsko-pomorskim według podregionów, powiatów i gmin w 2013 r.....	23
Tabela 5 Wykształcenie mieszkańców w gminie Sicienka (%)	29
Tabela 6 Wartość wybranych wskaźników ubóstwa - jakości życia mieszkańców gminy Sicienka na tle województwa kujawsko-pomorskiego, powiatu bydgoskiego i jego gmin.....	35
Tabela 7 Deklarowane źródła utrzymania gospodarstw domowych w gminie Sicienka	37
Tabela 8 Wysokość wynagrodzenia w regionie i powiecie bydgoskim w 2013 r. ^a	38
Tabela 9 Samooceny materialnego poziomu życia mieszkańców gminy Sicienka	39

Tabela 10 Liczba mieszkań oraz przeciętna powierzchnia mieszkania w powiecie bydgoskim w 2013 r.	40
Tabela 11 Wybrane wskaźniki mieszkalnictwa i warunków życia gminy Sicienka na tle gmin powiatu bydgoskiego w 2013 r.	41
Tabela 12 Liczba instytucji i usług komunikacyjnych na terenie powiatu bydgoskiego	45
Tabela 13 Wartości zmiennych diagnostycznych dla gmin strefy Międzynarodowych Dróg Wodnych w 2012 r.	55
Tabela 14 Struktura podmiotów gospodarczych w gminie Sicienka według liczby zatrudnionych	59
Tabela 15 Struktura podmiotów gospodarczych wg PKD	64
Tabela 16 Budownictwo mieszkaniowe w gminie Sicienka w latach 1996-2013	68
Tabela 17 Informacja o zakresie wydawanych zezwoleń budowlanych w powiecie bydgoskim w roku 2011	68
Tabela 18 Zestawienie wydanych pozwoleń na budowę (2011 - I połowa 2014 r.)	70
Tabela 19 Decyzje o wyłączeniu gruntów z produkcji rolniczej (2011 - I połowa 2014).....	70
Tabela 20 Liczba bezrobotnych (tys.) zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia - stan na dzień 30.06.2014 r.	74
Tabela 21 Bezrobotni w powiecie bydgoskim z prawem do zasiłku w poszczególnych gminach - stan na 30.04.2012 r.	74
Tabela 22 Skala i struktura bezrobocia w gminie Sicienka. Tendencje rynku pracy od września 2013 r. do czerwca 2014 r.	75
Tabela 23 Wskaźnik samozatrudnienia w 2011 r. w powiecie bydgoskim	78
Tabela 24 Powierzchnia i struktura gruntów gminy Sicienka	81
Tabela 25 Struktura gospodarstw rolnych w gminie w 2010 r.	83
Tabela 26 Powierzchnia gospodarstw rolnych na podstawie danych w ewidencji podatkowej	84
Tabela 27 Struktura i sposób wykorzystania gruntów rolnych w gminie Sicienka (PSR 2010)..	85
Tabela 28 Podstawowe uprawy w gminie Sicienka (PSR 2010)	85
Tabela 29 Zwierzęta gospodarskie w gminie Sicienka (PSR 2010).....	86
Tabela 30 Gospodarstwa według rodzaju i celu produkcji	87

Tabela 31 Gospodarstwa według rodzaju i wykształcenia rolniczego osoby kierującej	87
Tabela 32 Dochody rodzin rolniczych w gminie Sicienka (PSR 2010 r.)	88
Tabela 33 Źródła dochodów gminy Sicienka w latach 2011 i 2013 (w zł).....	93
Tabela 34 Budżet gminy Sicienka w latach 2008 do 2013. Wydatki według działów klasyfikacji budżetowej w zł.	95
Tabela 35 Wydatki na kulturę na terenie powiatu bydgoskiego w zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2009-2012	99
Tabela 36 Mienie gminy w złotych.....	104
Tabela 37 Gospodarowanie mieniem gminy w latach 2013 i 2014	105
Tabela 38 Pozabudżetowe źródła dochodów gminy Sicienka w zł	105
Tabela 39 Inwestycje realizowane przez gminę Sicienka z udziałem środków Unii Europejskiej	105
Tabela 40 Wykaz dróg powiatowych na terenie powiatu bydgoskiego	109
Tabela 41 Połączenia autobusowe miejscowości na terenie gminy Sicienka z Bydgoszczą ...	110
Tabela 42 Odsetek mieszkańców pozbawionych komunikacji z Bydgoszczą.....	112
Tabela 43 Ilość odpadów komunalnych wytwarzanych w gminie w latach 2008-2011.	114
Tabela 44 Ilość odpadów przypadająca na 1 mieszkańca gminy Sicienka	114
Tabela 45 Stopień zwodociągowania oraz skanalizowania powiatu bydgoskiego w podziale na gminy w 2013 r.....	115
Tabela 46 Liczba gospodarstw domowych korzystających z gazociągu.....	120
Tabela 47 Miejscowości, które mają łącze gazu wraz z rokiem jego założenia	120
Tabela 48 Oddziały przedszkolne i szkoły na terenie gminy Sicienka w 2014 roku	123
Tabela 49 Działalność kulturalna w gminie Sicienka w roku 2013.....	128
Tabela 50 Biblioteki i czytelnictwo w gminie Sicienka na tle innych gmin powiatu i województwa w 2013 r.	129
Tabela 51 Liczba rodzin i osób objętych pomocą społeczną.....	130
Tabela 52 Powody przyznawania pomocy w 2013 r.	131
Tabela 53 Wykaz obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Sicienka	138

Tabela 54 Organizacje pozarządowe działające w gminie Sicienko w 2014 r.	140
Tabela 55 Frekwencja wyborcza i wyniki wyborów samorządowych w gminach powiatu bydgoskiego w 2010 i 2014 r.	144
Wykres 1 Wzrost liczby mieszkańców gminy Sicienko w latach 1995-2013	17
Wykres 2 Rozwój demograficzny gminy Sicienko na tle gmin powiatu bydgoskiego w latach 2000–2013	19
Wykres 3 Podstawowe zjawiska demograficzne w gminie Sicienko w latach 2000 – 2013	24
Wykres 4 Struktura wieku mieszkańców gmin powiatu bydgoskiego (2013 r.)	27
Wykres 5 Ruch naturalny i migracje wewnętrzne w gminie Sicienko na tle powiatu bydgoskiego (2013 r.)	28
Wykres 6 Profil zagrożenia ubóstwem i jakości życia w gminie Sicienko na tle Bydgoszczy, powiatu bydgoskiego i województwa kujawsko-pomorskiego	34
Wykres 7 Status domu/mieszkania mieszkańców gminy Sicienko	42
Wykres 8 Powierzchnia domu/mieszkania	42
Wykres 9 Odsetek mieszkańców B-TOF korzystających z instalacji wodociągowej i kanalizacyjnej w 2012 r.	43
Wykres 10 Ocena mieszkańców gminy Sicienko jako miejsca do życia	46
Wykres 11 Opinia mieszkańców na temat majątności gminy	46
Wykres 12 Czynniki determinujące warunki rozwoju lokalnej gospodarki	50
Wykres 13 Ludność w wieku nieprodukcyjnym. Gmina Sicienko na tle innych JST (2013 r.)	51
Wykres 14 Potencjał struktury demograficznej społeczności gminy Sicienko (2013 r.)	52
Wykres 15 Potencjał społeczno-ekonomiczny gminy Sicienko na tle powiatu	53
Wykres 16 Liczebność podmiotów gospodarczych według sektorów w gminie Sicienko na przestrzeni lat 1995 – 2013	58
Wykres 17 Podmioty gospodarcze według liczebności zatrudnienia w 2013 r.	61
Wykres 18 Sytuacja stałych domowników w gminie Sicienko	63
Wykres 19 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem gmin B-TOF w 2012 r.	69

Wykres 20 Korelacja pomiędzy odsetkiem osób bezrobotnych i korzystających z pomocy społecznej wg gmin w 2012 r.	79
Wykres 21 Bezrobocie i odsetek pracujących w rolnictwie na terenie BTOF w 2012 r.	89
Wykres 22 Wielkość wydatków i dochodów budżetu gminy Sicienko w latach 2000-2013 z wyodrębnieniem wydatków inwestycyjnych oraz dochodów własnych.....	94
Wykres 23 Struktura wydatków budżetu gminy Sicienko w latach 2008-2013.....	97
Wykres 24 Wydatki budżetu gminy Sicienko w 2013 r.	98
Wykres 25 Dynamika dochodów budżetu gminy Sicienko w latach 2002-2013 w zł na 1 mieszkańca.	98
Wykres 26 Ocena mieszkańców stanu dróg i jej dostępności.	113
Wykres 27 Ocena mieszkańców w zakresie działań dot. ochrony środowiska.....	119
Wykres 28 Ocena mieszkańców w zakresie działań oświatowych	124
Wykres 29 Członkowie i ćwiczący w klubach sportowych w wybranych gminach (2012).....	126
Wykres 30 Ocena bezpieczeństwa w miejscach publicznych i o zmroku przez mieszkańców .	134
Wykres 31 Zainteresowanie sprawami gminy	142
Wykres 32 Deklarowane przez mieszkańców zaangażowanie w życie gminy	143
Wykres 33 Poczucie wpływu mieszkańców na decyzje podejmowane przez władzę	143